

**Вищий навчальний заклад
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»**

Юридичний факультет

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)
спеціальність 081 «Право»

**на тему
«ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЖІНОК ПІД ЧАС
КАРАНТИНУ»**

Здобувача вищої освіти заочної форми
навчання

_____ Стерліков Олександр Сергійович
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, доцент
_____ (вчений ступінь, наукове звання (доцент, професор))

_____ Шаповалова Ірина Віталіївна
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Декан юридичного факультету

кандидат юридичних наук, доцент
_____ (вчений ступінь (к.е.н., д.е.н.), наукове звання)

_____ Матвеев Сергій Васильович
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	8
1.1. Стан дослідження актуальності проблеми домашнього насильства.....	8
1.2. Поняття домашнього насильства	19
1.3. Форми проявів та моделі домашнього насильства (Ланденберг, Дулут, Уолжер).....	36
Висновки до розділу 1.....	40
РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	43
2.1. Кримінологічна характеристика злочинних проявів домашнього насильства	43
2.2. Кримінологічна характеристика осіб, що вчинили домашнє насильство	48
2.3. Загальна характеристика жертв домашнього насильства (особистісні особливості).....	55
Висновки до розділу 2.....	68
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ ТА ЕПІДЕМІОЛОГІЧНИХ ЗАХОДІВ НА РІВЕНЬ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	71
3.1. Особливості домашнього насильства під час карантину	71
3.2. Наслідки домашнього насильства для суспільства	89
3.3. Заходи попередження домашнього насильства.....	90
3.4. Віктимологічний напрям запобігання домашнього насильства...	100
Висновки до розділу 3.....	103
ВИСНОВКИ	104
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	108
ДОДАТКИ	121

ВСТУП

Актуальність теми. Злочинність притаманна будь-якому суспільству. Проте найнебезпечнішими є злочини, які посягають на особу, особливо там, де громадянин повинен почуватися в захисті та безпеці – в родині. Різке збільшення випадків домашнього насильства в родинях під час пандемії COVID-19, особливо у невеликих містах та селах у зв'язку із нестабільністю заробітної плати, поганим матеріальним станом та ситуацією, коли один із членів родини вимушений був їхати на заробітки, а також невпевненість жертви насильства у можливості отримати допомогу, спричинило необхідність комплексного дослідження даної проблеми. Випадків домашнього насильства стало настільки багато, що науковці всього світу говорять про багатогранність проблеми, а також про необхідність проведення досліджень, коли в ролі жертви опинилися не лише жінка, а дитина або чоловік. Карантинні заходи 2020 року привели до різкого збільшення кількості потерпілих та загиблих та відкриття кримінальних справ за фактом порушення ст. 126-1 Кримінального кодексу України. Причинами можна назвати наступні обставини: напруженість та страх захворіти, самоізоляція під час пандемії, зменшення робочих місць та заробітної плати, члени родини звикли жити окремо та спілкуватися в телефонному режимі, а не цілодобово бути поруч, дистанційне навчання дітей, відчуття своєї непотрібності. Все це робить актуальним проведення комплексного кримінологічного дослідження домашнього насильства.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Проблему домашнього насильства, її теоретичні та практичні аспекти вивчали такі вчені, як О. Александренко, К. Белєвцова, Н. Веселовська, В. Вох, О. Гриньків, О. Дудоров, В. Женунтій, Л. Кабанець, М. Кузнецов, Н. Лєсько, Е. Музичук, Г.Собко, О. Ткаленко, М. Хавронюк, Є. Харченко, Н. Ярута.

Варто відзначити дослідження зарубіжних вчених, таких, як Ю. Зирянової, К. Зубарева, Л. Колпакової, О. Крайневої, Ф. Мелікова, О.

Фатеева.

Варто зазначити, що проблема домашнього насильства розглядається з різних сторін, має теоретичну та практичну цінність, проте зауважимо, що недостатньо матеріалу, який би показав реальну картину причин домашнього насильства під час пандемії.

Осмилення та опрацювання потребують такі питання, як форми проявів та моделі домашнього насильства, кримінологічна характеристика осіб, що вчинили домашнє насильство та така характеристика жертв даного злочину, адже кримінологічні дослідження показують, що агресором зазвичай стає людина, яка мала схильність до постійного контролю, неконтрольованих реакцій, нетерпимість до помилок інших. Проте агресивні реакції тихих та спокійних осіб складно було передбачити, адже вихід агресії відбувається в сторону найближчих осіб: дітей, дружини або чоловіка, батьків.

Теорія та методики дослідження явища домашнього насильства під час пандемії недостатньо розроблені, потребують уваги та додаткових досліджень, що обумовило вибір теми кваліфікаційної роботи, її мети та завдань, змісту та загальної структури.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є розвиток та вдосконалення науково-практичних, теоретичних засад, системи кримінологічних попереджувальних заходів щодо домашнього насильства.

Досягнення даної мети конкретизуються в наступних дослідницьких завданнях:

- проаналізувати стан дослідження актуальності проблеми домашнього насильства з урахуванням сучасної статистики;
- ідентифікувати поняття домашнього насильства;
- розглянути форми проявів та моделі домашнього насильства;
- дати кримінологічну характеристику злочинних проявів домашнього насильства;
- дослідити кримінологічну характеристику осіб, що вчинили

домашнє насильство;

- оцінити жертв домашнього насильства та виділити їхні особистісні особливості;
- розкрити наслідки домашнього насильства для суспільства, в тому числі як щодо жінок, так і щодо чоловіків;
- розробити заходи попередження домашнього насильства;
- поглибити розуміння віктимологічного напрямку запобігання домашнього насильства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язаних із формуванням та реалізацією кримінологічних заходів протидії насиллю щодо жінок під час карантину.

Предмет дослідження: домашнє насильство щодо жінок під час карантину.

Методи дослідження. Проведення комплексного наукового дослідження потребує застосування загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. В ході дослідження застосовувалися методи: системно-структурний, порівняльно-правовий, історичний, формально-логічний. За допомогою соціологічних, соціологічно-психологічних методів були вивчені особливості жінок, які зазнали домашнє насилля. На підставі формально-юридичного та системно-структурного методів досліджувався юридичний склад та правові наслідки домашнього насилля щодо жінок під час карантину. Догматичний метод допомагав дослідити практику застосування заходів попередження домашнього насилля.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес. Сформульовані в дослідженні теоретичні положення, пропозиції, рекомендації та висновки можуть бути використані у:

- науково-дослідницькій діяльності як основа для подальшого розвитку вчення про домашнє насилля щодо жінок; його кримінологічні характеристики;

– правотворчості – для подальшого вдосконалення національного законодавства у частині застосування заходів попередження домашнього насилля щодо жінок;

– правозастосуванні – результати дослідження можуть бути використанні під час застосування норм діючого законодавства України, зокрема кримінального, які регулюють заходи попередження та протидії домашньому насиллю щодо жінок (лист Відділу культури, мистецтва та спорту центральної районної бібліотеки Могилів-Подільської районної державної адміністрації від 22.01.2021; рекомендаційний лист ВНЗ «Національна академія управління» № 06-20/24 від 24.04.2020);

– у навчальному процесі – результати дослідження використовуються викладачами кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ «Національна академія управління» при підготовці та проведенні лекцій і семінарських занять із навчальних дисциплін «Кримінологія», «Актуальні проблеми кримінології», «Соціологія», «Соціальна робота».

Апробація результатів дослідження. Наукові положення, основні результати дослідження та їх практичне застосування обговорювались на індивідуальні бесіди «Якщо в сім'ї – біда...», консультацій: «Батьки і діти» - «Бити чи не бити. Ось у чому питання», «Я маю право, ми маємо право», «Білі плями сімейного виховання»; «Хлопчик-Юнак-Чоловік»; «Підліток і суспільство: права і відповідальність», «Як не загубити свою молодість» (Могилів-Подільська Центральна районна бібліотека, м. Могилів-Подільський, Вінницька обл.); на 78-годинному Кримінологічному Тренінгу – Марафоні «Безпека – альтернатива насиллю» (інтернет-платформа Науково-дискусійного клубу «Власне розслідування» ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ, 22.03 – 03.04.2020 р.); на Авторському практичному семінарі «Співвідношення соціального та біологічного в особистості. Конфлікти та наслідки. Методики, які працюють» (інтернет-платформа Науково-дискусійного клубу «Власне розслідування» ВНЗ

«Національна академія управління», м. Київ, 17. 08.2020 р.); на 48-годинному Кримінологічному Тренінгу – Марафоні «Врятована від страху» - 16 днів проти насилля (інтернет-платформа Науково-дискусійного клубу «Власне розслідування» ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ, 25.11 – 10.12.2020 р.).

Структура кваліфікаційної роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновку та списку використаних джерел. Загальний обсяг тексту роботи становить 130 сторінок, список використаних джерел – 109 найменувань, рисунків – 25, додатки.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

1.1. Стан дослідження актуальності проблеми домашнього насильства

Домашнє насильство на сьогодні стало однією з найактуальніших проблем, яка руйнує сім'ї та становить загрозу життю та здоров'ю осіб. Особливо яскраво проявилася дана проблема під час карантину, при цьому актуальним дослідження домашнього насильства щодо жінок під час пандемії стало в усьому світі.

Так, велику увагу даному питанню приділяють учені всього світу, проте все одно недостатньо серйозних досліджень саме науковців – практиків. Натомість бачимо великий об'єм матеріалів досліджень, напрацювань та розробок практиків-громадських діячів, які безпосередньо працюють із жертвами домашнього насильства та із агресорами. Така потужна робота фахівців різних напрямів збагатив як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, новими концепціями, програмами та методиками, пропозиціями попередження домашнього насильства, отже розширила коло та зміст кримінологічних поглядів в даній сфері.

Аналіз стану наукового дослідження заснований до звернення до праць дослідників та вчених, на узагальненні їхніх рекомендацій, поглядів та концепцій, що допомагає зробити власні висновки щодо проблеми домашнього насильства щодо жінок під час карантину.

Боротьба із домашнім насильством є однією із важливих завдань держави. Тривалий час дане явище не вважалося в Україні злочином. Адже статтю 126-1 «Домашнє насильство» було внесено до Кримінального кодексу України [1] лише 2019 р. До 11.01.2019 р. за домашнє насильство була передбачена лише адміністративна відповідальність (ст.. 173-2 Кодексу про адміністративні правопорушення) [2] та передбачала штраф від 170 до 340

грн, або громадські роботи на строк 30-40 годин, або адміністративний арешт строком до 7 діб. Фактично, агресор не відчував, що за його дії настане серйозна відповідальність. А жертва відчувала себе незахищеною.

Таким чином, криміналізація таких діянь, як домашнє насильство (ст. 126-1 КК України), примушування до шлюбу (ст. 151-1 КК України), невиконання обмежувальних заходів або обмежувальних приписів та не проходження програми для кривдників (ст. 390 – 1 КК України) привела до розуміння жертвами насильства захищеності, а агресори відчули, що їхні діяння можуть привести до громадських робіт строком 150-240 годин чи арешту строком до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі строком до 2 років.

Отже, умисне систематичне вчинення економічного, фізичного, психологічного насильства, яке приводить до психологічних чи фізичних страждань, емоційної залежності, погіршення якості життя, втрати здоров`я чи працездатності – це є насильством і про це необхідно доносити інформацію до суспільства, адже проведене автором опитування показало, що жінки не відчувають, що вони є жертвами злочину.

Якщо жертви не відчувають себе потерпілими, то вони не знають, що мають право на захист та на обмеження спілкування із агресором. Так, КК України було доповнено Розділом XIII, я кому йдеться, що на засудженого за домашнє насильство можуть покласти наступні обов`язки:

- не перебувати в місці спільного проживання із жертвою домашнього насильства;
- якщо дитина стала жертвою чи свідком домашнього насильства – обмеження спілкування з дитиною;
- заборона навіть наближатися до місця, де жертва зазнала насильства або проживає;
- заборонено телефонувати, писати будь-яким способом особі, яка зазнала насильства;
- проходження програми для кривдників [1].

Складність ситуації в тому, що через малий відрізок часу з моменту криміналізації домашнього насильства, до теперішнього часу немає достатньої кількості ґрунтовних досліджень, розробок, рекомендацій саме кримінологічного характеру. Проте є чимало невеликих досліджень, які дозволяють скласти загальну картину кримінологічної характеристики як самого злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України [1], так і дати характеристику жінкам – жертвам домашнього насильства та їхнім кривдникам.

Так, в 2020 році Г. Собко захистила дисертацію на тему: «Кримінально-правові та кримінологічні основи протидії психічному насильству» [3], в якій в повній мірі було розглянуто питання психічного насильства та соціопатизуючих чинників, які за певних обставин можуть сформувати у особи комплекс сваволі та безкарності. Вона наголошує на деяких недоліках законодавства, зокрема пов'язаних із термінами: до нинішнього часу в законодавстві відсутнє визначення психічного насильства, що вказує на недостатню увагу з боку законодавців та науковців.

Також немає класифікації домашнього насильства та визначень психічної шкоди та психічного впливу [4]. Проте самі дані явища потребують уваги з боку дослідників, адже це може впливати на кваліфікацію злочинів, допомогти зрозуміти фактори, які сприяють вчиненню домашнього насильства, та сформувати дієві методи протидії даному злочину.

Г. Собко спиралася на загальнодержавні програми та стратегії, які були розроблені до початку карантину та нової хвилі домашнього насильства, тому вони не можуть слугувати в повній мірі захистом для жертв агресії чи допомогти у профілактиці домашнього насильства щодо жінок під час карантину. Такими програмами стали Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [5], прийнята ще у 2015 році; Концепції загальнодержавної програми «Здоров`я 2020: український вимір», прийнятої у 2011 році [6]; Плану заходів реалізації Стратегії розвитку органів системи МВС на період до 2020 року, затвердженого у серпні 2019 року [7], тощо. Дані програми сприяли

подоланню домашнього насильства у так званій звичній формі, але не підходили для вирішення проблем, пов'язаних із насильством під час карантину, про що також зазначає дисертант.

Г. Собко своїй роботі розглядає такі питання, як теоретико-методологічні засади психічного насильства, наводить кримінально-правову характеристику даного злочину [3; 106], дає кримінологічний аналіз психічного насильства та надає практичні рекомендації, які можуть допомогти у вивченні проблем насильства під час карантину.

Не можемо оминати увагою роботу М. Кузнєцова на тему: «Домашнє насильство: кримінологічна характеристика та запобігання», захищену в 2019 році [8]. В якій розглядаються такі важливі теми як значення переконань та поглядів осіб – учасників домашнього насильства, вплив на становлення особистості батьків та прикладів, які оточують особу; кримінологічний портрет кривдника та мотиви, за яких вчиняється злочин, передбачений ст. 126-1 КК України [1].

М. Кузнєцов [8; 23-27] аналізує великий масив міжнародних нормативно-правових актів, направлених на захист як жінок, так і дітей, від насильства в родині, та показує на прикладах різних країн які методи та заходи боротьби з насильством є дієвими, а які потребують вдосконалення.

Він вважає, що вивчення зарубіжного досвіду допомагає знайти вірні шляхи для подолання злочину, рекомендує використовувати такі способи попередження та боротьби із насиллям в родині: підтримка від держави, регулярне проведення досліджень, залучення до соціальної практики нових методик та технологій, навіть навчання волонтерів у вищих навчальних закладах для допомоги тим, хто зазнав шкоди від домашнього насильства.

Проте рекомендації, які були дієвими як в Україні, так і в інших країнах, виявилися недосконалими саме через те, що під час пандемії весь світ опинився не лише перед загрозою хвороби, а і перед безробіттям, недостатністю ресурсів та коштів на проживання, а також члени родин у багатьох країнах виявилися неготовими до цілодобового проживання у

самоізоляції, коли в одній квартирі чи будинку знаходиться 3-4 покоління різних людей, які опинилися в страху за своє життя та неможливістю виправити ситуацію довгий період (майже рік).

Водночас дослідження М. Кузнецова [8; 57-65] є корисним у розрізі розуміння основної причини домашнього насильства – непорозуміння між подружжям. Так, однією з головних причин насильства у родині, у невеликих містах та селах стало повернення чоловіка або дружини із-за кордону через неможливість працювати під час карантину. Як правило, від'їзд одного з подружжя на заробітки від самого початку міг бути спричиненим непорозуміннями та поганим матеріальним становищем, але дозволяв, перебуваючи на великій відстані, ідеалізувати партнера, покращити матеріальне становище, інколи – завести собі іншу кохану людину паралельно із чоловіком чи дружиною, при цьому конфліктних ситуацій було менше через те, що партнери фізично не перебували поряд. Відстань допомагала оминати непорозуміння та стирати конфлікти.

Важливим зауваженням М. Кузнецова є також те, що домашнє насильство носить латентний характер, до 74% [8; 3] та те, що часто невміння влагодити конфлікти приводить до скоєння злочину.

Саме М. Кузнецов запропонував своє авторське тлумачення поняття домашнього насильства як такий «кримінологічний феномен, яким передбачено фізичні, словесні, економічні та моральні примус і образи для залякування і отримання влади одних членів сім'ї над іншими» [8; 19]. Дане тлумачення є важливим для кримінологічного розуміння домашнього насильства, адже іноді те, що фізично не б'ють, не означає, що не здійснюється насильство. Жага отримати владу в своїй родині є, як виявилось, досить частою проблемою та причиною агресії та свавілля.

О. Александренко та В. Женунтій у вересні 2020 року опублікували ґрунтовну працю, присвячену законодавчому захисту дітей від домашнього насильства, в якій підняли такі важливі теми, як недоліки сучасного законодавства, порівняли вітчизняний та зарубіжний досвід захисту від

домашнього насильства, зробили історичний екскурс в розвиток законодавства, присвяченого даній темі, проте дана стаття розкриває лише аспект насильства у родині над дітьми, не розкриваючи особливостей щодо питань, пов'язаних із карантинними заходами, під час пандемії COVID-19 [9; 153].

О. Пчеліна розглядає у статті «Перспективність побудови методики розслідування домашнього насильства» важливу тему: дослідження та вивчення найбільш серйозних проявів домашнього насильства [10; 329], таких як мордування, вбивства та нанесення тяжких тілесних пошкоджень, проте більшість злочинів залишаються нерозкритими через вік постраждалих, залежність жертви від кривдника тощо. Для формування криміналістичних методик необхідно мати розуміння якомога більшої кількості аспектів, особливостей взаємовідносин та реакцій осіб на ті чи інші дії агресорів, тощо. Такі методики необхідно розробити логічними, наповненими змістом, дієвими та зробити їх зрозумілими та лаконічними. О. Пчеліна наголошує на необхідності донесення до осіб розуміння поняття, видів та форм домашнього насильства та хто і чому може стати жертвою даного злочину. Так, посилаючись на О. Христову [11; 52], О. Пчеліна показує, що домашнє насильство може проявлятися в одній з двох груп злочинів:

- 1) злочини, вчинені як наслідок домашнього насильства, проте в своєму складі не мають фактору насильства в родині;
- 2) коли злочин вміщує в себе навмисні дії членів родини, направлені на скоєння насильства проти інших членів сім'ї.

О. Христова також доносить до суспільства, що домашнє насильство є таким тяжким злочином, якому немає виправдання чи розуміння [11; 73].

К. Бєлєвцова у тезах, присвячених вивченню насильства в родині як порушенню природних прав людини, слушно розглядає проблеми притулків для дітей та жінок. Так, проблемою в даний час стала їхня відсутність, не облаштованість до потреб маленьких дітей при тому, що часто саме з

маленькою дитиною на руках жінка вперше стикається із агресією чоловіка. К. Белєвцова докладно показує важливість вчасного прибуття поліцейських на місце вчинення злочину, на їхню правильну реакцію, а також на важливість обмежувального припису, яким кривднику може бути заборонено наближатися до потерпілої або навіть писати та телефонувати їй. Це захищає жертву домашнього насильства, проте без чіткої системи де повинна перебувати жінка, особливо якщо у неї є діти, такий захист не може гарантувати повноцінну безпеку [12; 21].

Такі будинки, притулки та захист громадських організацій, волонтерів та психологічних і соціальних служб є широко розповсюдженим у Європі, США та інших країнах, проте в Україні лише набирає обертів. Саме важливість організованої допомоги разом із юристами, адвокатами, психологами, кримінологами пропонує Н. Веселовська, яка вивчає проблему домашнього насильства з 2008 року [13].

Так, з березня 2020 року, разом із введенням карантину, заступник декана юридичного факультету Національної академії управління Н. Веселовська започаткувала проведення марафонів, в яких прийняло участь понад 250 осіб, присвячених протидії та розумінню проблеми домашнього насильства (додаток Г).

За даної ініціативи було створено телеграм-бесіди, які дозволяють анонімно та швидко отримати необхідну допомогу фахівців та науковців, а також учасниці мають змогу слухати лекції чи приймати участь у заходах, які проводить Національна академія управління, Проблемна група академії «Клуб кримінологів» та Науковий дискусійний клуб «Власне розслідування» під керівництвом Н. Веселовської та О. Стерлікова як експерта з оцінки подолання ризиків та модератора марафонів і освітніх телеграм-бесід.

Крім того, важливою подією для розуміння проблеми та донесення проблеми домашнього насильства до суспільства стало проведення Н. Веселовською та О. Стерліковим разом із психологами, юристами, дослідниками – кримінологами великої низки заходів Україною – Соціально-

просвітницької Ініціативи «Розбудова благополуччя: від людини до громади». Так, спільно із партнерами Національної академії управління – International Platform on Mental Health в Києві, Освітнім домом прав людини в Чернігові, Запоріжжі та Хмельницькому проведено Mental Health Literacy Event in Ukraine – подію, яка зібрала за декілька днів понад 600 осіб [13].

Важливість даних результатів, отриманих О. Стерліковим та Н. Веселовською, засвідчив такий серйозний інститут як Лабораторія малих груп та міжгрупових відносин, який є науковим підрозділом Інституту соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України [14].

І.Г. Малкіна-Пих у своїй роботі «Психологічна допомога в кризових ситуаціях» зазначає, що конфлікти, які призводять до насильства, як правило виникають через агресивні імпульси, при чому неважливо яким саме буде об'єкт агресії. Конфлікт, фрустрація та постійні стреси не завжди викликають домашнє насильство, проте саме вони дозволяють посилитися напрузі, швидко ескалюють конфлікти, а також початковий етап протікає так швидко, що на цьому етапі неможливо зупинитися [15; 270]. Така раптова загроза смертельної небезпеки у вигляді невідомого захворювання, тимчасова або постійна втрата роботи та життєвих перспектив, неочікувана зміна умов життя стала серйозними стресовими факторами та викликала фрустрацію.

Л. Кабанець у тезах «Проблема домашнього насильства» розглядає зазначену проблему, наводячи статистику Сполучених Штатів Америки: так, кожні 18 хвилин жінка потерпає від домашнього насильства, а 62% вбитих жінок стали жертвами саме своїх чоловіків [16; 200]. Така сумна статистика зобов'язує суспільство прийняти заходів та змінити законодавство в бік захисту жінок та суворішого покарання кривдників.

Жінка сама не часто буває здатна надати опір чоловіку, особливо коли не чекає від нього агресії або якщо залежить від нього. Отже, держави всього світу зараз вдосконалюють законодавство в сфері протидії домашньому насильству, адже без допомоги суспільства та держави жінка фактично

перебуває в стані жертви.

У своїх тезах, присвячених дослідженню домашнього насильства у Швейцарії, В. Вох наводить сумну статистику збільшення у 2018 та 2019 роках випадків насильства у родинах. Так, у 2018 році, щотижня одна людина ставала жертвою спроби убивства. За статистикою, із 27 загиблих громадян, було 24 жінки [17; 174]. Це привело до змін у законодавстві, адже будь-який громадянин Швейцарії вимагає від держави захищеності.

В. Вох [17; 174] наводить корисні напрямки роботи Уряду даної країни, які покликані забезпечити жінкам та жертвам домашнього насильства безпеку: це різні інформаційні та просвітницькі програми, які проводяться на національному рівні, підтримка та допомога жертвам насильства, робота із кривдниками, різноманітні освітні проекти та профілактичні заходи. Крім того, Швейцарія підтримує спільні проекти між державою та громадськими організаціями: так, на дану роботу на 2021 рік виділено 3 млн франків для проведення повноцінної та продуктивної роботи щодо подолання даного злочину.

Великий внесок у вивчення, протидію та запобігання домашньому насильству зробили О. Дудоров та М. Хавронюк [18]. У своєму науково-практичному коментарі вони прокоментували ті зміни, які відбулися за останні роки, а також показали як саме можуть реалізуватися положення Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, розкрили новели Загальної та Особливої частини Кримінального кодексу України, повно та ґрунтовно роз'яснили поняття як домашнього насильства, так і примушування до шлюбу, зґвалтування, сексуальне насильство та примушування до вступу у статевий зв'язок.

Необхідність розуміння різниці між даними діями допоможе слідчим, суддям, прокурорам, викладачам, адвокатам розібратися у особливостях даних злочинів, вірно кваліфікувати їх та допоможе у реалізації державної політики щодо подолання домашнього насильства. О. Дудоров та

М. Хавронюк [18; 36-44] наводять важливість притулків для жертв домашнього насильства, медичних установ та центрів медико-соціальної реабілітації, кол-центрів, зазначають. Що, відповідно до законодавства, вони працюють; також існують мобільні бригади соціально-психологічної допомоги, про які зазвичай жертви домашнього насильства не знають.

Таким чином, посилаючись на коментар О. Дудорова та М. Хавронюк [18; 65-67], усвідомлюємо важливість донесення інформації, яка може врятувати життя, до суспільства. Науково-практичний коментар написаний для фахівців, проте простою мовою описані серйозні ситуації, проблеми та надаються шляхи їх подолання. Така інформація може легко засвоїтися навіть не юристу і не фахівцю із соціальної роботи. Також є важливим плюсом даної роботи є те, що О. Дудоров та М. Хавронюк як автори коментаря [18; 72-78] висвітлюють позиції ЄСПЛ [19] щодо кожного питання.

Потребує уваги також дисертація Н. Лесько на тему: «Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій», яку вона захистила у 2019 році [20]. Н. Лесько називає ефективним заходом ліквідацію центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, проте вважає за необхідне створити соціальний сектор у сфері обслуговування дітей, який включав би соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю, яка опинилася у складних життєвих умовах; наголошує, що існує нагальна потреба у створенні окремих психолого-правових послуг у притулках для постраждалих, у медичних та соціальних реабілітаційних центрах для жертв насильства, де би надавали правовий захист жінкам та дітям, допомагали би налагодити відносини між конфліктуючими сторонами як правоохоронні органи, так і влада та громадські організації [20; 35-41].

Хоча робота присвячена не кримінологічній характеристиці даного злочину, проте чіткість викладеної думки щодо роботи та втручання держави, соціальних служб та правоохоронних органів допомагає зрозуміти

важливість підтримки жертв домашнього насильства саме суспільство та державою [20; 14-16].

Н. Лесько розглядає методи досліджень, які приносять найкращий результат для розуміння ситуації, наголошує на важливості закріплення ідеї неможливості здійснення та прийняття насильницьких дій, аналізує історичні зміни та розглядає джерела інформації щодо дослідження насильства в родині, називаючи роль преси важливою [20; 19-26].

Окремої уваги заслуговує робота О. Александренко, присвячена сучасним можливостям судово-медичної експертизи та інструкціям із застосування спеціальних знань у розслідуванні такого злочину, як домашнє насильство [21; 14-18], в якій вона зазначає, що щорічно жертвами домашнього насильства стають найменш захищені верстви населення. Це і жінки, і люди похилого віку, і діти, і люди з інвалідністю.

Так, зі 100 тисяч осіб – щорічних жертв злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України [1], 90% – це жінки. Тож, дана робота підтверджує важливість та актуальність дослідження для розуміння ситуації, пов'язаної із домашнім насильством. О. Александренко говорить про латентність даного злочину, про страх боротьби із кривдником для запобігання ще гіршому становищу [21; 14-18]. Важливим та таким, що відрізняє роботу О. Александренко, є те, що вона розглядає дану проблему не лише як юрист чи кримінолог, а як криміналіст, що допомагає нам отримати уявлення про знаряддя, які найчастіше використовують домашні агресори.

Важливим зауваженням О. Александренко є те, що жертви домашнього насильства повідомляють про скоєний злочин через певний проміжок часу, що ускладнює не лише розкриття злочину, а «зтирає картину» ситуації, яку можна було одразу проаналізувати, зробити висновки та зменшити можливість настання подібного випадку агресії повторно [21; 14-18]. Слушною є також її рекомендація проведення роботи із жертвами та кривдниками тими спеціалістами, які вже працювали з даними особами в іншому розрізі суспільного життя: проходили тестування, тренінги,

консультації тощо. Таким чином, фахівець знатиме ситуацію та зможе порівняти зміни в поведінці та життєвих обставинах, що, в свою чергу, допоможе спрогнозувати подальші реакції та дії особи і, можливо, зупинить скоєння злочину в майбутньому.

О. Александренко наголошує на необхідності фіксування медичними працівниками стану здоров'я та дотримання фахівцями схеми опису ушкоджень задля створення доказової бази, вигідної для потерпілого, та важливої для розслідування злочину [22; 69]. Крім того, часто можна спостерігати «боротьбу» батьків: задля нанесення більш глибокого болю, вони використовують дітей у своїх маніпуляціях: тобто дитина допомагає контролювати та впливати на дорослу жертву [23; 8].

Таким чином, проблема домашнього насильства є актуальною, її дослідженню присвячено багато статей, монографій та захищені дисертації, проте проблема домашнього насильства щодо жінок під час карантину є новою, тому її необхідно вивчати, описувати задля розуміння та запобігання подібної проблеми в майбутньому.

1.2. Поняття домашнього насильства

Щодо поняття домашнього насильства, то Всесвітня організація охорони здоров'я називає насильством навмисне застосування фізичної сили або своєї влади, які діють у вигляді та формі загрози, яке може бути спрямоване проти себе, проти іншої особи або групи осіб або громади, результатом чого є (або високий ступінь ймовірності) тілесні ушкодження, психологічна травма, відхилення в розвитку або інші збитки, чи настання смерті [24; 55-62].

Проте йдеться про 4 види насильства: моральне, фізичне, матеріальне (економічне) та сексуальне. Вони можуть мати місце як окремо, так і у сукупності.

Фізичне насильство є одним із найпоширеніших видів домашнього

насильства. Зазвичай це побої, штовхання, використання різних предметів для нанесення травм, застосування предметів, які викликають біль. В разі, якщо кривдник душить, стискає, кидає, не надає допомогу жертві, то все це відноситься до фізичного насильства. Екстремальною формою фізичного насильства є катування, заборонене Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [25] заподіяння серйозних травм, а також травми, несумісні з життям.

Психологічне чи емоційне насильство проявляється словесно (вербально) через образи, вимагання, погрози, контроль за життям жертви, в тому числі у соціальних мережах, тотальний контроль над колом спілкування жертви, її розпорядком дня, примусом до вчинення будь-яких дій, знищення особистих речей тощо.

Важливою особливістю є те, що психологічне насильство може суттєво відрізнитися залежно від умов, в яких знаходяться жертва та кривдник. При цьому важко спрогнозувати які саме комбінації акцій психічного насильства може використати агресор відносно жертви в громадському місці, при стареньких батьках чи маленьких дітях, на роботі в присутності колег жертви чи кривдника, в присутності коханки тощо.

Психологічне насильство також є одним з найпоширеніших типів домашнього насильства, може бути присутніми як окремо, так і в поєднанні з іншим видом насильства [26; 131-133].

Негативні наслідки психологічного насильства проявляється у вигляді страху перед гвалтівником, постійного почуття занепокоєння, в суїцидальних думках жертви, фізичному нездужанні, загостренні хронічних хвороб.

Крім того, відчуття своєї некрасивості, хворобливості, поганого вигляду діє з подвійною силою: сама жертва виглядає все гірше, а кривдник має підстави цькувати жертву додатково, що вона погано виглядає, постійно хворіє, не має настрою, сумна та не цікава тощо. Таким чином, створюється коло, з якого жертва самотійно практично не може вийти.

Психологи зазначають, що жертва насильства переживає агресію з боку

близьких родичів набагато болючіше, глибше, сильніше, ніж коли їй роблять зауваження сторонні особи.

Сексуальне насильство – це грубе схиляння до необхідності проведення статевого акту із протилежною статтю із погрозами, застосуванням сили та придушенням волі жертви. Даний вид насильства має найбільший відсоток латентності. Адже сімейна сфера традиційно є такою, про яку не говорять погано та не виносять проблеми на загальний розсуд, тому сексуальне насильство часто використовується разом з іншими типами насильства.

Також помилковою думкою є те, що примушування до шлюбу не є кримінальним злочином. Ментально українці та інші слов'яни сприймають шлюб як цінність, при цьому вважається, що шлюб надає чоловікам безумовне право мати сексуальні стосунки з жінкою, при цьому в суспільстві негативно ставляться до відмови дружини до таких стосунків і суспільна думка говорить, що цей момент може стати поштовхом до зради зі сторони чоловіка [27; 3].

Економічне (матеріальне) насильство може проявлятися у відмові підтримувати членів сім'ї, суворий контроль витрат жертви, приховування власних доходів, витратам сімейних грошей лише одним агресором, вважання агресором важливими лише своїх економічних потреб, прийняття всіх фінансових рішень однією особою тощо.

Причинами економічного насильства як наслідку матеріальної залежності можуть бути народження дитини та турбота про неї, заборона роботи жінці чоловіком, криза та безробіття (наприклад, як це раптово сталося під час пандемії COVID-19, дискримінація на ринку праці тощо).

Проте жертвою домашнього насильства може стати працюючий чоловік, який витрачає зароблені гроші лише для власних потреб.

Найчастіше домашнє насильство складається з одночасних повторюваних подій різного роду: насильство фізичне, психологічне, сексуальне, економічне та економічні), рідше з одного виду.

Ще одна важлива особливість домашнього насильства, що відрізняє його від інших видів насильства, - це кривдник та жертва є рідними чи мають близькі стосунки: батько чи чоловік, партнер, колишній чоловік, діти, інші родичі, наречений тощо. Це додатково поглиблює психологічні травми та дуже важко сприймається жертвою насильства.

Серед жертв домашнього насильства є

Наступні категорії:

- чоловік чи жінка;
- співмешканці;
- діти (в тому числі усиновлені);
- батьки (в тому числі усиновлювачі);
- онуки, бабусі, діди;
- дядьки (тітки), племінники;
- інші родичі, в тому числі особи з інвалідністю тощо [28].

Взагалі – тема подружнього насилля – складна, междисциплінна та багатоаспектна проблема. В доказ цьому існує не тільки різновид видів, форм та характерних особливостей насилля, а і різноманіття різних причинних факторів та умов, за яких виникають дані явища, вивченням яких займається велика кількість наук.

У науковій літературі існує велика кількість мікро- та макротеорій точок зору, які пояснюють причини виникнення насилля між подружньою парою. Їх можна з'єднати у декілька дисциплінарних та междисциплінарних підходів.

1. Біологічний підхід.

Прихильники визначають насильницькі образи поведінки людей як продукт еволюції [19; 131].

У 60-ті роки біологічно пояснення причин насильницької поведінки фокусувалось на аномалія статевих хромосомдевіанту, на існування хромосом, яких називають вбивцями. Генетики вважають, що деяким людям, в яких зустрічається рідкісна генетична структура ХУУ, найбільш властиво

мати кримінальну насильницьку поведінку. Як вважають вчені, така структура хромосом призводить до таких рис характеру, як: імпульсивність, безконтрольність, нестриманість, «вибуховість», невірноваженість та майже не придатність до виховного впливу [29; 341].

Так, прихильники біологічного підходу пов'язують агресивну поведінку з конституційними особливостями людини, тобто анатомічною будовою. По теорії Ч. Ломброзо можна стверджувати, що людям невисокого зросту, коренастим, з видовженими передніми кінцівками (руками), низьким чолом і т.д. властива більша агресивність, ніж людям нормального або високого зросту та худорлявої статури [30; 9-11].

В рамках даного підходу також розглядають біологічні ствердження про те, що будь-які форми насилля пояснюються існуванням генетичних кодів та визначені інстинктами. Наприклад, сексуальне насилля у формі зґвалтування є інстинктом продовження роду, а інші форми жорстокості викликані інстинктом самозбереження, виживання та боротьби за існування.

Ідея про механічний перенос в область соціальних відносин фізіологічних принципів інстинктивної поведінки висовується соціологами, котрі заосновують свої висновки на вродженій інстинктивній агресивності, притаманній людині. Вони стверджують, що у взаємовідносинах між людьми головну роль відіграє непереборне природне прагнення людини, яке вона не завжди може усвідомлено подолати та направити свою активність в сторону мирного рішення своїх проблем.

Так, К. Лоренц зазначає, що не еволюція створила в людях здатність та потребу вираження своїх агресивних інстинктів [31; 60-62].

Також досить розповсюдженою є думка, якої дотримувалися також американські соціологи, що існує ідея генетичної запрограмованості людини на вчинення насильницьких дій. Так, вважається деякими вченими, що людина безсила проти своїх інстинктів. А інстинкти, в свою чергу, приводять його до конфліктів. Тому можна говорити про те, що в природі людини, незалежно від різних соціальних суспільних змін, зрушень, культурних

досягнень, обов'язково будуть мати місце схильності до агресії, насильницьких вчинків, а спроби зупинити, обмежити чи попередити агресію не дадуть результату [32; 16-19].

Таким чином, біологічний підход розглядає насилля в двох аспектах: як прояв деяких природніх дефектів і як природню біологічну данність.

2. Психоаналітичний підход.

Тіснопов'язаний з біологічним. Розглядає нереалізоване спершу присутні людині інстинкти як причину агресивного та насильницького поведження особистості.

Розглянувши цей підхід, неможливо не звернутись до моделі З. Фрейда, котрий пояснює причини виникнення насилля та агресивності як результат впливу властивих людині інстинктів на його психологічний стан та сприйняття світу. За З. Фрейдом, наявність постійного протиріччя між інстинктами, перш за все сексуальними та соціальними нормами, які обмежують дії людини, породжують внутрішню напругу, яка слугує першопричиною насильницьких злочинів [33; 139-142].

З. Фрейд також вказував на вроджений мазохізм жінок, для яких характерна еротична потреба у жорстокому відношенні та є схильність чи потяг до згвалтування, які поєднані з її схильністю до служіння, а також через жіночу пасивність.

А чоловіче насилля відносно жінки є природньою моделлю взаємовідношень статей з еротично сексуальним значенням та діями.

За думкою представників психоаналітичної орієнтації, агресія – це поведінка, якою наноситься шкода людині чи об'єкту. Така поведінка може виникати в силу різних причин. Вона не реалізує початкові, вроджені, неусвідомлювані потяги, що викликають агресивну енергію руйнування.

В якості таких неусвідомлюваних потягів З. Фрейд розглядав лібідо [34], А. Адлер – прагнення до влади [35; 82-84], до самоствердження, відчуття переваги над іншими, К. Хорні – прагнення до безпеки [36], потреби комфорту, задоволення.

В. Шуту бачив неусвідомлювані потяги у потребі включення, підтримки та схвалення з боку найближчого оточення [37]. Придушення, непомічання цих потягів, жорстке блокування їх реалізації, починаючи з раннього дитинства, породжує відчуття тривожності, неповноцінності та агресивності, що ведуть до соціально-дезадаптивних форм поведінки.

Проте, на сьогоднішній день психоаналітичні теорії прояву агресії та насилля піддаються жорсткій критиці та науково спростовуються.

3. Психологічний підхід. Розглядає причини застосування насилля в контексті неадекватної психологічної адаптації особистості до умов проживання в суспільстві, а також виражається особливістю деяких рис характеру, які у відповідній мірі сприяють жорстокому ставленню в сім'ї.

У своїх роботах К. Хорні [36], вивчаючи проблеми кризисних станів індивідів, показує взаємовідношення прояву агресії та насилля з високою базисною тривожністю особистості. Агресія, на його думку, є одним з найбільш чисельних видів психолонічного захисту людини.

Представник гуманістичної течії в психології К. Роджерс [38; 36] пояснює феномен насилля як різновид психологічного захисту особистості та розглядає агресію як вимушені дії на відповідь особи, яка обмежує свободу чи можливість вибору. Інколи така реакція може бути як відповідь на попередній досвід, який нагадував погрозу чи не відповідав сприйняттю особою себе.

В якості психологічних характеристик, які передують насиллю, психологи розглядають:

- агресивний потяг, що входить в структуру особистості;
- схильність до агресивних реакцій;
- підвищена емоційна реактивність на негативні ситуації (у сприйнятті особи);
- жорстка авторитарність;
- низька або неадекватна самооцінка;
- невпевненість у собі;

- ригідність;
- недостатність комунікативних вмінь та навичок;
- дратівливість та завищена нервозність;
- запальність та невміння керувати негативними емоціями у стані стресу;
- жага влади;
- паталогічні ревнощі [38; 36].

Як показують багато досліджень, контингент, який створює насильницькі дії, абсолютно неоднорідний: такі люди зазвичай емоційно нечутливі, холодно реагують, не здатні до співчуття, не ставлять себе на місце іншого, відрізняються високою чутливістю до небажаних зовнішніх взаємодій та вразливістю.

4. Психопатологічний підхід.

Насильницька поведінка більш характерна для людей з патологічними медичними вадами, починаючи від психічних захворювань та закінчуючи окремими відхиленнями у розвитку, як у розумовому, так і у психічному. Серед людей, які спричиняли акти насилля, відмічають великий відсоток хворих, наприклад з ендогенними психозами або епілепсією.

На думку психіатра і доктора медичних наук Г.Н. Носачева [39], будь-який емоційно нестійкий розлад особистості поділяється на два підтипи.

Перший – імпульсивний – підтип: йому характерні числені епізоди агресії, втрачається контроль над власною поведінкою та агресивними імпульсами, які проявляються у вигляді нападів на близьких людей.

На думку Г.Н. Носачева, ступінь агресивності різко контрастує з інтенсивністю ситуативного стресу, який послужив пусковим механізмом для епізоду. Посилення внутрішньої напруженості, що передує епізоду, може розвиватися від декількох хвилин до кількох годин, і напад зазвичай закінчується спонтанно та швидко, незалежно від його тривалості, і, як правило, агресор жалкує, що вчинив акт агресії чи насильства, відчуває провину та каяття [39].

Інший підтип емоційно-нестійких розладів особистості називається прикордонним. Він займає проміжне місце між неврозами, афективними розладами та шизофренією. Його можна охарактеризувати як нестабільність самооцінки, зміни поведінки в процесі спілкування в сім'ї, коли ніхто з членів родини не розуміє як потрібно спілкуватися, адже одні й ті самі дії можуть викликати у такої особи протилежні реакції: від сміху до бійки; сюди ж відноситься стан афекту.

Наприклад, деякі теорії пов'язують агресивність також з патологією розвитку залоз внутрішньої секреції, з різноманітними гормональними порушеннями та завищеним рівнем тестостерону.

5. Конфліктологічний підхід.

Самі конфлікти бувають двох видів:

- які легко вирішити;
- які неможливо вирішити.

Конфлікти, які можна вважати легко вирішуваними, це коли причина, яка їх спричинила, негайно усувається [40; 40].

У разі конфліктів, які неможливо вирішити, причина залишається, а позиції подружжя із сімейних питань та головних проблем, не складаються довготривало: вони не відчують єдність, не чують позиції іншої сторони та не вибудовують основну позицію з певних питань.

Ступінь вирішення конфлікту залежить від причини, культури сімейних відносин та виховання подружжя.

Існує багато простих причин для конфлікту у подружньому житті.

Велика кількість дослідників дає свої класифікації причин. Роздивимось дві найбільш відомі причини конфліктів.

Наприклад, С.В. Ковальову [41] вдалося створити свою класифікацією. Всі причини конфлікту об'єднані в три групи:

1. конфлікти, що виникають через невдале та несправедливе поводження в сім'ї, раціональне мислення про права та дружбу, недостатнє залучення одного партнера в домашню роботу та самообслуговування;

2. незадоволеність, яка визначається на підставі хронічної незадоволеності будь-якими потребами одного або подружжя, включаючи сексуальні потреби;

3. конфлікти, які викликані недоліками чи помилками виховання, коли перевищення значимість психологічних схильностей.

В.А. Сисенко [42; 173] запропонована класифікація, яка демонструє вісім зон розбіжностей та зроблена наступна класифікація:

- конфлікти, прихована психологічна напруга, сварки, як базуються на незадоволенні статевими потребами одного з подружжя;

- конфлікти, сварки, психологічна напруга, які засновані на невиконаній потребі у цінності та сенсі свого «Я», в разі порушення самооцінки іншим партнером, його зневага, неповажне ставлення, незадоволення, образа, постійна критика;

- психологічна напруга, депресія, конфлікти, сварки, коли джерелом є незадоволення потреб одного або обох членів подружжя в позитивних емоціях: відсутність поваги та ніжності, прихильності, турботи, уваги та розуміння, психологічне відчуження чоловіка та дружини один до одного;

- сварки, засновані на захопленні подружжя алкоголем, азартними іграми тощо, що призводить до нездорового, не розвиваючого, неекономного та неефективного використання сімейних ресурсів;

- фінансові розбіжності між подружжям: питання взаємного бюджету, підтримки сім'ї, внесок кожного з партнерів у його матеріальну підтримку;

- конфлікти та сварки через незадоволення потребами подружжя в їжі, одязі, витратами на особисті потреби кожного з подружжя;

- конфлікти, засновані на незадоволених потребах у взаєморозумінні, підтримці, співпраці та співробітництві, пов'язаних з розподілом праці в сім'ї, управлінням домогосподарством, доглядом за дітьми;

- конфлікти, засновані на різних захопленнях, хобі, інтересах; різних потребах та інтересах у сфері відпочинку та дозвілля.

Про подібні причини конфліктів зазначає також Т.О. Кругла,

розглядаючи не лише саму проблему, а і аналізуючи стан вивчення та дослідження проблеми [43; 72].

Згідно з дослідженням С. В. Кочеткової [44; 16], фактично кожен 3 респондент вважає, що причини побутових конфліктів знаходяться в самій сім'ї: 38% опитуваних вказали на виникнення конфліктів через невисоку сімейну культуру та неможливість вирішити проблеми мирним шляхом, 37,4% вважають, що домашнє насильство виникає через недоліки виховання.

В основі будь-якого конфлікту лежить ситуація, яка включає або суперечливі погляди сторін з якогось питання, ситуації, нагоди; це можуть бути суперечливі цілі членів родини або засоби їх досягнення; часто це – різниця в інтересах, бажаннях, схильностях опонентів тощо.

Причиною посилення конфлікту як правило стає інцидент (привід), коли одна зі сторін починає діяти таким чином, що порушується (іноколи ненавмисно) інтерес іншої сторони.

Психіатр В. Леві зазначає, що після спалаху агресії чи суперечки негайно спалюється причина [45; 19]. Він порівнює із сірниками у вогні мотиви сварки, адже настільки вони становляться невидимими та непомітними.

Мотиви часто неможливо довести, тому що фраза, яку одна людини сказала, привносячи свій сенс, а інша почула те, що в той момент могло здатися їй образливим, принизливим тощо. В цей момент сварка ніби стає повноцінною, самоврядною, деспотичною істотою, який робить людей своїми рабами. Люди страждають, але не бачать виходу та перспектив [45; 19].

6. Культурогічний підхід.

Вивчає культурні та історичні існуючі традиції та норми поведінки, які викликають насильство.

Усі культурні теорії вказують на прийняття насильства як прийнятного, виправданого і навіть заохочуваного в певних культурах і в певних соціальних структурах (наприклад, у східній культурі жінки завжди мають

підпорядковане становище).

Цей підхід також розглядає насильство як результат соціалізації дітей у сім'ї, які засвоюють негативний досвід батьківських стосунків і передають їх своїм майбутнім сім'ям, тобто тут акцент робиться на передачі сімейних традицій жорстокості та насильства з покоління в покоління.

У контексті культурологічного підходу слід особливо відзначити теорію абстиненції, яка передбачає, що люди, які вчинили насильство вдома, задалегідь знають про безкарність своїх дій. Це може відбуватися як через культурні традиції, коли, наприклад, громадськість закриває очі на сімейні вбивства, так і через недоліки роботи правоохоронних органів та соціальних служб. Кривдники раціонально розглядають збитки та вигоди від своєї поведінки, і тому знають, що навряд чи буде застосовано покарання чи арешт за акт насильства, що дозволяє їм і надалі продовжувати спричиняти домашнє насильство [46; 218].

7. Феміністичний підхід.

Цей підхід розглядає проблему у досить вузькому аспекті, пояснює, що причини чоловічого насилля історично склалися через прийняті як нормальні відношення у спільнотах та суспільстві в цілому [47; 190].

Феміністичний рух трактує причинення домашнього насилля щодо жінок як залишок патріархального суспільства, де чоловік мав більше влади та привілеїв у соціальній ієрархії, ніж жінка. Феміністки вважають, що в патріархальному суспільстві існує тенденція не розглядати жінок як рівноправних учасників міжособистісних взаємодій. Крайнім виразом цієї тенденції є погляд на жінку як на власність.

Так, згідно з феміністичним підходом, жінок б'ють тому, що самі вони не в змозі контролювати свою долю та змінювати соціальні та політичні умови, а саме вони склали та далі формують традиційний розподіл ролей в суспільстві. Або, якщо сказати інакше – основою та центром уваги та досліджень даної проблеми прихильниками феміністичної теорії є гендерна нерівність [48; 23-25].

Сполучені Штати Америки, де жінки рівні з чоловіками, відсоток побутових злочинів є нижчим, ніж у багатьох країнах світу. І це ніби підтверджує феміністичну теорію. Проте різні дослідження, виступи психологів та кримінологів різних країн показує, що сімейні пари, в яких рішення стосовно життя родини приймаються спільно (в тому числі щодо ведення господарства та допомоги один одному), де обговорюються, а не замовчуються непорозуміння, також становлять дуже малий відсоток випадків домашнього насильства .

8. Віктимологічний підхід.

Він підкреслює роль самої жертви, яка може провокувати та заохочувати зловживання, що часто можна помітити у розглядах та досліджень судової практики. Акцент робиться саме на специфічних характеристиках та поведінкових характеристиках жертви, яка своїми діями навмисно викликає агресію з боку кривдника. Характеристика жертви часто також включає різні фізичні та психічні вади та захворювання [50; 9-13].

9. Соціологічний підхід.

Найбільш розвинений і загально визнаний у дослідженні причин домашнього насильства, який базується на аналізі соціальних умов формування та життя особистості.

Більшість соціологічних теорій розглядають проблему домашнього насильства в контексті несприятливої соціальної та економічної ситуації в сучасних сім'ях. Так, соціальні умови не лише виявляють та показують агресивні характеристики характеру, емоцій, але також містять в глибині та основі поведінки мотив прояву агресії та насильства, що веде до регулярних сварок, непорозумінь, ображень та переходить у фізичне насильство [51; 34-35].

Фахівці, які безпосередньо працюють із родинами. Які зазнали домашнього насильства, а також багато вчених, які вивчають родину та насильство, посиляються на наукове твердження, що тенденція до використання грубості та жорстокості в сім'ях зростає під тиском стресових

соціальних факторів, таких як фінансові та побутові проблеми, тісні умови життя, безробіття та проблеми виховання дітей, проблеми в суспільному житті, на роботі, наприклад, з діловими партнерами та нездатність людини зіткнутися з життєвими труднощами [52; 31-33].

З точки зору цього підходу, насильство сприймається як своєрідне розслаблення або своєрідний невротичний протест особистості проти різних типів стресорів, що на неї тиснуть, та проти умов соціального життя, до яких особі важко пристосуватися. При цьому для однієї особи матеріальний стан та соціальні умови, які сприймаються як такі, в яких вона не може нормально існувати, можуть досить сильно відрізнятись від потреб іншої особи. Так, часто багатодітна жінка може сприймати безлад та розкидані речі, немитий посуд та брудну плиту на кухні як нормальне, тому що вона не встигає та заморюється, а для чоловіка, який заморюється на роботі, утримує родину та звик до охайності, бруд в оселі може стати поштовхом до сильної агресії.

Л. Беркович також досліджує вплив соціального середовища [53; 61-64] та взаємодії з іншими членами суспільства на прояв агресивності в поведінці людини.

Інший дослідник, А. Бандура [54; 45-51], припускає, що агресивній поведінці в основному навчаються шляхом наслідування моделей, отриманих переважно з таких джерел, як:

- асоціації з членами сім'ї та однолітками;
- прикладів культури та субкультури;
- з інформації із засобів масової інформації.

А. Бандура [55; 316] вважає телебачення та інші візуальні медіа таким, що має на людину обливий вплив, оскільки ЗМІ навчають реальним методам агресії, дуже рідко наводять приклади загального соціального придушення агресії, зменшують сприйнятливність до насильства шляхом багаторазового викладу та вчать методам раціоналізації та виправдання агресії.

Соціологи проаналізували трансляцію сцен насилля та сексу по небагатьом каналам ТВ та долучили до експертного опитування 119 годин

передач. В цьому ефірному часі виявили 486 сцен насилля та еротики, тобто, одна така сцена проходить приблизно кожні 15 хвилин перегляду. Аналіз цих сцен показав, що кожна 4 сцена закінчується вбивством. Крім того, сцени насилля на телеекранах викликають у людей, за ствердженням психологів, агресію та збудженність. Це також підтверджується відповідями опитувань, де 47% чоловіків та 51% жінок відповіли, що порнографія пробуджує у них бажання вступати у акти насилля [57].

Виявляється, телебачення вчить людей жорстокості та агресії, а насильство робить повсякденною і невід'ємною частиною життя. Отже, ЗМІ, поряд з іншими, можна розглядати як фактор сприяння насильству.

Існує два суперечливі погляди на вплив рівня освіти, культури та соціально-економічного статусу на використання домашнього насильства.

Одна група вчених вважає, що люди з низьким рівнем освіти, культури та соціально-економічного статусу частіше поведуться агресивно, ніж представники найвищих рівнів суспільства. Аналіз роботи вчених Хоталінг і Шугармана свідчить про те, що ті чоловіки, які били своїх дружин, мали в середньому нижчий рівень освіти та професіоналізму, ніж ті чоловіки, які не чинять насильства. Сім'ї, де рівень більш жорстоких форм насильства (побиття, тиск на інтимні стосунки), в 5 разів перевищує середній показник для більшості респондентів [58; 575].

Крім того, як зазначають представники цього підходу, відмінності в соціальному, освітньому та трудовому статусі подружжя можуть спричинити жорстокість. У цих випадках насильство використовується, щоб компенсувати різницю. Дослідження вербальної агресії показали, що у понад 80% випадків домашнього насильства ображається не лише особиста, але й професійна гідність жінки.

С. Кочеткова зазначає, що основними чинниками домашнього насильства є серйозна соціально-економічна ситуація в країні (55,5%); пияцтво, алкоголізм та наркоманія (55,5%); низький дохід (44,5%); безробіття та страх втрати роботи (31,9%) [44].

Однак тут важливо зауважити, що, хоча багато досліджень та сама популярність вивчення даної теми вказують на зв'язок між соціальними факторами та випадками жорстокого поводження, жоден з цих факторів досі не був чітко визначений.

Другий погляд говорить про те, що насильство спостерігається у всіх соціально-економічних верствах населення і не залежить ні від рівня освіти, ні від рівня доходів.

Цю думку підтверджують результати опитування, згідно з яким жінки-респонденти вважають, що подружнє насильство відбувається в будь-якій сім'ї, незалежно від рівня доходу та культурного рівня.

За результатами опитування експертів кризових центрів, 86% опитаних експертів також вважають, що рівень матеріального становища сім'ї, а також рівень освіти не відіграють великої ролі у вчиненні домашнього насильства. Одним словом, жорстоке поводження з подружжям відбувається як у сім'ях з низьким матеріальним достатком, так і в сім'ях з великим достатком, у сім'ях з низьким рівнем освіти подружжя, а також у добре освічених сім'ях.

Тут краще сказати, що матеріальні, побутові та інші проблеми є фактором ризику, умовою, яка збільшує ймовірність ситуації насильства.

10. Девіантологічний підхід.

Цей підхід зосереджений на поясненні причин сімейного насильства із соціальними відмінностями в поведінці зловмисників, таких як зловживання алкоголем та наркотиками, а також у злочинному агресивному ставленні до особи, засудженнях іншої особи та намаганнях виправити іншу особу. Як видно з результатів соціологічних досліджень, описаних вище, по-друге, після складної соціально-економічної ситуації в сім'ї у населення можна спостерігати підвищення рівня пияцтва, алкоголізму та наркоманії, що також стає причинами жорстокості в сім'ї.

На думку Ю.Н. Крупка, майже кожна третя особа, яка вчинила побутові злочини, раніше вже була засуджена за різні види злочинів [56; 12], з яких близько половини засуджено за дві або більше. Наявність переконання

зазвичай свідчить про стабільність асоціальних установок у поведінці людини. Також джерела, які були опрацьовані автором, показали, що зловживання алкоголем фігурує приблизно у 40-60% випадків домашнього насильства.

За опитуваннями, у жінок в Німеччині 55% партнерів часто чи деколи застосовували насильство під впливом алкоголю та наркотиків.

Однак важливо зазначити, що хоча вчені та населення вказують на алкоголізм та наркоманію як на одну з основних причин домашнього насильства, соціологічні дослідження показують, що не всі люди, які зловживають алкоголем, застосовують насильство, а третина чоловіків не зловживають алкоголем. Тому алкоголь та наркотики слід розглядати лише як провокаційні фактори, що сприяють виходу агресивних імпульсів назовні.

11. Екологічний підхід.

Одним з нових і мало вивчених підходів до пояснення причин домашнього насильства є екологічний підхід. Автори цього підходу вказують на існування факторів дискомфорту, які можуть породжувати агресію. Вони включають сюди незвично погану екологію в тому сенсі, що високі температури повітря, викид шкідливих речовин в атмосферу, які погіршують внутрішній стан людей, приводять до збільшення ймовірності домашнього насильства [60; 75].

Досліджуючи психологічні наслідки викидів шкідливих речовин в повітря для населення, можна дійти висновку, що поліція отримує найбільшу кількість сигналів про сімейні конфлікти саме в ті дні, коли зростала температура повітря, швидкість вітру та чи змінювався рівень озону в атмосфері. У той же час дослідники відзначають, що концентрація забруднювальних речовин у повітрі, які можуть збільшувати дратівливість людини, схоже, що досягла максимуму.

Таким чином, підкреслюючи основні підходи до пояснення насильства в сім'ї, ми можемо зробити висновок про різні фактори, умови та припущення щодо проблеми. Однак для повного розуміння походження домашнього

насильства неможливо переконатись, що ми розглядаємо лише один підхід як єдину причину, оскільки подружнє насильство - це багатовимірне явище, яке виникає внаслідок взаємодії внутрішніх та зовнішніх факторів і залежить від рівня сімейних здібностей, індивіда особливості особистості подружжя, їх шлюбні стосунки та їх життєвий досвід [61; 112].

1.3. Форми проявів та моделі домашнього насильства (Ланденберг, «Duluth», Уолкер)

Міжнародне визнання важливості та публічності важливість протидії домашньому насильству, яке держави проводять на національному рівні на основі відповідного юридичного досвіду, розробляли в різних країнах. Для відповідності, європейська практика характеризується певною різноманітністю через наявність різних типів програм для правопорушників, включаючи так звані медичні програми, спрямовані на кривдників.

Зміна стилю поведінки засуджених за домашнє насильство забезпечують застосування випробувального терміну і проводяться за допомогою волонтерських організацій. Правопорушники, щодо яких не встановлено кримінальне покарання за домашнє насильство, можуть відвідувати програми поведінки задля змін у ставленні до інших членів родини – такі програми часто проводять громадські організації та інші структури, дотичні до системи кримінального судочинства [62; 339-342].

Таким чином, у Сполученому Королівстві програма «Respect» ("Повага") створена та впроваджена національною мережею практиків для надання підтримки тим, хто бере участь у виховних заходах проти насильства та спрямована на корекцію асоціальної поведінки правопорушників, які вчинили домашнє насильство, а також для надання допомоги потерпілим; сюди ж входить створення та підтримка відповідних законодавчих ініціатив; сприяння успішній практиці спілкування з правопорушниками для визнання ними важливості безпеки для жертв

домашнього насильства, яка є суспільним пріоритетом [63].

Ще один дієвий метод широко використовується в США для подолання моделі домашнього насильства ««Duluth» "Дулут" (проект Втручання проти домашнього насильства). Початкові принципи його полягають у забезпеченні безпеки жінок та дітей через приведення до відповідальності винних осіб у причиненні насильства чи зловживання владою. Таке втручання дозволяє кривдникам змінити свою поведінку на ненасильницьку шляхом постійного аналізу своїх намірів та ресурсів власної поведінки [64].

Часто страждають від негативних дій представники так званих соціально неблагополучних категорій, як то особи без постійного місця проживання, вихідці з інтернатів, колишні в'язні, нелегали. Тобто люди, які опинилися в скрутних життєвих обставинах [65; 138].

Сюди ж можна віднести незахищених молодих мам, які тимчасово не можуть працевлаштуватися, при цьому потерпають від дій своїх чоловіків.

Саме агресія вдома – найбільш поширена. Кривдник (агресор, аб'юзер) намагається контролювати слабшого, знищує його самооцінку обезціненням, приниженням, докорами в неіснуючих провинах. З часом страх, відчай, нервові перенапруження стають ключовими емоціями жертви. Досить часто вона не розуміє, що відбувається, винить себе і не просить про допомогу, адже вважає себе винною чи (як часто спостерігаємо в релігійних родинах, достойною такого відношення до себе). Почуття жалю до агресора чи кохання до нього також бувають перешкодами до звернення у відповідні органи реагування [66; 84].

Виділяють 4 види насильства в сімейних відносинах:

- фізичне – застосування сили, утримання в зачиненому приміщенні, нанесення травм різного ступеню, спричинення насильницької смерті;
- сексуального характеру – спричинення відповідних дій особі, без її згоди, а також по відношенню до неповнолітніх членів родини;
- економічне – свідоме незабезпечення необхідними засобами

гігієни, їжею, одягом, правом на освіту;

- психологічне – поводження з людиною негідно, словесно ображаючи наодинці та при інших, переконання жертви у її обмеженості та незначимості. З часом слабка, емоційно вразлива людина може фізично захворіти від постійних образ, страждати депресією, нервовими розладами та навіть вчинити самогубство.

Як жінкам, так і неповнолітнім дітям у виході з негативних обставин та відновленні необхідна допомога психологів, вчителів, представників соціальних служб, батьків. Також, за потребою, правоохоронці та медики теж повинні надати свою допомогу чи підтримку [67; 117].

Необхідно визначити потреби, які повинні бути визначені, зрозумілі жертвам домашнього насильства та враховані:

- 1) перша потреба – це потреба в безпеці;
- 2) друга потреба – це потреба в безумовній любові;
- 3) третя потреба жінки полягає в дозволі в першу чергу на автентичність;
- 4) вільне висловлення себе та свобода потребують меж та визначення власних кордонів;
- 5) розкрити та зрозуміти свої здібності, таланти, навчитися бути самостійною.

Як правило, жінка не відчуває радості від присутності чоловіка та дітей, уважності до членів родини, їй не важливе та не цікаве спілкування.

Ще однією важливою особливістю є те, що жертва може десятиріччями не покидати кривдника. Особи, які не стикалися із домашнім насильством, не розуміють такої поведінки [68; 14-15].

Проте К. Брайцева зазначає, що ролі не закріплені за кривдником і жертвою і можуть змінюватися. Що дозволяє відчути приємні відчуття влади над іншим, посилаючись на авторську схему процесу насильства, запропоновану Л. Уолкер «Цикл насильства» фіксує той факт, що ролі «агресора» і «жертви» однозначно не підкріплені за кожний з подружжя,

можуть перейти від одного партнера до іншого в будь-який момент насильницького взаємодії [69; 59-69].

Цикли домашнього насильства, запропоновані Л. Уолкер: американський психотерапевт Ленор Уокер у 1984 р. проаналізувала психологічні та поведінкові реакції жінок, над якими знушаються.

Грунтуючись на численних інтерв'ю з жертвами, розробка циклічної теорії насильства, цикл якої складається з декількох етапів.

1. Фаза наростання напруги характеризується посиленням напруженості, словесними зловживаннями, вторгненням, каяттям, взаємними претензіями, меншими фізичними зіткненнями.

2. Етап активного насильства (серйозний випадок насильства) означає початок серйозного насильства. Це фаза росту в найбільш негативній формі.

3. Фаза любові та жалю (фаза медового місяця). У цей період агресор може бути добрим, чуйним, винним, обіцяє не повторювати насилля або, навпаки, звинувачує жінку в тому, що вона спровокувала конфлікт.

На жаль, цей цикл майже завжди повторюється. Третя фаза з часом стає все рідше, і жінка потрапляє в пастку між наростаючою течією до спалаху та насильством.

Цикл насильства має шість різних етапів:

1. Підготовка сцени або пастки (це етап реалізації задуманого насильства).

2. Насильницький акт.

3. Відчуття провини та страх помсти. Людина, яка регулярно практикує насильство і регулярно почувається винною щодо себе, а не проти жертв. Він не шкодує, що заподіяв біль. Він може вибачитися за свою поведінку, але лише щоб уникнути будь-якого покарання.

4. Обґрунтування та виправдання (раціоналізація) – кривдник вибачається (алкоголь, стрес, втома) і звинувачує жертву у своїй поведінці. Мета цього етапу – усунути свою вину.

5. Зміна поведінки на краще («нормальна» поведінка) – агресор стає

турботливою і люблячою людиною. Метою цього етапу є збереження жертв у сім'ї та підтримка видимого добробуту.

6. Фантазія та планування нової атаки. Зазвичай насильство планується заздалегідь. Агресор фантазує або візуалізує образ наступної атаки [70].

Особливої уваги в наш жорстокий, сповнений байдужості та егоїзму, час, необхідно приділити захисту людини від агресії ззовні. Проте з жорстким, несправедливим ставленням особистість зустрічається в політичній сфері, в економічно-ділових відносинах, також в побуті і в родині.

Насильство проявляється у завданні фізичної, матеріальної та моральної шкоди.

Висновки до розділу 1

Домашнє насильство – найпоширеніша проблема сьогодення.

Як фіксують більшість джерел, домашнє насильство – це дії фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають однією сім'єю, але не перебувають у родинних відносинах.

Домашнє насильство може бути скоєне над дітьми, людьми похилого віку, особами з інвалідністю тощо. Також, відповідальність за злочин не залежить від того, чи проживає особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа.

Домашнє насильство має декілька форм.

Економічне насильство в законі відмічено як умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

Психологічне насильство, відповідно до закону, – це словесні образи,

погрози, приниження, переслідування, залякування, тобто такі дії, які викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

Сексуальне насильство – будь-яка ситуація, коли людину примушують до небажаної, небезпечної, принизливої сексуальної активності.

Найчастіше жертвами домашнього насильства стають жінки.

Нажаль, незважаючи на те, що саме поліція є найкомпетентним закладом в наданні допомоги, тільки 7% постраждалих від домашнього насильства звертаються у поліцію.

Поліція – представник держави. Саме завдяки поліції є можливість вирішити проблему на державному рівні. Допомога становить собою не тільки розслідуванні справи, але й надання психологічної підтримки потерпілим.

Закони проти домашнього насильства запроваджуються у багатьох демократичних країнах та застосовуються міжнародним правом. Але нажаль, сьогодні ще існують країни, в яких домашнє насильство виправдовують. Особливо якщо стосується зради з боку жінки.

Що до України, нажаль, 63% дітей щороку спостерігають акти насильства в сім'ї.

Наслідки цього – постійний психологічний дискомфорт, страхи, вразливість прояви впертості у поведінці, агресивні вчинки, нездатність виразити свої почуття.

Існують наступні підходи до розуміння домашнього насильства: біологічний, психоаналітичний, психологічний, психопатологічний, культурологічний, феміністичний, віктимологічний, соціологічний, девіантологічний, екологічний.

Види насильства: фізичне, матеріальне (економічне), сексуальне, психологічне рідко зустрічаються в одному чистому виді, а зазвичай поєднують одночасно від 2 до 4 видів.

Чим небезпечне насильство над жінками, особливо коли свідками такої

поведінки стають діти: діти, які зазнали насильства в сім'ї, доходять висновку, що насильство – це спосіб, яким дорослі вирішують свої конфлікти та найболючіші проблеми. Оскільки ніхто не показав цим дітям, як слід говорити про їх почуття та думки.

Важливим є розуміння циклу насильства, який має шість етапів:

- підготовка сцени або пастки;
- власне насильницький акт;
- відчуття провини та страх помсти;
- обґрунтування та виправдання;
- зміна поведінки на краще (гра);
- планування нової атаки.

Надалі це все впливає в те, що насильство дає дуже серйозні негативні соціальні наслідки. Воно породжує терор, безладдя; невпевненість, безнадійність, відсутність самоповаги; настирливі спогади; напади страхів, депресії; фобії, смуток; роздуми про самогубство; самозвинувачення; втрату довіри; сумніви щодо віри в щось; наркотичну/алкогольну залежність; жагу помсти.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

2.1. Кримінологічна характеристика злочинних проявів домашнього насильства

Якщо поглянути у глибину століть, то основне, чим людство могло так чи інакше вирішити свої проблеми, була сила, яка, на жаль, не виключала в своїй більшості насилля як інструмент до подолання перешкод. З плином часу суспільство переосмислило варіанти виходу з різних ситуацій, поступово обмежуючи використання силових методів у вирішенні тих ж суспільних конфліктів. Серед науковців існує думка, що злочинність, яка провокується силою, є тією ланкою устрою людської особистості, де дика природа, гена пам'ять людини та гуманістичні ідеї вступають у певну невідповідність.

Юристи ж зазвичай використовують наступні поняття: «насильницька злочинність», «насильницькі злочини».

Фахівці, які працювали у зазначеній сфері, розмежовуючи вказані поняття, до групи насильницьких злочинів відносять лише умисні злочини проти життя, тілесні ушкодження, гвалтування, катування. Інші ж фахівці до цієї ж групи відносять застосування насильства або злочини, які пропагують насильство. Необхідно чітко розмежовувати насильницькі і ненасильницькі злочини – як в теорії кримінального права, так і в слідчо-судовій практиці.

В деяких країнах, на відміну від України, на законодавчому рівні зафіксовано чітке визначення насильницького злочину.

Для прикладу, можна посилатися на ч. 1 титулу 18, в якому перераховані злочини та особливості кримінального процесу Зводу законів США, де перелічено що саме можна вважати насильницькими злочинами [106; 123-128]:

а) посягання через погрозу або застосування фізичної сили відносно особи чи майна іншої особи;

б) фелонія як посягання, яке своїм характером може являти небезпеку того, що під час цього ж посягання може бути застосована сила.

Вітчизняні юридичні праці виділяють два підходи до учинення насильства. Ті, хто схиляються до так званого «вузького» розгляду проблем, в насильстві розуміють фізичне насильство. Інші ж, хто більш широко розглядають проблему насильства, в насильство вкладають усі можливі випадки насильства і погрози до його застосування.

Кримінально-правовою наукою розрізняється психічне або фізичне насильство, заміна однієї форми іншою.

Класифікувати злочин як насильницький можна за головною його ознакою – способом вчинення насильства. Не є необхідним вказувати, що як фізичне насильство, так і погроза його застосування можуть бути злочинні в принципі.

В результаті злочинець розуміє свої дії небезпечними і протиправними, тобто все насилля в підґрунті має умисний характер і являє собою небезпеку суспільству. Не беручи до уваги процентне співвідношення насильницьких злочинів у злочинності взагалі, все ж вони несуть собою значну соціальну небезпеку, оскільки потерпілим несуть важкі наслідки.

Сьогодні, основою насильницької злочинності є побутовість та ситуативність. На жаль, кількісно збільшуються заздалегідь підготовлені злочини, які в собі часто містять жорстокість.

Всі соціальні групи схильні до насильства, незважаючи на походження, становище в суспільстві, рівень доходу.

Садизм, цинізм, знущання є супутніми елементами значної кількості посягань. Хоч і «поріг» мотивації при посяганнях на особу знижено, все ж немотивовані злочини ростуть в своїй кількості.

Насильницькі злочини, які вчиняються з сексуальних мотивів, є складною проблемою сьогодення.

Росте кількість умисних вбивств на ґрунті зґвалтування. Ці злочини є дуже небезпечними: винний є дуже жорстоким, розбещеним і еґоцентричним. Часто такі діяння вчинюють злочинці – садисти.

При вбивствах, зазвичай при розгляді передуючих дій до самого злочину, часто мають місце неприя́зненні стосунки між потерпілим і злочинцем, катуванням (знуцанням) потерпілих та членів їх сімей, часте вживання алкоголю, скандали, тощо. Небажання враховувати інтереси іншої особи на основі зради чи прагнення позбутися від обтяжуючих особу турбот є базою для вчинення вбивства.

Зловживання алкоголем чи наркотиками є мотивацією для розвитку конфлікту. Типово, що людина, яка звершує вбивство, не вмє керувати своїми емоціями. Кримінологічна література відзначає підвищення загального рівня жіночої агресії [71; 96].

Останнім часом на території України збільшується кількість подружніх убивств. На сьогоднішній день проблема сім'ї набуває актуальності, хоча і є мало висвітленою у ЗМІ. Найчастіше насилля відбувається з боку чоловіків. Жертвою може стати будь-хто, але, за результатами соціологічних досліджень на першому місці за кількістю випадків жінки, потім діти та близькі родичі. Найбільш прихованим серед злочинів є насильство.

Більшість цих злочинів скоюється із завчасно продуманим планом дій. Спочатку жертву заманюють у певне місце, потім силою або залякуванням змушують підкоритися і слідувати у безлюдне місце, після чого скоюють зґвалтування.

Насильство у сім'ї зазвичай поділяють на 4 види, але найчастіше це – фізичне та психологічне. Психологічне існує досить різних форм, починаючи образами та неповагою і закінчуючи доведенням до самогубства.

Фізичне, зазвичай, розпочинається психологічним. Починається все з неповаги після чого зверхність, неприязнь, роздратованість, ненависть. Всі ці етапи, що ведуть до скоєння тяжких злочинів, супроводжуються у певній мірі насильством психологічним. Останнє супроводжується фізичними діями,

сила і жорстокість яких з кожним разом посилюється.

Після припинення агресивної поведінки слідує обіцянки змінитися або образи. Для таких конфліктів не характерний груповий характер, більше навпаки замкненість та відчуженість. Зазвичай, випадки вбивств у сімейному колі відбуваються під час сварки та прояву агресії. Місце, так само як і предмет скоєння злочину, не вибирається заздалегідь.

Аналізуючи представників чоловічої статі, які скоювали злочин можна стверджувати, що значна їх кількість безробітні або частково зайняті.

Викликає занепокоєння збільшення кількості насильницьких злочинів представниками жіночої статі. Найчастіше їх скоюють жінки, які до цього були жертвами насилля з боку чоловіків. Вони досить часто не працюють, провокують конфлікти, проявляють дратівливість, зверхнє ставлення.

Отже, з часом проблема насильства у суспільстві тільки збільшується і її необхідно вирішувати найкоротшими шляхами. Потрібно вчитись поважати одне-одного, пробачати одне-одному і, звісно ж, любити одне-одного.

Цікаво те, що в країнах, в яких існує гендерна нерівність, спостерігається більш високий рівень домашнього насильства.

А ось у таких країнах, як наприклад, Швеція криміналізовані всі форми домашнього насильства. Можна опинитися за ґратами навіть за грубу емоційну сварку, під час якої висловлювалися погрози.

А у Норвегії та Фінляндії суд часто наказує кривднику дотримуватися визначеної дистанції від об'єкта насильства, у разі порушення може бути накладено штраф або присуджено ув'язнення терміном до року.

У Німеччині, якщо правоохоронців викликали безпосередньо на місце скоєння злочину, то заяву писати немає потреби – справу порушать без прохання постраждалого.

Серед інших країн Україна посідає останні місця за показником Глобального індексу миру (GPI). Так зазначає відомий поважний аналітичний центр – Інститут економіки і миру, вважаючи, що наша країна є

вразливою для чинників, які сприяють розвитку насильства в родині [72]

Насильство є результатом свідомих дій людини і характеризується наступними основними ознаками:

1. навмисність;
2. заподіяння шкоди;
3. порушення прав і свобод людини;
4. значна перевага сил (фізичних, психологічних, пов'язаних з вищим становищем тощо) злочинця.

Простими словами, насильство – це навмисне поведження однієї чи кількох осіб, які завдають шкоди іншій особі, порушують її права і свободи та знаходяться в умовах значного верховенства сил над тими, над ким вчиняється насильство, що унеможлиблює захист слабшого, який страждає від цих вчинків.

Якщо ці дії не мають хоча б однієї з перелічених ознак, це не є насильством. Наприклад, якщо не буде порушено прав і свобод людини, це буде не насильством, а законним застосуванням сили.

Часто плутають насильство та конфлікт.

Конфлікт - це зустріч суперечливих інтересів та думок, напруженість і крайнє поглиблення суперечностей, які можуть призвести до активних дій, ускладнень, сутичок, тощо [73; 214].

Наведені вище симптоми відсутні під час конфлікту. Ескалація конфлікту може призвести до насильства, але не завжди.

Іноді досить складно розрізнити насильство (насамперед, психологічне) від конфліктних ситуацій, суперечок, що виникають у будь-якій родині, але при цьому не становлять загрози життю членів родини та розвитку здорових сімейних відносин.

Можна назвати кордон між насильством та конфліктом: якщо подружні конфлікти вирішуються компетентно на добровільних засадах, тобто на основі того, як краще зрозуміти та вирішити проблему чи питання, - це не є насильством.

Головним способом вирішення суперечливих питань є принцип «хто сильніший, той має голос», або головна мета – не саме реальне вирішення проблеми, а докази щодо своєї правоти, законності та бажання виграти у спорі будь-яким шляхом – це благодатний ґрунт для бурхливих стосунків та можливого подальшого домашнього насильства [74; 68-75].

Також для фіксації домашнього насильства необхідною умовою є елемент агресії, тобто спонукання заподіяти шкоду іншій особі.

Саме конструктив та агресія – «лакмусові папірці», які дозволяють відрізнити конфлікт від домашнього насильства

2.2. Кримінологічна характеристика осіб, що вчинили домашнє насильство

Характерними є деякі особливості людей, які здійснюють насильницькі злочини. Серед кривдників зростає частка безробітних людей. Також викликає занепокоєння тенденція до зростання насильницьких злочинів, вчинених жінками.

Для винуватців насильства, що характеризуються грубістю, агресією, жорстокістю, нахабством, зухвалістю та іншими актами насилля. Ці характеристики сприяють тому, що у разі складних проблем вони вирішуються насильством. Водночас у понад 60% випадків ці наміри реалізуються під впливом алкоголю та ворожих міжособистісних стосунків [75].

Такі люди відзначаються значною дезадаптацією, часто ніде не працюють, а ті, хто часто провокує конфлікт самостійно, вважають винними інших.

Особи, які вчинили злочин у відповідь на провокаційні дії та сприяли втручанням в негативну поведінку жертви, як правило характеризується відсутністю стабільних та інтенсивних злочинних здібностей, низький рівень суспільної небезпеки порівняно з тими, хто її вчинив злочин такого роду і

того самого характеру, але в іншій ситуації – без елементів провокації.

Винуватці вбивств, як правило, мають низький рівень духовного розвитку, домінуючи основними потребами. Більш того, деякі з них є соціопатами: від природи асоціальні особи, емоційно нудні, нездатний до співчуття. Багато винних у насильницьких злочинах страждають певними психічними порушеннями, які не виключають стану осудності.

Насильницькі дії найчастіше здійснюються неосвіченими людьми, слаборозвиненими, з низьким культурним рівнем розвитку. Це не випадково, бо для неосвічених більш характерні егоїстичні інстинкти, відсутність власної критичної оцінки поведінки, вузькі горизонти, примітивні та необроблені потреби та інтереси, груба фізична сила, неповага до моральних та культурних норм, нестриманість, жорстокість, нещадність. Особи, які мають більш високий рівень освіти, знаходять інший спосіб вирішити конфлікт з родиною (примирення, розлучення тощо). Злочинці низького рівня розвитку здійснюють злочини, спричинені переважно правомірними діями. Злочинці часто мають відразу кілька видів психічних розладів. Люди з психічними розладами – це особливий тип з характерною поведінкою та способом життя.

Існує також зв'язок між насильницькими злочинами та патопсихологічними відхилення правопорушників. Серед тих, хто вчинив вбивство, 15% вважалися божевільними і 56,2% розсудливими, але такими, які мають психічні аномалії. Агресивна поведінка також призводить до параноїчних акцентів (так званих «застряглих осіб»). Для цих людей характерна патологічна стійкість до емоцій, егоїзм, образа, підозра, схильність до насильства за мотивом ревнощів.

Значну роль у злочині відіграє ситуація граничного середовища при визначенні агресивних втручань, коли лише випадковість вирішує, хто стане вбивцею, а хто жертвою. Згодом рівень безробіття впадає в маргіналізацію, тобто випадає із нормального середовища і є невизначеним проміжне положення між соціальними верствами суспільства. Де граничні цінності

типові для агресії та егоцентризму [77; 57].

Здебільшого (88,1%) кривдники мають низький матеріальний рівень життя, тому наводимо дані, які чітко розмежовують як саме розподіляються дії злочинців, які можна назвати основними мотивами: 46,3% хочуть показати свою владу над іншою особою; мають бажання домінувати та принижувати 40,4%; не вміють роботу виконувати з початку до кінця та робити її якісно 31,6%; відчують напади гніву на жертву через кризи у сімейному житті чи інших невдачах 53,7%; конфлікти в родині, які приводять до образи 15,4%; мають бажання образити, кривдити, додавати страждань та болю, наносити фізичні та психологічні травми жертві мають 75,7%; хочуть викликати у жертви почуття ревності 12,5%; відчують ревності, що викликає в них агресію, 21,3%; жага помсти та дії помсти 12,5%; бажання кинути пити або будь-яка інша аморальна поведінка жертви 22,4%; як помста за регулярні образи, фізичні побої, знущання 17,7%; помста за причинене раніше насильство, а також знущання над жертвою безпосередньо перед вчиненням злочину 30,9%; помста за знущання в дитинстві 9,6%; жага позбутися жертви або будь-яких родичів, які піклуються про особу 10,3%; наркотики 11,8%; бажання заволодіти житлом чи іншим майном 9,6%; виселення людини з інвалідністю 8%; небажання відчувати образи чи приниження, які транслює жертва 16,2%; бажання зупинити насильства чи нападу жертви на кривдника 20,6%; захист інших членів сім'ї від насильства чи напад жертви 7,4% [78; 6-8]. Проте злочинці зазвичай керуються декількома мотивами одночасно.

Насилля між подружжям у сім'ї розповсюджене явище у житті будь-якого суспільства. Сотні тисяч подруж'їв відчувають різноманітні форми насильства зі сторони своєї дружини чи чоловіка та довгі роки це терплять. Тому для того, аби виробити міри профілактики цієї проблеми, в першу чергу необхідно вивчити причини, які не дозволяють жертвам змінити свою життєву ситуацію [79; 81 - 82].

Причинні фактори та умови, примушуючи жертв зберігати жорстокі

подружні відносини, багаточисельні і, в свою чергу, відмінні в кожному, окремо взятому випадку.

Найбільш розповсюдженими причинами зберігання жорстких відносин у сім'ях являються причини соціально-економічного порядку. До них відносяться:

1) Житлові проблеми

Відсутність постійного житла, де можна було би сховатись від побоїв, являється дійсно реальною проблемою для більшості жертв, страждаючих від насилля.

2) Матеріальна та фінансова залежність від насильника.

Для більшості жертв розрив відносин з насильником означає різке зниження матеріального рівня життя та соціально-економічного положення у сім'ї. Дана ситуація, як правило, характерна для жертв жіночої статі, так як в більшості випадків чоловік в сім'ї, особливо у багатодітній, є єдиним годувальником, а жінка або взагалі не працює, займаючись веденням господарства, або заробляє менше чоловіка.

Проте, з іншого боку, така ситуація може бути спеціально створена кривдником з метою влади над дружиною. Так, опитування та бесіди із жінками під час марафонів, проведених автором у 2020 р. [13] показали, що 32% жінкам, яких б'ють, чоловік не дозволяв виходити починати чи продовжувати працювати; 24% – чоловік або починав робити вигляд, що хворіє або просто заважав знайти роботу, у 56% – чоловік відбивав бажання працювати, висміюючи працюючих жінок та наводячи приклади невдалих виходів на роботу іншими жінками; 20% жінкам забороняли відвідувати заклади освіти. При цьому зазначаючи, що вчити повинні були батьки або були проти витрачання сімейних коштів на освіту для жінки, а 48% чоловіки вмовляли під час навчання покинути заклад освіти.

Таким чином, кривдник, застосовуючи економічне насилля, загоняє жертву фактично у замкнуте коло, через що жінка попадає у безвихідне становище (немає освіти-не приймуть на роботу – знову просити гроші у

чоловіка – він знову буде казати, що я – невдаха).

Жінки перед складним вибором спробувати почати нове життя та боротися за власну фінансову незалежність або мати низький бюджет та домашнє насильство, обирають саме низький рівень доходу та агресію в свій бік. Проте страх не впоратися із власним життям у суспільстві, яке кидає виклики конкуренцією, виявляється занадто сильним.

Жертва найчастіше обирає стабільне матеріальне становище ще і через дітей, заради їх матеріального благополуччя, виходячи з їхніх інтересів.

За причини небажання виховувати дітей без батька або у неповній сім'ї велика кількість жінок продовжує жити у агресивному відношенні до себе та приниженні. Проте, психологічний збиток нанесений дітям через батьківську жорстокість, насправді набагато більше.

Ще один важливий мотив збереження жорстоких взаємовідносин у сім'ї – страх ескалації насилля після попередніх агресивних дій жертви до розриву відносин.

Період сепарації, розділення, який триває між спільним проживанням та розлученням, вважається одним з найнебезпечніших періодів для жертв сімейного насилля. За статистикою, вірогідність насилля у ситуації розлучення зростає у 5 разів.

Так, дослідження автора під час проведення марафону «Безпека – альтернатива насиллю» показало, що 60% жінок, які були жертвами насилля та звертались до лікаря за медичною допомогою, невдовзі постраждали від кривдників-партнерів [13].

Наступною важливою причиною є страх перед оприлюдненням своєї сімейної ситуації та пов'язаних з цим наслідками. Особливо це стосується жінок із релігійних громад [80; 178-184] та жінок із маленьких міст [13]. Деякі жертви соромляться розголосу та думки громадкості з приводу своєї сімейної ситуації, так як на людях подружжя виглядає як зразкова сім'я [80; 178-184].

Деякі ж просто вважають це своєю долею, бо дали обітницю перед

Богом «Бути вірною та відданою жінкою (вірним та відданим чоловіком) і в радості, і в горі», і вважають себе винними у всіх його (її) гріхах, и при цьому люблять та жаліють свого партнера. А також тут невід'ємну роль відіграють культурні та сімейні цінності, які закликають зберегти сім'ю будь-якою ціною.

Осуд родичів та приклад батьків, яке все життя терпіли та справили «золоте весілля», або коли батьки чоловіка та дружини дружать між собою, не дає вирватися легко з насильницьких стосунків, адже думка батьків як правило для жертви дуже важлива. Саме таке виховання зазвичай стає підставою для виховання майбутньої жертви.

Велика кількість тих, хто страждає від домашньої агресії, сподіваються на те, що поведінка партнера зміниться, завершиться жорстокість, особливо якщо після актів фізичної агресії наступає каяття та прощення. Жінка починає змінювати свою зовнішність, краще прибирати та готувати, більше терпіти та намагаються зберегти сім'ю, сподіваючись на те, що чоловік виправиться. Так, прощення агресора дає йому додатковий знак, що він може продовжувати свої агресивні атаки на жертву.

Ще однією причиною являються особисті якості та характеристики тих, хто терпить насилля. Як відмічають багаточисельні наукові дослідження, жертви, які у інтимних відношеннях з жорстоким партнером, мають занижену самооцінку, пасивність, нерішимість, емоційну слабкість та психологічну залежність, які не дозволяють собі прийняти радикальних дій.

Так, за деякими даними, через невпевненість та невміння бути самостійними 50% жінок, які піддаються побиттям, залишаються у сім'ї, вважають себе достойними такого ставлення та не замислюються про свої права [82].

Частина жертв відмічає, що боїться бути самотніми після розторження браку, це більше характерно для жінок. Опитування [13] показало, що жінкам властиво повертатися до своїх чоловіків, аби не відчувати себе нічими чи непотрібними.

Багато жінок та чоловіків не хочуть змінювати своє соціальне становище та бути в очах оточуючих розлученою.

Деякі жертви, навпаки, насолоджуються своєю жертвністю, що дуже властиве для жінок з релігійних родин та нсіл, де всі знають один одного, тим самим викликаючи до себе співчуття. Йдеться і про Стокгольмський синдром, коли жертва прив'язується до агресора. А також про синдром Мюнхгаузена, коли своєю поведінкою людина викликає у себе симптоми захворювань аби їй надавали медичну допомогу та співчували їй.

І нарешті, реальною причиною може прослужити всього лише непроінформованість населення про існування системи допомоги жертвам сімейного насилля або в недовіру в наданні реальної допомоги. Дані соціологічних досліджень показують, що 40% жертв насилля не звертаються в правоохоронні та соціальні заклади через те, що вони не вірять у можливість надання допомоги та покарати винного.

В доповнення до всього сказаного слід відзначити, що насилля між партнерами все ще не прийнято публічно обговорювати і до сих пір дана проблема не всіма сприймається як громадська проблема. Через страх осуду більшість жертв потерпають від насилля у своїй родині, тому що впевнені, що насильницька поведінка чоловіка чи дружини - це лише їхня особиста проблема.

Вважається, що середня тривалість жорстоких відносин між подружжям дорівнює 6 рокам, що відповідає середній тривалісті шлюбу.

Можна зробити висновок про те, що в конкретний момент часу певна частина жертв знаходить в собі сили та виходить з існуючої кризи. Хоча багато з тих, хто страждає, довгі роки терпить жорстокість у своєму домі.

2.3. Загальна характеристика жертв домашнього насильства (особистісні особливості)

Під час спостереження за особою та поведінки постраждалого в той

час, що передував насильству або вбивству, важливо позначити час агресивної поведінки, визначити професію постраждалого, посаду, дати соціально-демографічну характеристику.

Індивідуальні показники негативного соціального статусу та характеру негативної поведінки до злочину загалом однакові з показниками винних у злочині. До них належать: стан алкогольного сп'яніння на момент вчинення злочину, вживання алкогольних напоїв до того, як потерпілий скоє злочин разом з особами, які вчинили злочин. Остання обставина характерна, зокрема, для вчинення зґвалтування, вчинення якого обтяжене негативною поведінкою самих жертв.

Такі характеристики існують в характеристиках особи, яка стала жертвою злочину, та особи, яка його вчинила. У структурі морально-психологічних характеристик осіб, які зазнали насильницьких злочинів і які своєю негативною поведінкою сприяли вчиненню злочинів, були характерні такі характеристики: агресивність, деспотизм, алкоголізм, безладдя при відборі знайомих, сексуальна розпуста. За морально-психологічними характеристиками ситуативних злочинців можна виділити групу осіб, яка характеризується: підвищеною збудливістю, нестриманістю, що свідчить про соціальну дезадаптацію; алкогольна залежність; деспотія відносно близьких, сварливість.

Виходячи з вищезазначених характеристик, можна припустити, що в межах сильної подібності показників поєднання може однаково сприяти формуванню винного та потерпілого, об'єктивувати вплив, що стався до злочину (як задовго до злочину, так і безпосередньо перед ним).

У той же час жоден набір особистісних характеристик «потенційної жертви» не може свідчити про фатальну тенденцію стати жертвою. Цей комплекс може свідчити лише про те, що особа, яка володіє ним, в іншому випадку може стати жертвою раніше за інших.

Здійснення злочину проти потенційної жертви також використовує низку інших взаємодіючих віктимогенних та криміногенних факторів, що є складовими кримінальної ситуації, і саме завдяки цій взаємодії зростає важливість впливу на поведінку як стан, що призводить до злочину, а також місце та час кримінальних подій.

Характер різноманітних механізмів взаємодії у кримінальних ситуаціях узагальнюється у тому, що жертва сама провокує агресора. За допомогою такої провокації жерва показує агресору об'єктивні негативні елементи причинно-наслідкового зв'язку зі злочинном, що стає головним фактором і, відповідно, небезпечною реакцією іншої особи.

Аналіз груп жертв насильницьких злочинів, яким було заподіяно шкоду внаслідок несприятливих особистих стосунків, виникнення та розвитку конфліктів, жертва яких сприяла провокаційною поведінкою, вказує, що такий конфлікт:

- 1) мав психоантагоністичний характер;
- 2) усі жертви мали особливості психіки, схильної до агресії;
- 3) кожна жертва характеризується відповідним змістом виявленого акценту психіки та психологічній формі поведінки жертви.

Подібне дослідження жертв, поведінка яких не сприяє розвитку та виникненню конфлікту, а потім і кримінальній ситуації, дійшло висновку, що конфлікт був реалістичним та інтерактивним для деяких з них, а деякі з них мають акцентовану психіку, особливо в конфліктних ситуаціях. Ця акцентуваність не впливала безпосередньо на їхню поведінку.

Дані результати призвели до висновку, що потенційна особиста віктимність, яка властива певній категорії людей, пов'язана з певними типами акцентування уваги на їх психіці і проявляється тоді, коли конфлікт стає не лише руйнівним для цих людей, а й реалістичним та проявляється у формі провокаційної поведінки.

Поведінка жертви відіграє важливу роль у визначенні сексуального

насильства. Найпоширенішим є вживання алкоголю, сп'яніння, легковажна поведінка, яка створює враження приступності.

За неофіційними даними, щороку в Україні понад 10000 жінок зазнають жорстоких злочинів. Домінуючими видами незаконних дій проти жінок були: вбивства та вбивства з обтяжуючими обставинами, умисні тяжкі тілесні ушкодження, зґвалтування та задоволення сексуального бажання неприродним чином.

Немає сумніву, що дитина та людина старшого віку, які в більшій мірі є вразливі, як і жінки, фізично слабкіші за злочинця і перебувають від нього чи інших членів сім'ї в залежності. Для вивчення особливостей фізіологічного стану та соціального стану необхідно окремо вивчати особливості матеріально-психологічної залежності у кожному випадку.

«Внесок» потерпілого у сімейні та побутові насильницькі злочини, як правило, характеризується тим, що морально-етичні, освітні та загальнокультурні характеристики потерпілого та винного досить близькі між собою, а іноді – такі самі. Люди з низьким культурним рівнем та асоціальною позицією, як правило, менш стримані у своїх висловлюваннях та бажаннях, а також більш егоїстичні. Вони майже не поважають норм і правил поведінки в суспільстві, шанують культ жорстокої фізичної сили. Природно, що така людина, як правило, не лише винна у домашньому насильстві, але й стає її жертвою.

Чоловіки зазвичай мають більше можливостей протистояти, ніж жінки, але поведінка чоловіків частіше агресивна, а це означає, що частіше створюються обставини, які призводять до можливості заподіяння їм шкоди в процесі опору. Саме це визначає більшість жертв чоловічої статі порівняно з жінками. Відносна вразливість також залежить від віку. Якщо вона визначається для дітей та людей похилого віку насамперед фізичною вразливістю, то для найбільш активних вікових груп – негативною поведінкою.

На думку багатьох чоловіків, які вчинили насильницькі злочини,

дружини часто не виконували своїх домашніх обов'язків. Як і слід було очікувати, жінки, які вчинили злочин проти своїх чоловіків, мають більш близьке уявлення про власні обов'язки, ніж злочинці чоловічої статі, а уявлення про обов'язки чоловіка є ширшим.

Відмова дружин виконувати обов'язки в домашньому господарстві часто пов'язана з конфліктами, якщо чоловік зосереджується на авторитарному «імперативному стилі управління сімейними справами». У таких сім'ях фізичне моральне покарання за різні обов'язки вважається морально допустимим, і жінкам по суті відводиться роль служниці.

Залишки патріархальної культури, в якій глава сім'ї має необмежені права на всіх своїх членів, які знаходяться в його безпосередній залежності та підпорядкуванні, також відіграють важливу роль у виникненні постійних ситуацій насильства за допомогою фізичних заходів. Тому, навпаки, багато подружжя вважають фізичне «покарання» своєї дружини виною перед собою як законним, допустимим і запланованим засобом. Силова ситуація в цьому випадку не завжди характеризується раптовими та емоційними спалахами гвалтівських емоцій.

Безпосередньо нанесена шкода жертвам залежить від їх здатності чинити опір злочинцю та від реалізації цієї здатності. Більшість жертв змогли протистояти зловмиснику.

Окремою частиною жертв є люди, які зазнали психологічного насильства, психологічної агресії, соціальна небезпека яких є безсумнівною.

Психологічне насильство або агресія є обов'язковою складовою багатьох злочинів. Тому важливо вивчити жертв такої психологічної агресії та особистих руйнувань. У сучасному суспільстві існує багато організацій та груп, які широко використовують різні форми психологічного насильства. Ці групи підпадають під визначення "руйнівний", існують різні класифікації.

Сюди входять периферійні та радикальні політичні групи, екстремістські партії, терористичні групи, релігійні секти, окультні, апокаліптичні та інші організації. Небезпека діяльності в таких організаціях

пов'язана з тим, що керівництво цих організацій використовує сильні засоби впливу для придушення свідомості (засоби деструктивного контролю) і тим самим досягає змісту своїх послідовників у залежному, повністю передбачуваному і покірному стані.

Насправді у разі тривалого перебування в таких організаціях відбудеться цілеспрямоване знищення особистості та заміна нової, запропонованої людини.

Це досягається контролем свідомості (насправді сильною психологічною агресією), що протікає у різних формах, які представляють чітко визначену систему впливу на adeptів. Завдання цієї системи – позбавити людину від власного «Я», волі, минулих симпатій, тобто реально витягнути людину з кола повноцінних соціальних зв'язків, де можна виступати автономним і дієздатним громадянином.

Є певні етапи такого впливу:

- «розморожування» – фізіологічні маніпуляції з індивідом, використання масового та індивідуального гіпнозу, медитація, спів, молитва тощо – процес руйнування особистості призводить до дезорієнтації та збентеження;

- «зміна» – процес індоктринації – поступове створення та впровадження нової «ідентичності», використання прийомів зміни поведінки;

- «заморожування» – процес закріплення нової особистості.

Агресія психічного характеру та маніпуляція поведінкою людини починається з моменту залучення людини до групи.

Питання згоди потерпілого на пошкодження його самого, незважаючи на його призначення, залишається дискусійним. Деякі вчені вважають, що за певних умов така згода може виключити суспільну небезпеку або незаконність.

Згода потерпілого – це обставина, яка зменшує суспільний ризик втручання у права та інтереси жертви. Згода потерпілого іноді посиляється на обставини, виключає незаконні діяння, згоду дає особа, яка володіє певними

правами і може користуватися ними на свій розсуд.

Опитування, проведене Стерліковим О. С. та Веселовською Н. О. протягом березня – грудня 2020 р. серед 200 жінок – учасниць марафонів «Безпека – альтернатива насильству», «Врятована від страху» - 16 днів проти насильства, які зазнали насилля в родині протягом карантину (березень – грудень 2020 р.) показав, що жінки відчують постійний стрес та не бачать виходу зі своєї ситуації. В опитуванні взяли участь жінки з Київської, Вінницької, Полтавської, Одеської, Житомирської, Рівненської, Закарпатської, Тернопільської, Сумської, Чернігівської областей.

Результати опитування представлені в таблиці (Додаток Г) та на рис. 1.1 – 1.14.

1) Відсутня інформація про існуючі служби і перешкоди у доступі до цих служб.

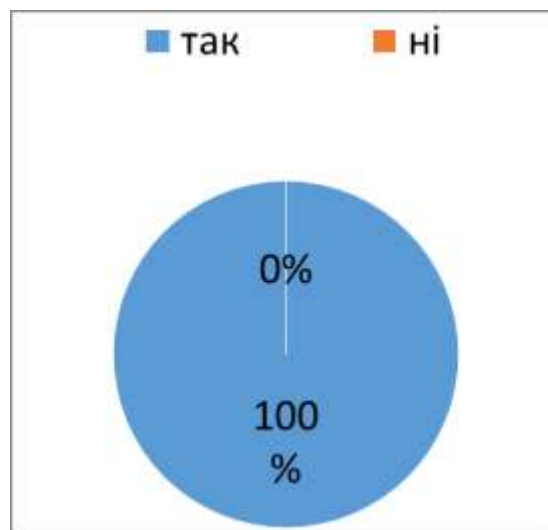

Рис. 1.1. Не знали про існування підтримки, захисту і правових засобів, %

Складено автором.

Жінки, у яких брали інтерв'ю [109] сказали, що їм не вказали точну, достовірну інформацію про доступні служби підтримки, захисту і правових засобів. Респонденти різних регіонів не знали номер телефону довіри. Відсутність представництв цих служб у різних регіонах також створювали певну перешкоду. У сільських регіонах медичні заклади знаходяться на певній відстані від їх місць проживання.

2) Відсутні заходи, що забезпечують захист і безпеку.

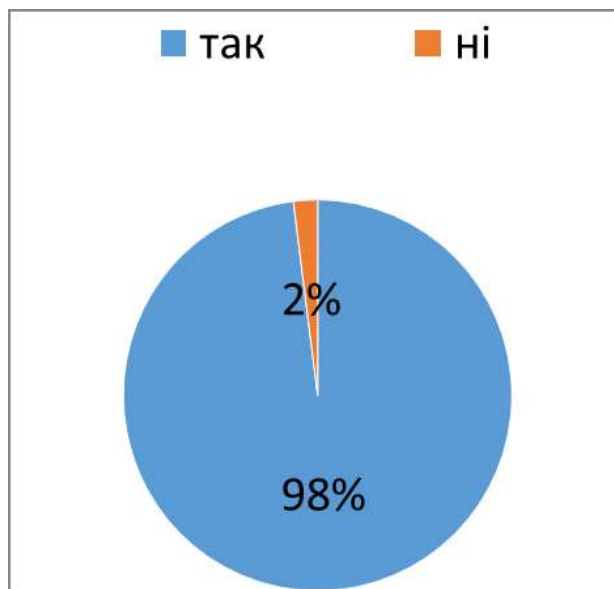

Рис. 1.2. Не можуть піти з дому, бо чоловік знає всі місця де вона могла б сховатись або зберегти свої речі, % *Складено автором.*

Незважаючи на акти насильства, респонденти з сільських районів [109] не хочуть, або не можуть піти з дому. Це пов'язано з тим, що респонденти впевнені, що кривдник знає всі місця, де вони могли б знайти притулок і зберегти свої речі. Було зазначено про недостатню вчасність, або взагалі відсутність реагування з боку відповідних служб. Через це підвищується ризик повторного насильства над іншими членами родини, в тому числі і над дітьми.

Респонденти зазначають [109], що заклади охорони здоров'я і правоохоронні органи часто не мають як матеріальних, так і людських ресурсів для надання допомоги жертвам (відсутність цілодобової послуги спеціалістів або брак пального для екіпажів «швидкої» чи патрульної машини). Через це відбуваються повторні акти насильства, оскільки кривдника не затримують і не вилучають із сім'ї, а іноді жертвам самим доводиться оплачувати медичну допомогу.

3) Відсутні спеціальні служби по підготовці і підтримці спеціалістів.

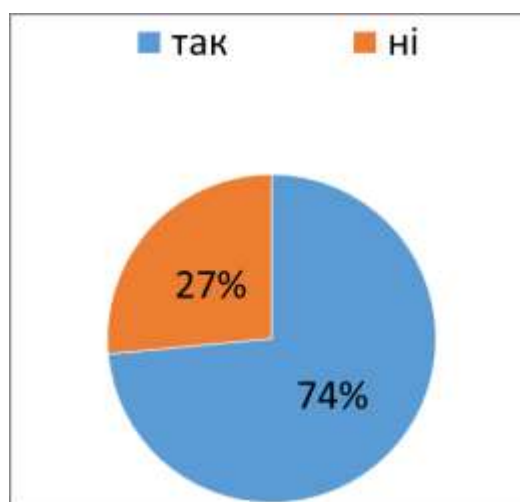

Рис. 1.3. Не знали про існування телефону довіри, % *Складено автором.*

У багатьох випадках жінки заявляли [109], що відсутня безкоштовна психологічна і юридична підтримка, і їм доводиться користуватися послугами НУО, щоб отримати таку підтримку. Також зазначали, що, зазвичай, представники правоохоронних, медичних, соціальних служб не достатньо підготовлені для надання допомоги і підтримки, які необхідні жертвам.

4) Відсутність скоординованої реакції.

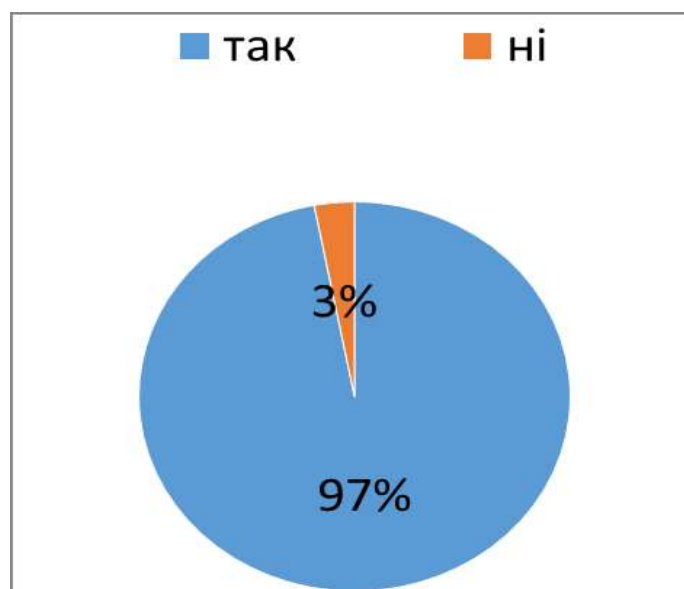

Рис. 1.4. Стало б легше, якби під час акту насилля могли зателефонувати до поліції та кривдника затримали, а жертвам надали безкоштовну медичну та психологічну допомогу, % *Складено автором.*

Респонденти зазначають, що жертв або направляють із запізненням, або взагалі не направляють до інших інстанцій, коли вони звертаються за отриманням допомоги. Це вказує на невідповідний рівень координації між різними службами.

5) Недовіра до медичних працівників та психологів.

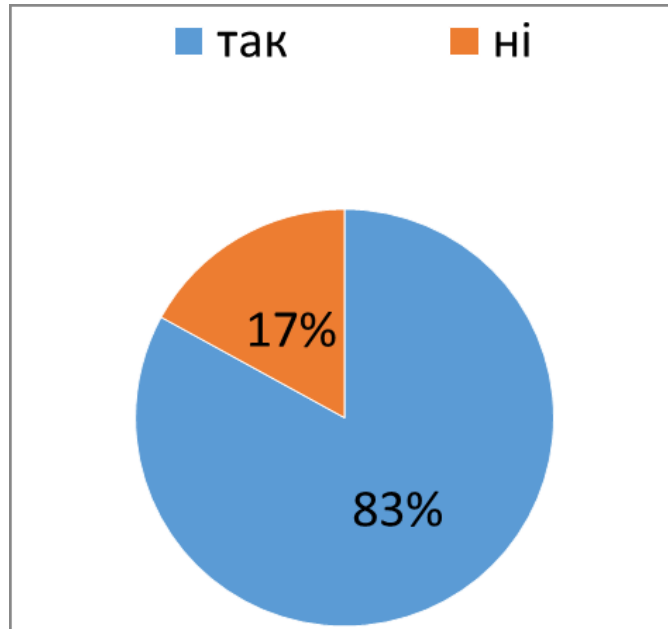

Рис. 1.5. Медичні працівники або консультації з психологами не можуть допомогти так, як жертва вважає за необхідне, %. % Складено автором.

Скарги жертв вказують на недотримання конфіденційності представниками правоохоронних, соціальних і медичних служб [109]. Неналежні приміщення (відсутність окремих кабінетів), де жертви повідомляють про скоєні злочини в присутності третіх осіб. Респонденти з сільських регіонів бояться щодо розголошення їх проблеми сусідам та іншим жителям, які далі можуть їх осуджувати.

б) Порушення анонімності і конфіденційності. Відсутнє поняття поваги і культури довіри до жертви.

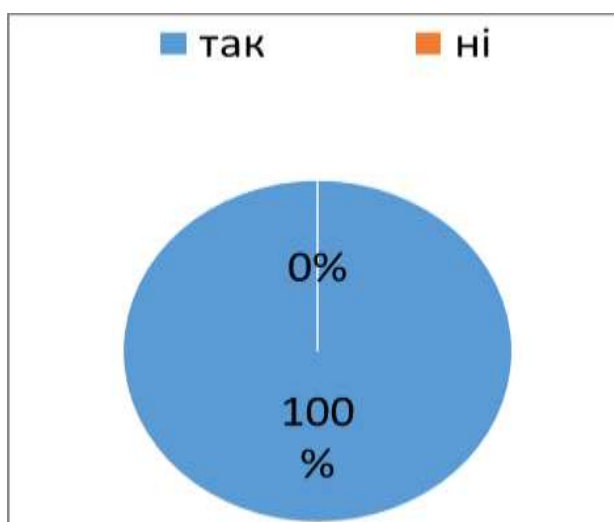

Рис. 1.6. Боятися, що при зверненні до спеціальних органів буде розкрита конфіденційність та анонімність, % *Складено автором.*

Зневіра потерпілих у можливості «системи». Жінки-респонденти вказували [109] на те, що вони відчували неповагу, зверхнє ставлення, засуджування та утиски, коли вони потребували допомоги. В більшості випадків, спеціалісти навіть не намагались враховувати гендерні особливості і відмовлялись визнавати факт насильної дії в їх сторону в результаті нерівності жінок та чоловіків. У жертв були виникали асоціації щодо правоохоронних органів зі страхом, стресом, почуттям небезпеки, а медичним працівникам просто не довіряли.

7) Засудження суспільством.

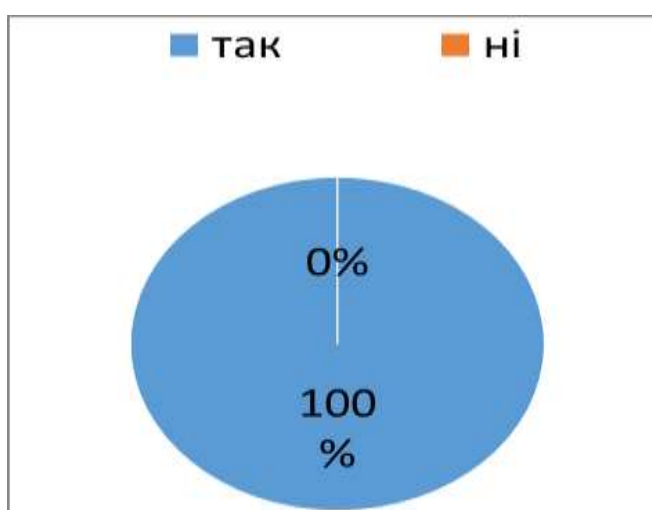

Рис. 1.7. Хвилюються, що якщо підуть від чоловіка - сусіди та родичі будуть їх осуджувати, % *Складено автором.*

Однією з причин чому жінка не йде від кривдника – страх, що її не зрозуміють родичі, сусіди та що суспільство сприймає жінку, яка пішла від чоловіка, як таку, що не впоралась із своїми обов'язками.

8) Погане забезпечення комплексного підходу для підтримки та захисту жінок та інших членів родини.

Респонденти зі різних регіонів [109] визнавали, що вони не звертались до правоохоронних органів чи соціальних служб через страх буди позбавленими права опіки над їхніми дітьми. Загалом, діти в постраждалих сім'ях все-таки отримують медичну допомогу, але, як з'ясувалось, не отримують більш ніяку підтримку чи допомогу, наприклад, психотерапевтичну допомогу.

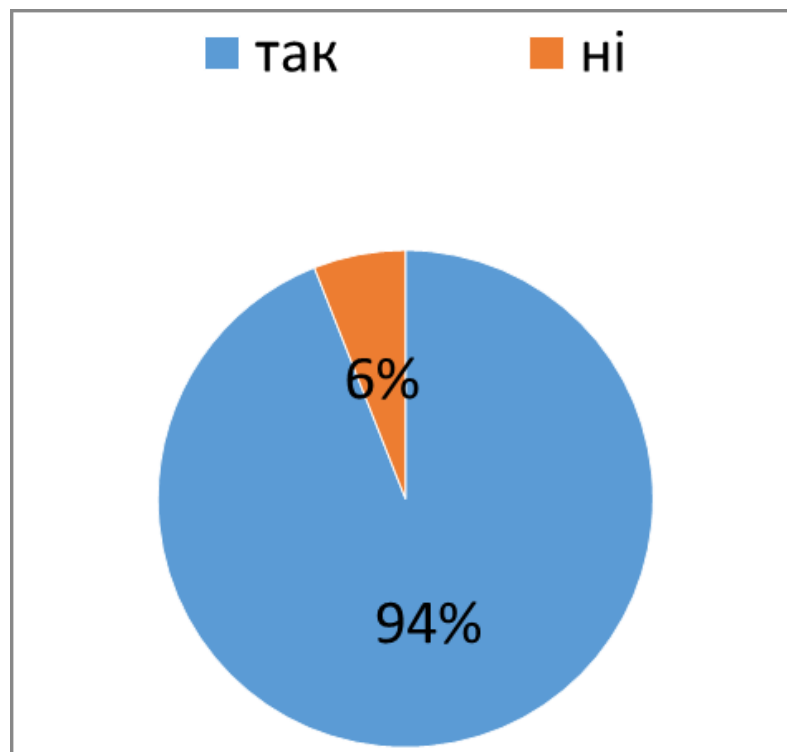

Рис. 1.8. Не змогли би розповісти про свої проблеми медичним працівниками або правоохоронним органам (через недовіру, страх, стрес, сором), %

Складено автором.

Було повідомлено, що діти, які стали свідками актів насильства у сім'ї, не отримують належної допомоги від психологів і психотерапевтів для того, щоб допомогти їм впоратися і позбутися травматичних переживань.

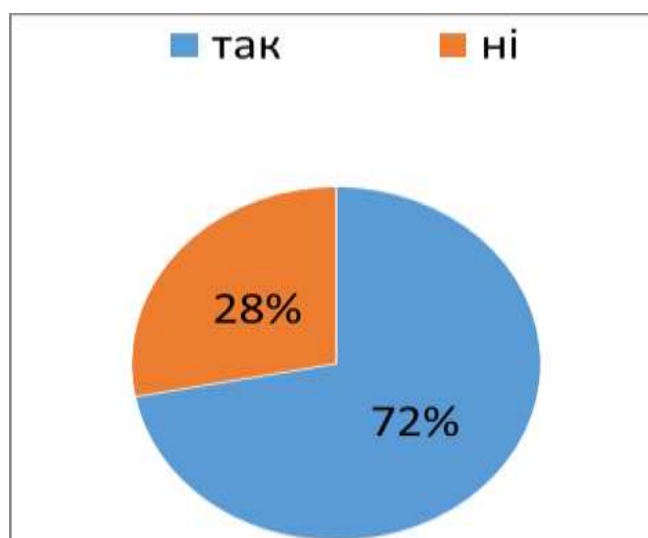

Рис. 1.9. Відчувають страх того, що якщо звернутися до правоохоронних органів або соціальних служб - можуть забрати опіку над дітьми або позбавити батьківських прав, % *Складено автором.*

Крім того, часто класні керівники або знайомі чи фахівці радять таким жінкам дозволити дітям пройти сеанси з психологами та психотерапевтами, проте жінки не хочуть давати дозвіл, тому що бояться, що про домашнє насильство стане відомим фахівцям, жінку вважатимуть такою, що не контролює ситуацію та не може виховувати дітей, що представлено на рис. 1.10:

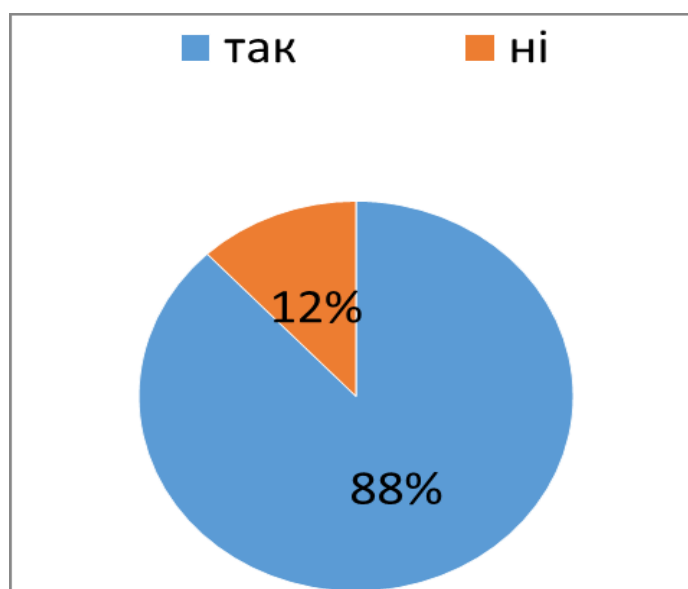

Рис. 1.10. Вважають непотрібним чи загрозливим забезпечувати дітям, які зазнали насилля або стали його свідками, сеанси з психологами та психотерапевтами, % *Складено автором.*

9) Засоби судового захисту та проблеми жінок щодо доступу до них.

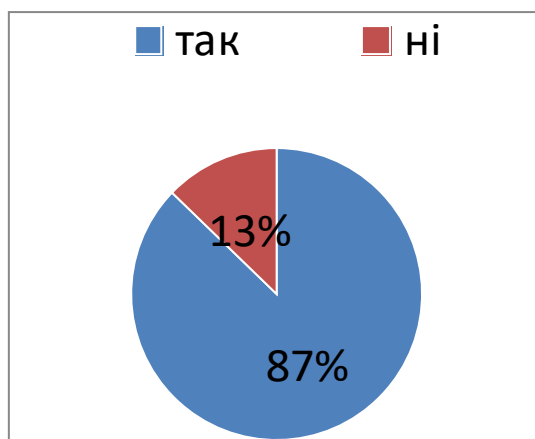

Рис. 1.11. Судові рішення не зможуть вирішити їх проблеми, % *Складено автором.*

По результатам опитування жінок із різних регіонів [109] стало зрозуміло, що вони не володіють достатньою кількістю інформації стосовно їх прав на подачу позовної заявки і в більшості випадків не володіють достатньою кількістю фінансових ресурсів щоби оплатити послуги кваліфікованого юридичного спеціаліста чи представника.

Також, часто жертви бояться відстоювати свої права у суді в наслідок пережитого ними приниження, фізичного і морального насильства, утиску фінансових потреб. Окрім цього, в системі потрібно проробити безкоштовне надання юридичної допомоги, враховуючи не дохід сім'ї, а особистий підхід до жертви.

10) Життя у відчутті постійної агресії та безперервного страху.

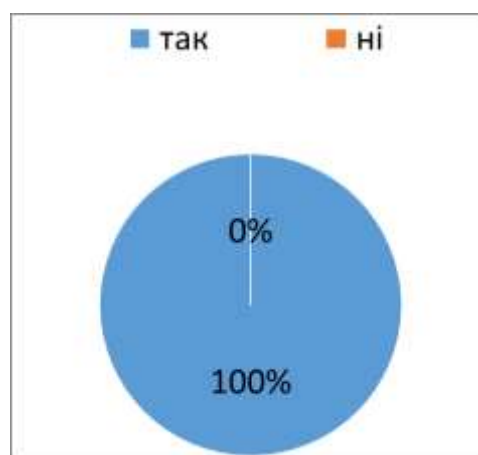

Рис. 1.12. Відчують постійну агресію% *Складено автором.*

Жінки з різних регіонів, опитані під час марафонів проти насильства в родині [109], повідомили, що живуть у відчутті постійної агресії до дітей, чоловіка та інших осіб, з якими вони спілкуються постійно (100%).

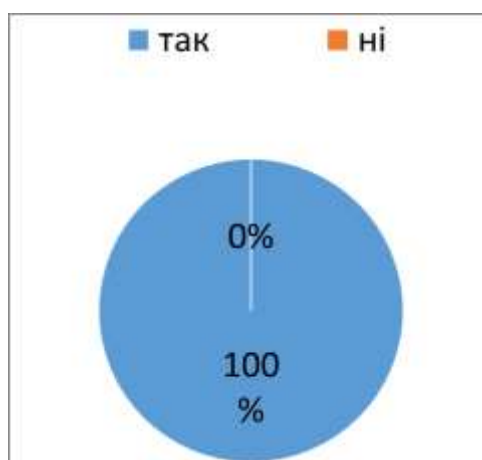

Рис. 1.13. Живуть у постійному страху за своє життя, % *Складено автором.*

Респондентки також відмітили, що відчувають постійний паралізуючий страх за своє життя та життя своїх дітей (100%). Саме він не дозволяє діяти самостійно та по-дорослому, адже вони бояться покарання від аресора в майбутньому.

10) Вихід із ситуації.

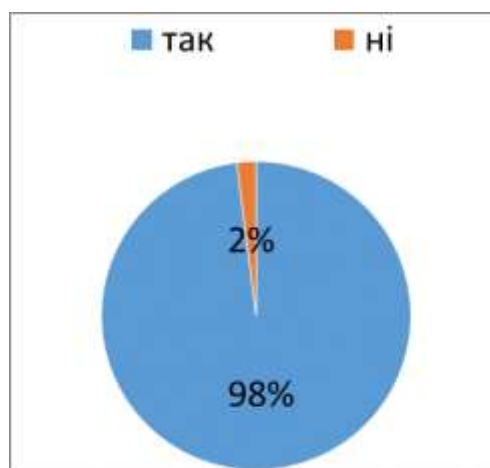

Рис. 1.14. Вважають свою ситуацію безвихідною. % *Складено автором.*

Респонденти зі різних регіонів [109] визнавали, що вони не бачать виходу зі своєї ситуації законним шляхом і вважають, що допомогти їм ніхто не зуміє.

Висновок до розділу 2

Домашнє насильство – розповсюджене явище в усьому світі. Сотні тисяч сімейних пар відчувають різноманітні форми насильства зі сторони своєї дружини чи чоловіка та довгі роки це терплять. Тому для того, аби виробити міри профілактики цієї проблеми, в першу чергу необхідно вивчити причини, які не дозволяють жертвам змінити свою життєву ситуацію.

Причин є багато, проте найбільш розповсюдженими для зберігання жорстких відносин у сім'ях являються причини соціально-економічного порядку: житлові проблеми та матеріальна (фінансова) залежність від кривдника.

Агресор, застосовуючи економічне насилля, заганяє жертву фактично у замкнуте коло, через що жінка попадає у безвихідне матеріальне становище.

Індивідуальні показники негативного соціального статусу та характеру негативної поведінки до злочину загалом однакові з показниками винних у злочині. До них належать: стан алкогольного сп'яніння на момент вчинення злочину, вживання алкогольних напоїв до того, як потерпілий скоїть злочин разом з особами, які вчинили злочин.

Часто жертву сприймають лише як скромну та неагресивну особу, проте дослідження свідчать, що у багатьох випадках вона сама провокує кривдника на агресивну поведінку, крім того така особа часто є агресором відносно інших осіб: дітей, людей похилого віку, з якими може проживати родина тощо.

Аналіз конфліктів показує, що вони зазвичай:

- 1) мають психоантагоністичний характер;
- 2) жертви мали особливості психіки, схильної до агресії;

3) кожна жертва характеризується відповідним змістом виявленого акценту психіки та психологічній формі поведінки жертви.

Поведінка жертви відіграє важливу роль у визначенні сексуального насильства. Найпоширенішим є вживання алкоголю, сп'яніння, легковажна поведінка, яка створює враження приступності.

На думку багатьох чоловіків, які вчинили насильницькі злочини, дружини часто не виконували своїх домашніх обов'язків.

Відмова дружин виконувати обов'язки в домашньому господарстві часто пов'язана з конфліктами, якщо чоловік зосереджується на авторитарному стилі управління родиною.

Скарги жертв вказують на недотримання конфіденційності представниками правоохоронних, соціальних і медичних служб. Неналежні приміщення (відсутність окремих кабінетів), де жертви повідомляють про скоєні злочини в присутності третіх осіб. Респонденти з сільських регіонів бояться щодо розголошення їх проблеми сусідам та іншим жителям, які далі можуть їх осуджувати.

Опитування, проведене Стерліковим О. С. та Веселовською Н. О. серед 200 жінок, які зазнали насилля в родині протягом карантину (березень – грудень 2020 р.) [109] показав, що жінки відчують постійний стрес та не бачать виходу зі своєї ситуації. Часто жертви бояться відстоювати свої права у суді в наслідок пережитого ними приниження, фізичного і морального насильства, утиску фінансових потреб. Окрім цього, в системі потрібно проробити безкоштовне надання юридичної допомоги, враховуючи не дохід сім'ї, а особистий підхід до жертви.

РОЗДІЛ 3

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ ТА ЕПІДЕМІОЛОГІЧНИХ ЗАХОДІВ НА РІВЕНЬ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

3.1. Особливості домашнього насильства під час карантину

Кримінальна ситуація в сім'ях, що призводить до насильства, в більшості випадків виникає в ситуації сімейного конфлікту, яка характеризується найбільшим поглибленням розбіжностей між членами сім'ї.

У зв'язку із сплеском насильства в родинях під час пандемії та повернення із-за кордону працюючих членів сімей, проаналізовано можливості протидії даній проблемі, показано шляхи подолання та надано рекомендації щодо використання громадянського суспільства для підтримки родин, які зазнали насильства.

На думку Ю.М. Антоняна [83; 198-206] роль у вчиненні насильницьких злочинів у сім'ї часто виражається в тому, що виникає напружена стресова ситуація, що впливає на емоції та почуття винного, який вступає в безпосередній психічний контакт з іншими учасниками ситуації.

Все це може певним чином впливати на поведінку зловмисника та спричиняти протиправні дії, що притягуються до відповідальності. Саме це ми бачимо під час пандемії: напруження від постійного перебування людей поруч, з різким зменшенням доходів привело до сплеску домашнього насильства.

Не дарма жорстокі злочини дуже часто вчиняються в пристрасному стані під впливом емоцій, які яскраво виражені та швидко виражаються. З афектом, як пише Л.А. Рогачевський [84; 82], мислення спрощується, з'являється дефект сприйняття, який виявляється у так званому звуженні свідомості: свідомість фіксується лише на тому, що викликало афект, а все інше стає лише фоном. У такому стані людині важко зосередитися, передбачити результати своїх дій, прийняти найбільш ефективне рішення,

тому з прихильністю дії не завжди добре продумані.

Саме це можна спостерігати під час тривалого карантину: постійний стрес, сварки та неможливість змінити ситуацію, хвороба або страх хвороби та смерті вводить людину в стан стресу, коли вона не може стримувати себе. В такому ж стані знаходяться решта членів родини, що збільшує тиск на кожного, тому емоційні висказування та реакції через певний час сприймаються як належне.

Ю. Антонян [83; 198-206] зазначає, що у разі емоційної напруги людина може прийняти рішення, що у своєму звичному стані їй не доведеться виникати, особливо легше вчиняє злочин, заподіює біль і страждання своїм близьким. Таким чином, внаслідок виникаючої психологічної напруги та звуження свідомості конфлікт вирішується з домінуючою роллю емоцій: емоції з'являються у формі імпульсивної дії, спрямованої на придушення джерела подразнюючої дії.

Різні психічні аномалії відіграють певну роль у механізмі емоційних реакцій, які в складних життєвих ситуаціях різко знижують психологічну надійність людини. Якщо люди з психічними відхиленнями не можуть правильно вирішити конфліктні ситуації, це може призвести до жорстоких злочинів, що ми можемо спостерігати під час пандемії та тривалого перебування вдома.

Алкоголіки також демонструють спотворене сприйняття життєвих подій, неадекватну реакцію на них. Емоції алкоголіків визначають їхні дії більшою мірою, ніж інтелект і воля, а для сфери волі вони характеризуються непослідовністю, нестабільністю, відсутністю самоконтролю та наполегливості.

Люди, які страждають алкоголізмом, як правило, не в змозі подолати важкі обставини свого особистого життя, витримати несприятливу ситуацію та шкідливий вплив інших людей. Алкоголь, особливо у поєднанні зі станом афекту, приглушує настороженість, посилює неухважність та необдуманість, послаблює здатність критично мислити та обмежує бажання та емоції

людини.

Неуважність та зниження критичного мислення спостерігаємо як серед дітей, студентів та членів родин, адже втома, роздратування та невпевненість у своїх силах фактично торкнулась кожного. Велика кількість людей почала вживати алкоголь аби заглушити відчуття реальності.

Тому будь-який конфлікт, будь-яка незгода в стані алкогольного сп'яніння може призвести до найпоширеніших актів насильства. Про це свідчать результати дослідження Д.А. Шестакова [85; 123]: 72% домашніх злочинців та 51% їх жертв були у стані алкогольного сп'яніння на момент скоєння злочину. Отже, інтоксикація та викликані нею процеси в психіці є, як правило, станом, що призводить до бурхливого вирішення конфлікту, особливо у поєднанні з тривалим стресом.

Зазвичай ситуаціям афективного гніву, що призводять до застосування насильницьких дій, передують систематично повторювані сварки, скандали, каяття, погрози, сцени ревнощів. Тобто, відносно довга драматична історія розвитку конфліктних відносин, напруженість яких досягла критичного рівня, і чергова сварка в цьому випадку може зіграти роль «останньої краплі» і призвести до того ж афективного вирішення.

С.В. Кудрявцев [86; 143-155] також зазначив, що в ході кримінального конфлікту часто згадуються і висловлюються старі кривди та скарги, в результаті чого конфлікт, що розпочався з конкретної причини, виявив чіткий і прямий зв'язок з минулим. У цьому випадку насильство використовується як помста, відплата за зло, зроблене людині в минулому.

Часто саме конфлікти спровокували виїзд на роботу закордон одного із подружжя, або невірність одного з пари, або втрата роботи – все це пригадується та накопичується невдоволеність партнером і тому неможливо зупинити таку агресію вирішенням того питання, яке нібито спровокувало агресію саме зараз. Адже, згідно циклу агресії, кривдник планує наступний напад. Саме тому зупинити його просто та швидко не вдається.

Слід зазначити, що мотив ревнощів багато в чому схожий на помсту.

Ревнощі – це не тільки недовіра, болісні та болісні сумніви щодо чиєїсь вірності та любові, повна відданість, а й бажання чимось володіти. За своїм змістом ревнощі – це не що інше, як бажання людини переконатися, що все цілком належить тільки їй. Тому немає сумнівів, що ревнощі можуть спонукати до насильницьких злочинів. Опитування жінок під час карантину показують, що у більшості половини випадків подружнього насильства мотивом злочину була ревнощі чи зрада.

Причиною насильницької поведінки є не лише ревнощі, а те, що сховано в її глибині і певною мірою її породжує, – це бажання самоствердитися. Це може як спричинити агресивну поведінку, так і поведінку жертви.

У найзагальнішому вигляді самоствердження людини можна розуміти як прагнення досягти високої оцінки оточуючими, підвищення совєсамооцінки та самоповаги.

У деяких випадках тенденція до вчинення актів насильства проявляється там, де людина, частіше відчуває свою неповноцінність, де їй не вистачає або не в змозі розраховувати на свої сили та здібності. Тому домашнє насильство може бути засобом досягнення та підвищення самооцінки її демонстрації, самоствердження.

Самоствердження чітко виявляється як мотив вчинення сексуального насильства. Це точно підтвердження його особистості, а не лише задоволення сексуальної потреби. Згвалтування – це форма захисту існуючого образу Я від загрози, пов'язаної з певною принизливою поведінкою жінки, яка заважає його самовизначенню та самооцінці в чоловічій ролі. Тому таким чином чоловік долає домінування протилежної статі, особливо своєї дружини. І все частіше це трапляється несвідомо.

Неможливість зайнятися якісно сексом через постійне перебування дома інших членів родини приводить до агресії, бажання або розірвати стосунки або принижувати партнера.

Дослідники сімей вважають, що в сучасних сім'ях конфлікти стають все

більш поширеними, що закінчується застосуванням сили, оскільки один із подружжя намагається перекласти свої обов'язки на іншого, звільняючи їх від їх виконання. Якщо результати діяльності одного з подружжя не відповідають очікуванням другого з подружжя, може виникнути конфлікт. Подальший розвиток подій та зростання напруженості призводять до злочинної насильницької поведінки.

Однак вину за несприятливий розвиток конфліктної ситуації на всіх рівнях не можна звинувачувати лише в одній особі з подружжя, яка застосовують насильство.

Багато авторів та науковців також вважають поведінку такої людини фактором насильства, оскільки для того, щоб дії злочинця були здійснені або можуть бути здійснені, потрібні певні передумови, найважливішою частиною яких є поведінка жертви [13], [20], [21], [24], [27], [28], [38]. Крім того, під час карантину люди перестають постійно контролювати себе та частіше грубо поводяться, а інтенсивні словесні атаки викликають більш інтенсивну реакцію.

Звичайно, помилки, виявлені в поведінці жертви, не можуть передаватися всім без винятку. Слід з упевненістю визнати, що мова йде не про всіх жінок і чоловіків, не всіх дружин і чоловіків, а лише деяких з них. Тому за подібних умов сімейного життя одні люди чинять насильство щодо своїх чоловіків і жінок, інші ні.

Під час карантину, у родинах в усьому світі, з'явилися різні проблеми, конфлікти, спостерігається фізичне та моральне виснаження, тощо.

Стосовно України – після того, як додому із заробітків почали вертатися члени родин, у сім'ях все частіше почали спостерігатися непорозуміння та конфлікти між представниками різних поколінь та статті.

Люди, які вже певний час жили окремо від дому та близьких, повертаються у родину, де їх вже не відчують рідними, або не сприймають як особистість чи як раніше, вони очікують тих самих дій та поведінки.

У багатьох сім'ях, до основної проблеми додалися ще й інші: зниження

матеріального достатку, страх перед хворобою, карантинні обмеження (які не дають змогу проводити родині вільний час активно і цікаво), невміння жити разом та знаходитись поруч цілодобово.

Завдяки послабленню карантину, ми мали змогу провести робочі зустрічі та декілька тренінгів із жінками, які стали жертвами домашнього насильства, як виявилось, всі вони потребують допомоги від різних спеціалістів та соціальних служб.

Протягом весни 2020 р. викладачем та здобувачами вищої освіти Національної академії управління було проведено Кримінологічний Тренінг – Марафон «Безпека – альтернатива насиллю», протягом якого усі жінки, які стали жертвами домашнього насилля, обговорювали та ділилися деякими подробицями даної проблеми.

В червні та липні 2020 р. автором було проведено опитування серед 50 жінок (віком від 22 до 50 років) [87], чоловіки яких перебували за кордоном на заробітках деякий час до карантину. З яких 50% з міст, та 50% – із сіл. Результати опитування представлені в таблиці (Додаток Е) та на рис. 2.1-2.5.

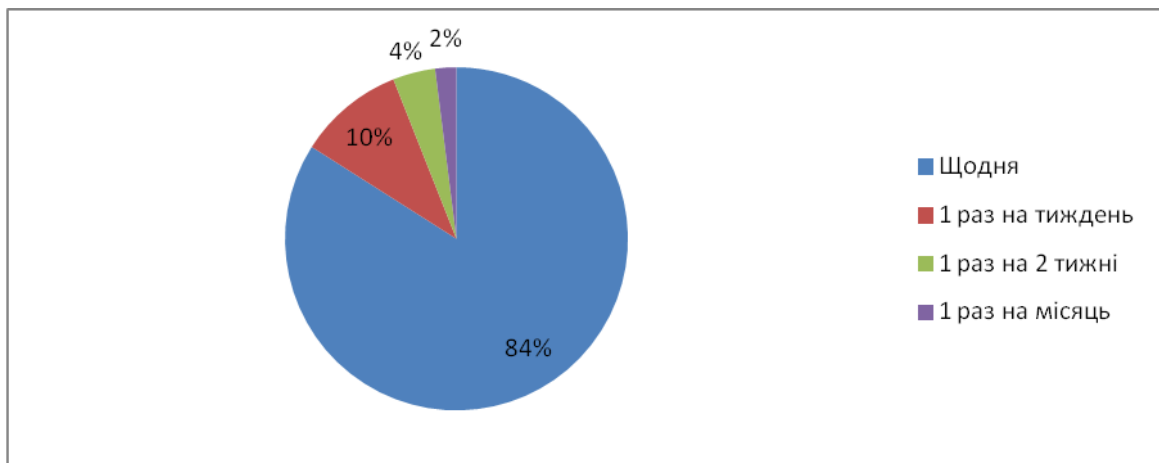

Рис. 2.1. Спілкування жінок з чоловіками завдяки листуванню в месенджерах та соціальних мережах, % Складено автором.

Респондентки вважають, що спілкування у переписці через месенджери дозволяє не проявляти агресію, краще ставитися до чоловіка та обговорювати з ним різні важливі питання, проте діяти відносно самостійно.

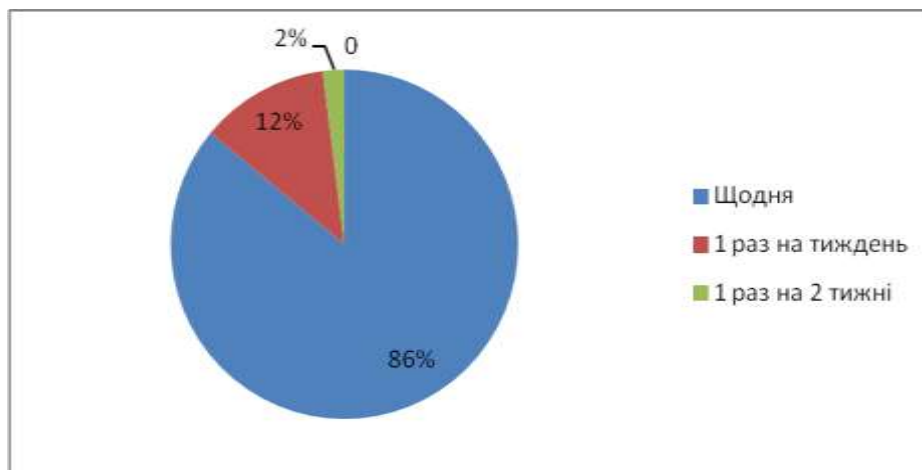

Рис. 2.2. Спілкування по телефону, обговорюючи справи та виховання дітей,
% Складено автором.

Респондентки зазначають, що спілкуючись по телефону, вони відчувають, що контролюють ситуацію, можуть відстоювати свою позицію або в разі неприємної розмови вимкнути телефон чи зробити вигляд, що пропав зв'язок, що допомагає не відчувати страх чи агресію з боку чоловіка.

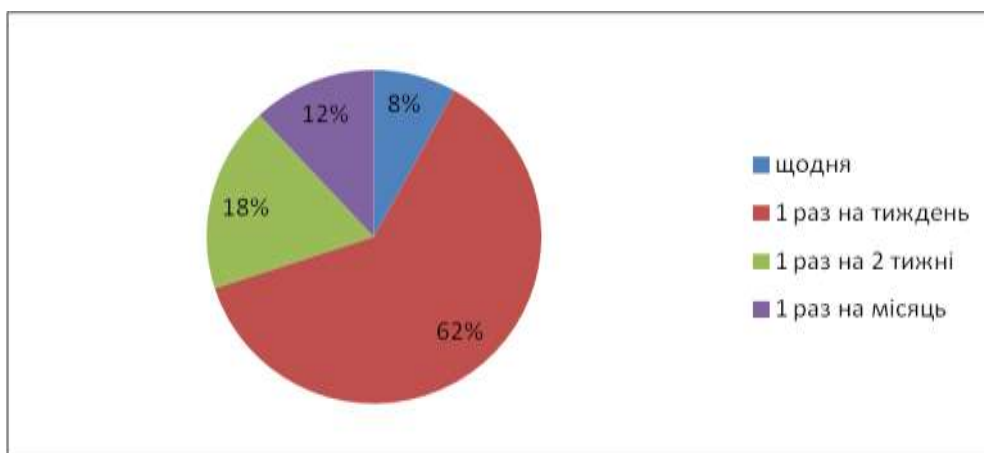

Рис. 2.3. Спілкування по телефону задля душевного приємного спілкування,
% Складено автором.

Респондентки вважають, що спілкування по телефону для приємного відчуття неможливе із чоловіком щодня: їй не цікаво чим він займається, а

йому не зрозумілі її проблеми, тому нормальне спілкування – це приблизно раз на тиждень.

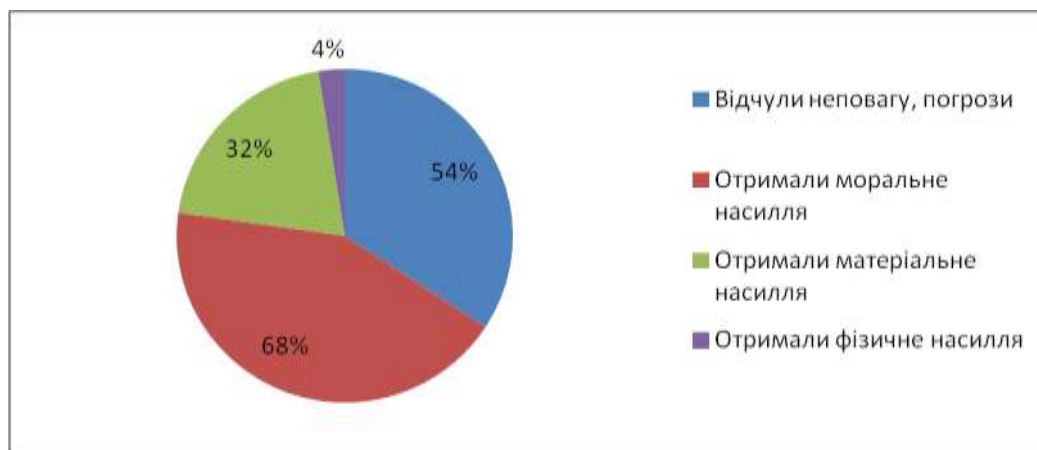

Рис. 2.4. Зміни стосовно почуттів жінок, які відбулися протягом тижня сумісного життя з чоловіком, % *Складено автором.*

Опитувані жінки зазначають, що як тільки чоловік повернувся додому, від починає поводити себе агресивно, не поважає жінку, морально тисне для задоволення своїх потреб чи принципів, а також матеріально не допомагає, звинувачує у дармоїдстві та навіть 4% жінок отримали фізичне насильство в перший тиждень після повернення чоловіка із заробітків.

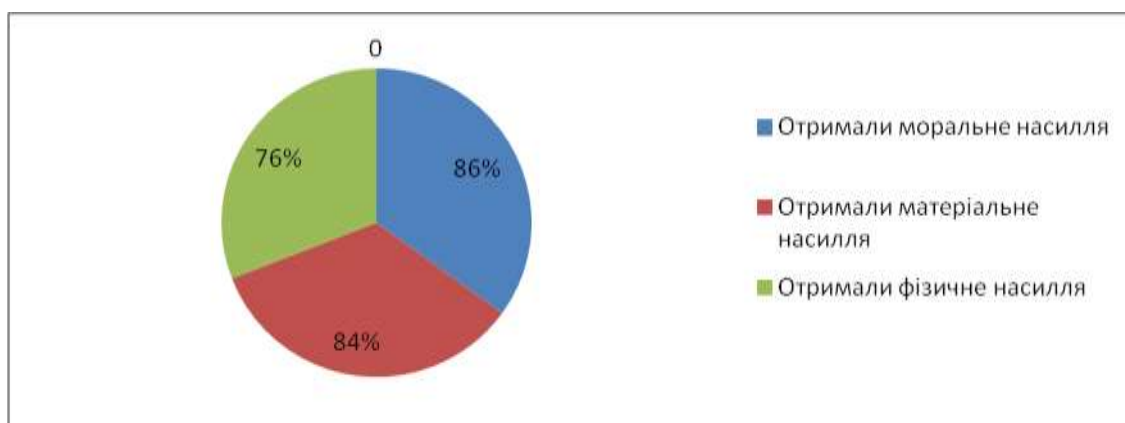

Рис. 2.5. Зміни стосовно почуттів жінок, які відбулися протягом місяця сумісного життя з чоловіком, % *Складено автором.*

Такі результати виникають через те, що чоловіки, які під час карантину повернулися додому, вважають що їх жінки не впорались із вихованням

дітей, із господарством, стали виглядати менш привабливо, чи взагалі зраджували їм.

Також, було проведено опитування серед 30 чоловіків, які були вимушені повернутися в родини на час карантину. Результати зображено на рис. 2.6-2.9:

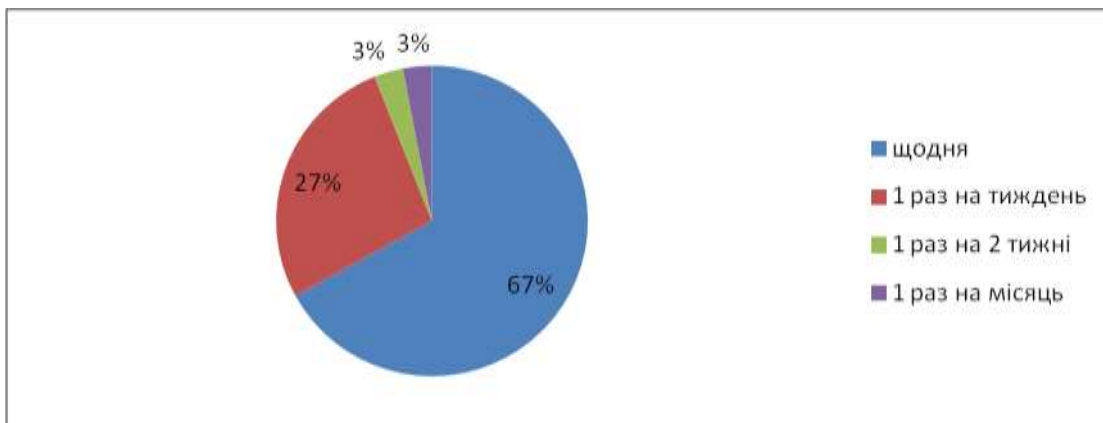

Рис. 2.6. Бажання чоловіків спілкуватися з жінкою завдяки листуванню в месенджерах та соціальних мережах, % *Складено автором.*

Чоловіки – респонденти зазначають, що щодня їм зручно обговорювати домашні чи побутові питання із жінкою, аби вирішувати одразу все, адже вони не запам'ятовують побутові негаразди: їм легше все прояснити, обговорити та вирішити проблему чи питання.

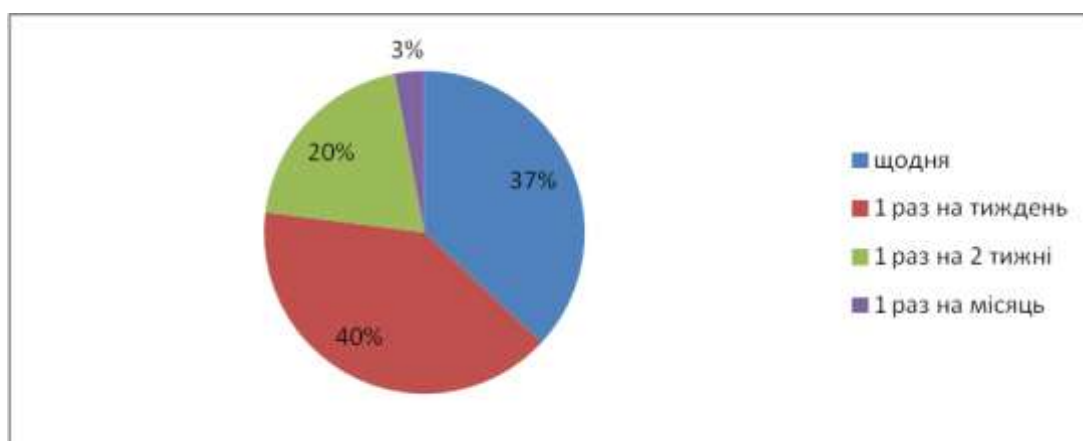

Рис. 2.7. Бажання чоловіків спілкуватися із дружиною по телефону задля обговорення справ та виховання дітей, % *Складено автором.*

Чоловіки в опитуванні зазначили, що раз в день чи раз в тиждень готові обговорювати питання, що стосуються виховання дітей.

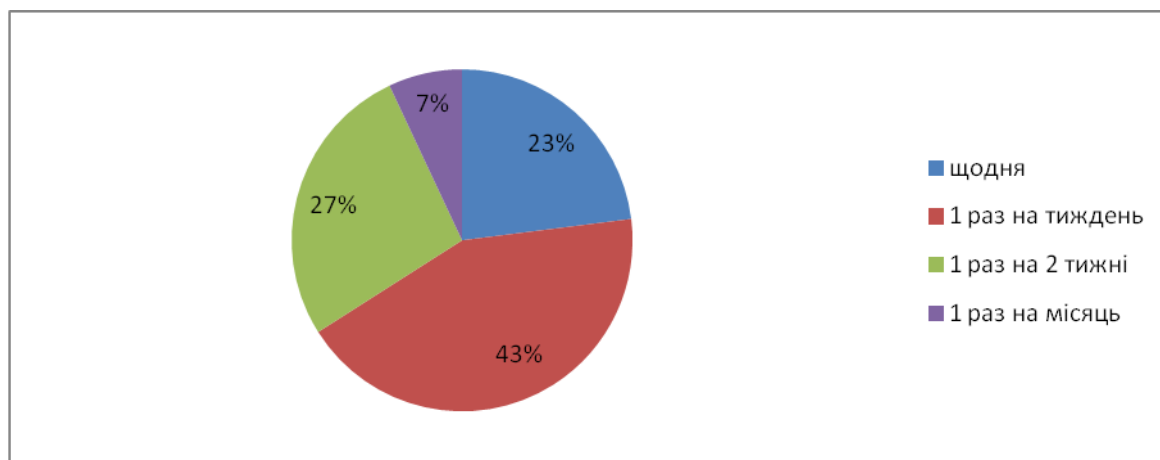

Рис. 2.8. Бажання чоловіків спілкуватися із дружиною по телефону задля душевного приємного спілкування, % *Складено автором.*

Чоловіки – респонденти зауважили, що приємного спілкування із жінкою їм достатньо раз на тиждень і що частіше вони обговорюють побутові питання, ніж дійсно щось приємне.

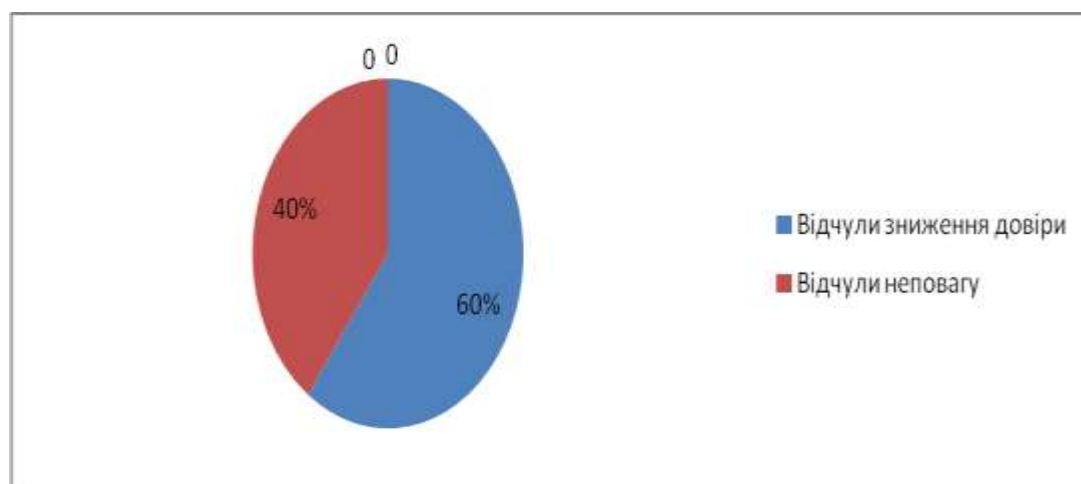

Рис. 2.9. Зміни емоційного стану у чоловіків, після повернення у родину, % *Складено автором.*

У чоловіків викликало агресію те, що вони відчували себе непотрібними або тими, хто потрібен лише для того, щоб заробляти гроші. Чоловіки почали менш відчувати близькість та турботу від жінки, або

перестали отримувати це взагалі.

Жінки більше стали походити характером на чоловіків, бо звикли самі приймати різного роду рішення, виконувати складну роботу та вирішувати різні проблеми самотужки.

Крім того, під час карантину, жінки стали менше уваги приділяти своєму зовнішньому вигляду. Все перераховане викликало у чоловіків непорозуміння в стосунках, емоційне вигорання та агресію.

Досліди показали, що насилля у родині може проходити кілька етапів:

1. Створення певних ситуацій, коли чоловік може відчувати себе правим, і намагатися звинуватити жінку: чоловіки аби покарати дружину, починають «шукати» привід для цього. Привідом для цього може стати погане ведення господарства, недбале слідкування за собою, витрачання жінкою коштів на себе. Ділячись своїми переживаннями з друзями, чоловіки розуміють, що проблема дійсно існує, через це в родині починаються скандали, приниження, агресія. Це також стосується і статевих відносин, коли очікування партнера не здійснюються.

2. Коли зростає напруга: недовомовленості, образи, невміння нормально пояснити свою поведінку, бажання та емоції, призводять до великої напруги між членами родини. У 85% опитуваних чоловіків [88], відчули непокірність від жінок, що змушувало чоловіка відчувати себе нікчемним. Свою чергу, 100% жінок відчували себе пригнічено, коли чоловік докоряв її поганим впоранням по дому та тим, що вона живе за його рахунок. Всі ці догорування та приниження змушували обох агресивно ставитись один до одного, що приводило до ще серйозніших конфліктів.

3. Насильство. Коли напруга в сім'ї досягає певної кульмінації, чоловік перестає контролювати свій емоційний стан та силу і вдається до фізичних покарань. Обидві сторони відчувають себе ворогами та не можуть нормально реагувати один на одного. В цей момент, якраз, необхідна третя сторона, яка могла б допомогти розібратися в конфлікті та зупинити насилля.

4. Почуття провини. Людина, яка хоч раз проявила агресію, починає

почувати себе винуватою. Майже всі чоловіки, після фізичного покарання, розуміють що були занадто агресивними щодо своєї жінки. Після цього йде осмислення скоєного, продумування та створення алгоритмів наступних дій та сумісного життя.

5. Вибачення. Для того, щоб надалі мирно спільно існувати, необхідно обговорювати проблему та ситуацію, яка склалася, і намагатися вирішити її. Як правило, чоловік скоївши агресію, намагається вибачитися та виправити ситуацію. Але часто жінки ставлять певні умови для чоловіка, які «допоможуть» їм пробасити кривдника, тим самим погіршуючи ситуацію, яка може знову привести до руйнуванню стосунків.

6. Наступним кроком йде планування дій та фантазій типу «Якби...,то...». Як приклад: «Якби вона робила ..., то я б ніколи не підняв на неї руку». В цій ситуації чоловік може відчувати повне розчарування або в собі, або в дружині. Подібні фантазії можуть призвести до нових проблем.

В ході опитування, крім перерахованих проблем, були виявлені такі питання, які потрубують окремого дослідження.

- знаходячись окремо протягом тривалого часу, обидві сторони починають ідеалізувати та приписувати неіснуючі риси своєму чоловіку/дружині;

- обидві сторони опинились в нових для себе умовах, де їм потрібно вирішувати нові для них питання, стосовно внутрішніх змін та адаптації до нових умов;

- опитування серед чоловіків [88] показало, що у випадку 83% чоловіків, які мешкали за кордоном до приїзду додому, мали статеві стосунки поза родиною, проте вважають це неважливим;

- жінкам було складно тягнути все самотійно, роблячи подвійну роботу, у зв'язку з чим накопичувалися негативні емоції та стрес;

- у 68 %, жінки перестали відчувати себе коханими, страждали на дефіцит уваги, підтримки та сімейного тепла, призвело до того, що у

відсутності чоловіка вдома, у них з'явилися інші особи чоловічої статті які «замінили» власного чоловіка у домі [87];

- зміни в спілкуванні, нездійсненні очікування приводять до руйнування сімейних зв'язків. Намагаючись відчутти себе коханими, потрібними та привабливими, особи починають шукати нових відносин.

Дане дослідження, звернуло увагу на таку важливу проблему, як домашнє насильство від приїхавши до родини чоловіків щодо жінок. Близько 80% опитуваних розчарувалися у своїх відносинах та партнері, а невміння обговорювати спокійно проблеми і невирішування їх на початку призводять до конфліктів, агресії, порушення законодавства.

Знання закону, взаємоповага, робота над собою та відносинами у родині допоможуть зберегти сім'ю та не призведе до агресії щодо близьких нам людей.

EUAM Ukraine та Міністерство соціальної політики України свідчать про зростання кількості повідомлень про домашнє насильство в першій половині 2020 року під час карантину у зв'язку із поширенням COVID-19 [89].

Аналогічна ситуація фіксується також дослідниками інших держав, що визначають різке зростання рівня домашнього насильства під час пандемії COVID-19. Рівень проблеми набув такого масштабу, що вона була озвучена в зверненні Генерального секретаря ООН Антоніу Гутерреш від 05.04.2020 року. Основними причинами росту домашнього насильства у зверненні названо: «Підсилення економічної невизначенності та соціальних обмежень, зростання почуття страху та тривоги» [90]. Це явище навіть отримало власну назву: «Пандемія серед пандемії».

Прикладами фіксації зростання кількості випадків домашнього насильства міжнародними організаціями можуть виступати наступні дослідження. Зокрема, аналіз зростання кількості жертв побутового насилля по відношенню до жінок від European Union Agency for Fundamental Rights [91], та по відношенню до дітей від організації захисту дітей World Vision

[92].

Дані дослідження проводять аналіз лише кількісних показників та не дають оцінку причин такого зростання рівня проблематики. Проте, аналізуючи результати як вітчизняних, так і іноземних статистичних даних, можна дійти висновку, що проблема має універсальний характер, не пов'язаний з національними чи культурологічними факторами.

Відповідно до заяви Генерального секретаря ООН Антоніу Гутерреш [90], та дослідженням вітчизняного науковця Веселовської Н.О., проблематика спричинена низкою факторів, що діють комплексно [93-94].

Кримінологічний тренінг – Марафон «Безпека – альтернатива насиллю» [93-94], що проводився 22.03 – 03.04.2020 р. спільними зусиллями старшого викладача Н. О. Веселовської та здобувачів вищої освіти Національної академії управління, дозволив виокремити основні причини такого різкого зростання домашнього насильства [95], [96], а саме:

- примусове повернення додому членів родин після довгої розлуки;
- втрата джерела надходження грошей;
- економічно-соціальна невизначеність;
- діаметрально протилежне ставлення до пандемії;
- зростання рівня психологічної напруженості та страху;
- вимушена домашня ізоляція.

Ці фактори повністю відповідають озвученим Генеральним секретарем ООН Антоніу Гутерреш у зверненні від 05.04.2020 [90] та доповнюють його.

Всі ці фактори діють окремо або в поєднанні, та зумовлюють виникнення і розвиток психологічного середовища, що призводить до домашнього насильства. Цей процес є поступовим, і проходить шість етапів:

- 1) Створення ситуації, в якій побутовий насильник відчуває себе правим, а жертва починає відчувати себе винуватою.
- 2) Зростання напруги через образу, недовіру.
- 3) Прояви насильства. Вчинення протиправних дій по відношенню до членів своєї родини.

- 4) Почуття провини побутового насильника.
- 5) Спроба вибачення, що походить від побутового насильника.
- 6) Рефлексія насильника та жертви, що на фоні сильних негативних емоційних переживань може спричинити нове коло насильства.

Отже, у випадку примусового повернення додому після довгої розлуки члени родини несподівано для себе помічають, що людина, яка повернулася, дуже змінилася, і вже не схожа на ту, що вони змальовували в своїй уяві, згадуючи її. Те саме помічає і людина, яка повернулася. У людини, що повернулася, можуть виникнути нові потреби, зумовлені перебуванням у іншому культурному середовищі, але члени родини, що залишалися вдома, не можуть швидко пристосуватися до цих потреб, та навпаки.

Також під час довгої розлуки відбуваються випадки подружніх зрад, або підозра про наявність цих зрад. Найчастіше дане явище спостерігається в родинях заробітчан.

У випадку втрати джерела надходження грошей через втрату бізнесу, тимчасової неоплачуваної відпустки, або звільнення під час пандемії, той член родини, що зазвичай заробляв гроші, починає відчувати провини через те, що втратив таку здатність, та не може в даний час забезпечити родину. В той самий час родина починає відчувати нестачу грошей та починає звинувачувати в цій проблемі того, хто раніше забезпечував родину.

Інший варіант даної проблеми не менш гострий, і відбувається в родинях, де діти проживають з батьками. В таких випадках батьки звинувачують дітей, або що частіше – їх чоловіків (дружин) у тому, що вони не хочуть забезпечувати родину. А діти (їх чоловіки, дружини), розуміючи що в умовах карантину нове джерело заробітку знайти дуже важко, відчують несправедливість такого відношення до себе.

Діаметрально протилежне ставлення до пандемії в середовищі створило таке явище, коли одні члени родини ставляться до небезпеки COVID-19, та необхідності жорсткого дотримання епідеміологічних заходів дуже відповідально, а інші члени родини притримуються конспірологічних

теорій, за якими COVID-19 не становить реальної загрози, або навіть що ніякої епідемії не існує, а карантинні заходи – це елементи змови чи інструменти впливу на особистість.

Кожен член родини, відповідно до своїх переконань, виробляє власну модель поведінки, що є недопустимою з точки зору членів родини, у якій протилежні переконання. Конфлікт підсилюється, коли члени родини намагаються переконати один одного в своїх поглядах.

Економічно-соціальна невизначеність діє схоже до втрати джерел заробітку, проте дещо відрізняється: якщо у випадку з втратою джерела надходження грошей, родина звинувачує годувальника, і той починає почувати себе жертвою, то в умовах економічно-соціальної невизначеності, коли людина не розуміє, як надалі планувати особисте та родинне життя, він починає сприймати себе безпорадною жертвою обставин. А там де є жертва, там є і насильник, і хтось з членів родини, відчуваючи нужду, та намагаючись зрозуміти її джерело, починає звинувачувати в цьому того, хто вже сам себе звинуватив.

Навіть якщо родина не втратила джерела існування, загальне погіршення якості життя через економічну кризу, викликану пандемією та карантинними заходами, однаково призводить до погіршення рівня життя для більшості родин, що в свою чергу приводить до почуття економічно-соціальної невизначеності.

Вимушена домашня ізоляція. За свідченнями жінок – жертв домашнього насильства, під час вимушеної ізоляції зросло побутове навантаження на них у вигляді побутової праці в той час, як чоловіки здебільшого проводили ізоляцію переглядаючи телевізор, граючи за комп'ютером, читаючи. Це створювало підґрунтя виникнення ситуації, коти з'являються почуття «правого» та «винного».

Дані фактори не є новими. Вони були актуальними і до пандемії. Наприклад, повернення після довгої розлуки призводило до зростання випадків розлучення та домашнього насильства і раніше, коли люди

поверталися з війни, заробітків вахтовим методом, навчання. І втрата роботи також є типовим катализатором розвитку насильства. Зокрема всі ці фактори в тому або іншому вигляді фігурують в переліку факторів, що надається в методичних рекомендаціях для соціальних працівників:

- соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві);
- пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки;
- економічні (матеріальні нестатки; відсутність гідних умов життя; відсутність умов для працевлаштування та заробітку грошей; економічна залежність; безробіття);
- психологічні (стереотипи поведінки);
- педагогічні (відсутність культури поведінки – правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової);
- соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини);
- правові (ставлення до насильства як до внутрішньосімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї – як до власності; недостатня правова свідомість);
- політичні (схильність до гендерних стереотипів; недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності; увага до материнства й дитинства, а не до сім'ї загалом; брак уваги до батьківства, чоловіків);
- соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів; алкоголізм, наркоманія, агресія тощо);
- фізіологічні та медичні фактори [97].

Проте саме в період пандемії та карантинних заходів ці фактори не тільки почастишали (наприклад, за даними Державного центру зайнятості: «за період дії карантину (з 12.03.2020 р. по 04.08.2020 р.) статус безробітного отримали 406 тисячі чоловік [98]), але й стали більш виразними.

Аналіз спілкування з жертвами домашнього насильства під час роведення Кримінологічного тренінгу – Марафону «Безпека – альтернатива насиллю», який був проведений Н. Веселовською, заступником декана юридичного факультету Національної академії управління та О. Стерліковим, був висвітлений на інтернет-платформі Наукового дискусійного клубу Національної академії управління «Власне розслідування», визначив основними чинниками, що підсилили причини розвитку домашнього насилля, наступні: зростання рівня психологічної напруженості та страху, а також вимушена домашня ізоляція [95-96].

Відповідно до наукової праці І.Г. Малкіна-Пих «Психологічна допомога в кризових ситуаціях», конфлікти, що призводять до насильства, виникають через агресивні імпульси, що шукають реалізацію незалежно від об'єкту. При цьому стрес, конфлікт та фрустрація самостійно не є причиною домашнього насильства, однак сприяють виникненню напруги та конфронтації, пришвидшують розвиток конфлікту, та значно зменшують шанс зупинити розвиток конфліктної ситуації на початковому етапі [15]. Несподівана загроза смертельної небезпеки у вигляді хвороби, втрата роботи та життєвих перспектив, несподівана зміна умов життя є надзвичайно стресовими факторами та джерелом фрустрації.

Наступним фактором, що підсилює ризик негативного розвитку ситуації до стану конфлікту з спричиненням побутового насилля, є вимушена домашня ізоляція. Так, під час формування особистості та соціальної адаптації, більшість людей вчать долати стреси, уникати негативних проявів стресу та запобіганню конфліктів. Здатність підтримувати стабільну рівновагу родини в несприятливих умовах отримало термін «resilience».

До важливих інструментів подолання стресу відносяться комфортне середовище, фізичні вправи, особистий простір, можливість для самореалізації [99], [100]. Проте умови ізоляції не тільки ставлять людей в умови, коли використання звичних методів подолання стресу неможливе, але й посилюють стрес різкою зміною звичного життя.

Зазвичай, домашнє насильство зумовлене особливостями психологічного портрету учасників конфлікту, умовами їх розвитку та культурних традицій.

Інколи властивості людини, що призводять до виникнення конфліктів, не проявляються без зовнішніх факторів. Відповідно, якщо такі якості відсутні, то зовнішні фактори не призводять до домашнього насильства. Проте постійний стресовий фактор, примусова зміна умов життя та гормонального фону можуть змінити модель поведінки людини [101], [102].

Додатковим фактором, що впливає на збільшення випадків домашнього насильства, може бути зменшення ресурсів на боротьбу з домашнім насильством. Це може проявлятися у зменшенні бюджету на інформування населення, розробки та розповсюдження рекомендацій та діяльності соціальних служб через економічну кризу. Також важливо розуміти, що фахівці соціальних служб, що надають допомогу у випадках домашньої агресії, в свою чергу перебувають під впливом несприятливих умов у вигляді пандемії та карантинних заходів, що може негативно впливати на якість їхньої роботи. Нажаль, досліджень в даному напрямку знайти не вдалося, тому це лише припущення.

3.2. Наслідки домашнього насильства для суспільства

Одним із найважливіших прав людини є свобода від насильства. Дуже велика кількість людей страждає саме через будь які прояви домашнього насильства. Люди, які постраждали від насильства, не повідомляють про це через те, що сприймають його як буденність або знаходяться під впливом суспільної думки. Органи влади не звертають великої уваги на такі випадки, і коли до них звертаються жертви насильства, правоохоронні органи нічого не роблять заради їх захисту або щоб допомоги таким особам.

Кожен член нашого суспільства заслуговує на захист та безпечні умови для життя. Гідним прикладом для формування толерантного суспільства,

люди в якому не страждають від насильства, може стати нова поліція.

Ми заслуговуємо на суспільство, в якому важливішими будуть професійні навички, а не стать. Суспільство, в якому не буде місця насильству над жінками та гендерних нерівностей. Рівні правда, нові можливості та взаємна повага будуть його важливими складовими.

Правоохоронна система сприймає нові зміни, окрім тих що стосуються гендерів, як ті, що повертають нас до старих її часів.

У наш час саме небайдужість зупиняє насильство, вона направляє та мотивує нашу країну в шляху до кращого життя. Зміни в багатьох сферах відбулися саме завдяки небайдужості. Саме через це кожен з нас має залишатися небайдужим, щоб дати шанс на створення знаряддя, яке може ефективно та швидко боротися з правопорушеннями.

Згідно статистичних даних, жертвами, які гинуть від домашнього насильства в нашій країні стають 1,5 тисячі осіб на рік.

За даними МВС України, 23% тяжких злочинів, пов'язаних із насильництвом, відбувається саме у родинях. Нерідко свідками, а іноді й потерпілими, стають також діти – їх кількість сягає 3 млн. на рік. Окрім фізичної шкоди, такі діти потерпають від віддалених наслідків протиправних дій протягом тривалого часу: вони у 6 разів частіше вдаються до спроб суїциду, а майже половина з них має схильність до наркотичної або алкогольної залежності [103].

Для розв'язання проблеми подолання насильства в родинях за допомогою громадянського потенціалу, рекомендується здійснити ряд заходів.

Особливої уваги потребують жінки невеликих міст та сіл у зв'язку із нестабільністю заробітної плати, поганим матеріальним станом, що неможливо зробити без активної роботи ГО, працівників соціальних служб ОТГ, психологів, кримінологів, криміналістів та соціальних педагогів.

3.3. Заходи попередження домашнього насильства

Нами було проведено дослідження де розглядалися 5 варіантів щодо попередження домашнього насильства, які би залучили велику частину громадськості.

Варіант 1 – передбачає продовження державної політики у подоланні домашнього насильства.

Варіант 2 – створення центрів проти насильства на базі Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Варіант 3 – впровадження окремих фахівців проти насильства в родинях в Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Варіант 4 – робота із релігійними організаціями в протидії насильству в родинях.

Варіант 5 – використання потенціалу громадянського суспільства для подолання насильства в родинях.

Варіант 1 – Продовження державної політики у подоланні домашнього насильства.

Шляхи і способи розв'язання проблеми: принципи та особливості реалізації державної політики допомагають у вирішенні даної проблеми, адже вже вироблений механізм допомоги, існують спеціальні органи такої допомоги, не потрібно виділяти додаткові ресурси на роботу, робота державних органів налагоджена самою державою.

Організаційні заходи спрямовані на розв'язання проблеми:

1. Підготовка майбутніх чоловіків та дружин в соціальних службах, школах, жіночих консультаціях.
2. Робота по подоланню сімейних конфліктів у психологів кризових центрів та при соціальних службах.
3. Жертви насильства можуть повернутися до ресурсного життя завдяки допомозі державних реабілітаційних центрів.

Строки реалізації – постійно: не видно чітких результатів: як було, які

заходи здійснені та які конкретні результати.

Фінансово-економічне обґрунтування: заробітна плата фахівців державних органів, проте вони часто не вчаться новим методикам, не встигають допомогти тим, хто реально потребує допомоги. А відношення до таких фахівців у суспільстві – нейтральне або негативне. «Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реалізації пілотного проекту «Організація соціальної роботи з сім'ями та дітьми, які належать до вразливих груп населення та / або перебувають у складних життєвих обставинах, в умовах децентралізації» передбачено заробітну платню в розмірі 10 тисяч в місяць таким фахівцям, та «за соціальну роботу, проведено фактично працюючими фахівцями (з розрахунку 1 фахівець на 2 тис. населення у сільській місцевості та на 6 тис. населення у містах» [104]. Не зрозуміло чи отримуватимуть реальні жертви насильства допомогу фахівців, проте зрозуміло, що фахівці звітуватимуть як багато вони зробили, що не завжди відповідає дійсності.

Внаслідок фінансового аналізу для реалізації необхідні наступні фінансові витрати: заробітна плата фахівцям соціальної роботи, до яких звертаються як правило не для отримання моральної чи психологічної підтримки, а для отримання матеріальної чи фізичної допомоги, що підтверджують розрахунки, а саме посилення на Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реалізації пілотного проекту «Організація соціальної роботи з сім'ями та дітьми, які належать до вразливих груп населення та / або перебувають у складних життєвих обставинах, в умовах децентралізації». Тобто все одно громадяни звертатимуться до ГО. Оминаючи даних державних фахівців, проте вони отримуватимуть заробітну плату.

Джерелами покриття витрат є державні кошти та кошти місцевих бюджетів.

Оцінити вплив політичної пропозиції на видаткову та дохідну частину бюджету можна наступним чином: необхідно знати точну кількість фахівців

соціальної роботи, помножити на заробітну плату в місяць та помножити на 12 місяців року.

Аналізу регуляторного впливу запропонованого рішення необхідно довести до відповідності всі рівні та форми регулювання даної проблеми, оцінити чи можливо отримувати позитивні результати при таких видатках чи приведе це до необхідного результату – подолання насильства в родинях та до довіри до фахівців соціальної роботи в цілому.

Ризики: Аналіз аспектів рішення дозволяє визначити наступні ризики, негативні наслідки та потенційні складнощі, які можуть виникнути під час розв'язання проблеми подолання насильства в родинях: низький відсоток осіб, які звертаються до державних фахівців з приводу насильства в родинях, робота із наслідками, а не причинами проблеми, затягування проблеми чи конфлікту через недовіру до фахівців, що приведе до жертв, шляхами запобігання яких є в першу чергу довіра до особи, до якої звертаються по допомогу.

Варіант 2 – Створення центрів проти насильства на базі Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Шляхи і способи розв'язання проблеми: Принципи та особливості реалізації державної політики досить непогані, адже існує досить велика підтримка, проте в таких новостворених центрах необхідно дати найпередовіших фахівців, яким точно зможуть довіряти жертви домашнього насильства; центри працюватимуть на конкретну вузьку цільову аудиторію, що також є плюсом, а також такі центри зіграють профілактичну велику роль в разі якісної роботи.

Організаційні заходи спрямовані на розв'язання проблеми:

1. Спеціальна підготовка фахівців, які працюють суто у сфері протидії домашньому насильству.
2. Формування бази потенційних клієнтів.
3. Розповсюдження інформаційних матеріалів, залучення таких фахівців до громадської діяльності.

Строки реалізації – постійно: завдяки більш вузькій аудиторії видно результати роботи, проте вони вимушені працювати разом із громадськими організаціями для активної результативної роботи.

Фінансово-економічне обґрунтування: Внаслідок фінансового аналізу необхідні наступні фінансові витрати: в такому центрі повинно працювати не менше 2 фахівців, отже – заробітна плата таких фахівців буде залежати від місцевих бюджетів, тобто не важливим буде результат діяльності. При цьому заробітна плата повинна бути не менша, ніж у основних подібних фахівців. Тобто, створення центрів, наповнення методиками, робочими місцями, канцелярією та оргтехнікою, навчання обійдеться місцевим бюджетам досить дорого.

Джерелами покриття витрат є кошти місцевих бюджетів.

Оцінити вплив можна наступним чином: кількість Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді множимо на 2 (мінімум фахівців для подібного центру) заробітних плати в місяць на 2 додаткових фахівців та помножити на 12 місяців року; додати створення та постійне обслуговування Центру.

Аналізу регуляторного впливу запропонованого рішення необхідно довести до відповідності всі рівні та форми регулювання даної проблеми, оцінити чи можливо отримувати позитивні результати при таких видатках чи приведе це до необхідного результату – подолання насильства в родинах та до довіри до фахівців соціальної роботи в цілому: Центри вже створені, відношення населення до них сформовано, тому Центри проти насильства, створені в Центрах СССМ, можуть не стати дійсно працюючим інструментом.

Ризики: Пошук кандидатур може виявитися тривалим та складним; партнери не бажатимуть розголошувати інформацію про себе органам, від яких залежить їхній статус в суспільстві (неблагонадійна, малозабезпечена, проблемна тощо); додаткові витрати на заробітну плату мінімум 2 додаткових фахівців, утримання приміщень (при цьому приміщення повинні

бути сприятливими та передовими методиками).

Варіант 3 – Впровадження окремих фахівців проти насильства в родинях в Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

Шляхи і способи розв'язання проблеми: принципи та особливості реалізації досить непогані, адже робота таких фахівців буде настроєна на профілактику та швидку підтримку; можна залучати осіб із відповідною освітою чи таких, які певний час працюють із подоланням насильства в родинях; фахівці працюватимуть на конкретну вузьку цільову аудиторію, що також є плюсом, можуть показати якісну роботу саме через те, що обрані нові фахівці.

Організаційні заходи спрямовані на розв'язання проблеми:

1. Наявні фахівці, які вже працюють у сфері протидії домашньому насильству, при цьому можна обирати дійсно креативних та професіональних спеціалістів.
2. Довіра громадськості через наявні досягнення фахівця у цьому напрямку.
3. Розповсюдження інформаційних матеріалів, залучення таких фахівців до громадської діяльності.

Строки реалізації – постійно: довіра через певні заслуги таких осіб сприяє довірі аудиторії, видно результати роботи, проте вони вимушені працювати як члени громадських організацій для активної результативної роботи та більшої довіри клієнтів.

Фінансово-економічне обґрунтування: внаслідок фінансового аналізу для реалізації необхідні наступні фінансові витрати: заробітна плата таких фахівців буде залежати від місцевих бюджетів. При цьому заробітна плата повинна бути не менша, ніж у основних подібних фахівців. Тобто, залучення фахівців, наповнення методиками, робочими місцями, канцелярією та оргтехнікою буде відчуватися на місцевих бюджетах.

Джерелами покриття витрат є кошти місцевих бюджетів.

Оцінити вплив політичної пропозиції на видаткову та дохідну частину

бюджету можна наступним чином: кількість Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді множимо на заробітну плату в місяць на 1 додаткового фахівця та помножити на 12 місяців року.

Регуляторний вплив: Аналізу регуляторного впливу запропонованого рішення необхідно довести до відповідності всі рівні та форми регулювання даної проблеми, оцінити чи можливо отримувати позитивні результати при таких видатках чи приведе це до необхідного результату – подолання насильства в родинях та до довіри до фахівців соціальної роботи в цілому, тому що самі Центри вже створені та відношення населення до них в кожному ОТГ вже сформовано.

Ризики: Витрати на оплату роботу подібних фахівців (тому що не видно їхньої конкретної роботи) небажання розголошувати інформацію про себе органам, від яких залежить їхній статус в суспільстві; додаткові витрати на утримання приміщень.

Варіант 4 – Робота із релігійними організаціями в протидії насильству в родинях

Шляхи і способи розв'язання проблеми: принципи та особливості реалізації державної політики щодо взаємодії із релігійними органами дають гарні результати: будь-яка релігійна громада, діяльність якої не заборонена законодавством України, несе для своїх членів послання миру, терпимості, взаємоповаги, підтримки, милосердя. Проте і в релігійних родинях можемо спостерігати насильство. Саме тому всі релігійні організації на рівні офіційних очільників борються із проблемою насильства. Проводять конференції, тренінги та випускають літературу, яка закликає проти насильства в родинях.

Організаційні заходи спрямовані на розв'язання проблеми:

1. Є матеріальна підтримка самих релігійних громад, тобто не потрібно додаткових впливань з боку держави.
2. Багато фахівців, які працюють у сфері протидії домашньому насильству, є членами релігійних організацій, тому їх – велика кількість.

3. Довіра серед членів своєї релігійної організації - дуже велика.
4. Розповсюдження інформаційних матеріалів, залучення таких фахівців до громадської діяльності – за допомогою коштів та інших ресурсів релігійних організацій.

Строки реалізації – постійно: довіра членів релігійних організацій до своїх пастирів сприяє вирішенню проблем аудиторії, видно результати роботи, проте як правило про це не розповідається привселюдно, адже це – конфіденційна інформація та «лице» усієї церкви (чим більше випадків домашнього насильства, тим більше проблем у її членів)

Фінансово-економічне обґрунтування: всі витрати в разі роботи із релігійними організаціями в протидії насильству в родинах беруть на себе самі релігійні організації, що дозволяє мінімізувати витрати, проте як правило кошти витрачаються на своїх членів.

Джерелами покриття витрат є кошти релігійних громад.

Оцінити вплив політичної пропозиції на видаткову та дохідну частину бюджету можна наступним чином: кількість проблематичних випадків даної релігійної організації, яку вона може підтримати, визначає кількість родин та осіб. Які отримали таку допомогу. Проте, як правило, така допомога не є формальною.

Аналізу регуляторного впливу запропонованого рішення необхідно довести до розуміння громадськістю, що допомогу від релігійних організацій як правило отримують члени цих організацій, тому не можемо говорити про подолання проблеми в суспільстві в цілому. Крім того, велика кількість громадян не належить до жодної із релігійних організацій, тому вони опиняться без допомоги.

Ризики: витрати на проведення подібних заходів та ініціатив беруть на себе релігійні організації, проте їх діяльність залежить як від державної політики, так і від кількості членів таких організацій (прихожан). Так і від наявності відповідних фахівців (у маленьких селах чи містах потрібних фахівців може не бути), сюди входять і ризики довіри та іміджу священиків,

політичної ситуації в країні тощо.

Варіант 5 – Використання потенціалу громадянського суспільства для подолання насильства в родинах

Шляхи і способи розв'язання проблеми: принципи та особливості реалізації державної політики разом із ГО дають найпотужніший результат, адже є підтримка держави, небайдужих громадян – членів ГО, волонтерів, бізнесу, суспільства в цілому.

В даному варіанті долається страх та неповага до соціальних служб, адже велика кількість жінок свого часу не отримали від фахівців таких служб підтримки. Особливої уваги потребують жінки невеликих міст та сіл у зв'язку із нестабільністю заробітної плати, поганим матеріальним станом та ситуацією, коли один із членів родини вимушений був їхати на заробітки.

1. Тому запропоновано підключити ГО та працівників соціальних служб ОТГ, психологів та соціальних педагогів. Тому спочатку необхідно провести анонімне он-лайн опитування з питань домашнього насильства серед громадян. Чи вважають вони дану проблему значущою та чи торкнулась вона їхніх родин.

2. Мета опитування серед жінок: вивчити специфіку досвіду домашнього насилля над жінками у сільській місцевості; специфічні труднощі та проблеми, з якими жінки сільської місцевості зустрілись під час карантину. Планується залучити до опитування 100 – 200 жінок з однієї ОТГ (це приблизно 20 жінок чи дівчат з міста та 4 – з кожного села) і вибрати з них «команди»: приблизно 1-2 жінки з села та 5-10 із невеликих міст.

3. ГО готують документи про нерозголошення інформації та надання свого дозволу на обробку інформації. В анкеті ставляться галочки чорною ручкою і опускаються у запечатану скриньку. Необхідна скринька із печаткою ГО. Учасницям видається лист – пам'ятка щодо даного заходу, із нагадуванням, що ніхто не порушить їхні права та свободи, що їхня участь – добровільна; а також контактні телефони де отримати допомогу.

4. Питання анкети: що таке насильство та як воно проявляється в

їхній родині; чи зверталися вони по допомогу (до родини, друзів чи фахівців) та якою була реакція на дану проблему; чи вважають вони, що фахівці змогли допомогти вирішити проблему; чи була зрада в їх родині та як вирішувалася дана проблема; які варіанти подолання насильства в родині бачать саме вони як змінилися відносини з дітьми після початку агресивних дій зі сторони чоловіка; в разі розлучення яку би сторону підтримали друзі та родичі; чи були моменти, коли прийшлося викликали поліцію чи швидку допомогу (що за події були).

5. Наступне опитування: цільова аудиторія – соцпрацівники, психологи, які працюють у ОТГ. Мета: вивчити потреби та можливості цих працівників для надання супроводу сільським жінкам, та жінкам невеликих міст, що зазнали домашнього насильства. Планується залучити кількість фахівців, яка дорівнює кількості ОТГ, або більшу кількість. Це анонімне опитування фахівців допоможе реально оцінити свій рівень, зрозуміти масштаб проблеми, дати поради в газетах та отримати сертифікати.

6. Для отримання сертифікату фахівці в газетах пишуть коротке есе про те як реально змінити ситуацію із домашнім насильством: корисні поради. Це есе друкується в міських та районних газетах та ГО підтримує фахівців, допомагаючи провести тренінг чи зустріч із даним фахівцем, залучаючи школи, бібліотеки, музеї.

7. За результатами проведеного опитування ГО готують SWOT аналіз проблеми домашнього насильства над жінками під час карантину у своєму ОТГ (чи області в залежності від потужності та роботи ГО).

8. Розробка «Дорожньої карти» розв'язання даної проблеми: куди звертатися, яку допомогу в якому ОТГ реально отримати, список ГО – помічників.

9. Проведення Круглого столу (в межах ОТГ; потім – на рівні області та держави): презентація результатів проведеного дослідження. Організація конструктивного діалогу між ГО, органами місцевої влади, Центрами соціальних служб, міжнародними\всеукраїнськими організаціями.

Досягнення домовленостей щодо навчання соцпрацівників та психологів. Висвітлення результатів Круглого Столу у медіа ОТГ та Всеукраїнських медіа, офіційних вебсайтах органів місцевої влади, партнерів.

10. Проведення виїзних навчально-тренінгових семінарів для соцпрацівників, психологів та жертв домашнього насильства на рівні ОТГ силами ГО та із залученням партнерів, які працюють в даному напрямку.

11. Створення онлайн Платформи (оскільки умови карантину змушують переводити все онлайн, та й сільським жінкам зручніше радитись онлайн анонімно), де жінки зможуть анонімно отримати поради, консультації від навчених під час виїзного семінару соцпрацівників. В цей же час і соцпрацівники\психологи зможуть отримувати консультації один у одного, поширювати кращі практики та підтримуватися ГО.

Аналізу регуляторного впливу запропонованого рішення необхідно довести до відповідності всі рівні та форми регулювання даної проблеми, оцінити чи можливо отримувати позитивні результати при таких видатках чи приведе це до необхідного результату – подолання насильства в родинах та до довіри до роботи ГО та фахівців соціальної роботи в цілому.

Ризики: 1) Спотворення даних опитуваними при проведенні аналізу, що може знизити ефективність подальшої програми.

2) Продовження термінів карантину, і як наслідок заборона на переміщення, що унеможливить проведення Круглих столів чи навчально-тренінгових семінарів.

3) Фінансова криза, як наслідок пандемії COVID-19, з подальшою інфляцією, що негативно відіб'ється на ефективності використання бюджету.

Саме тому актуальність даної роботи є великою, адже представлені після розбору основних причин та основ домашнього насильства реальні пропозиції щодо зменшення даної проблеми в суспільстві. Лише завдяки допомозі та підтримці всього суспільства та ретельного вичення проблеми можливе подолання агресії в родині.

3.4. Віктимологічний напрям запобігання домашнього насильства

Кримінологічні дослідження, проведені О. Стерліковим протягом 2020 року, актуальність теми домашнього насильства під час пандемії, велика кількість проектів, які націлені на подолання даної проблеми, говорить про актуальність дослідження. Важливою є імплементація до кримінально-правових норм українського законодавства Стамбульської конвенції, призначеної запобігти домашньому насильству.

Таким чином, для вирішення даної проблеми необхідні два важливих чинника: зміни та доповнення новими положеннями чинного законодавства, та кримінологічні дослідження, які допоможуть розкрити сутність проблеми, виявити причини, зрозуміти які «поштовхи» для агресивної поведінки може дати сама жінка, та що залежить від соціальної картини або навіть дій держави.

Практичне та теоретичне значення результатів даного дослідження полягає в тому, що вони є новими, тобто проведені в період пандемії та локдаунів 2020 та 2021 років, та ґрунтуються на нових дослідженнях українських та зарубіжних вчених, отже є важливими як для подальшого розвитку кримінології, кримінального права, так і для вивчення проблеми задля подолання насильства в родині.

Останнім часом говорити про домашнє насильство постійно: це пов'язано як з криміналізацією даної проблеми, так і з величезним стрибком по всьому світі під час пандемії.

Науковці та дослідники [13], [20], [21], [24], [27], [28], [38] різних країн називають різні причини та передумови домашнього насильства, проте всі говорять про спільне у проявах даного злочину під час пандемії: люди не готові жити разом без перерви на роботу, школу, ділових поїздок. Сюди ж відносимо розчарування в членах родин, а також суттєве погіршення матеріального стану.

Зазвичай кримінологія розглядає та вивчає великий масив ситуацій та

їхніх досліджень щодо насильства з боку чоловіків. Проте насильство під час пандемії показало, що агресорами (насильниками) в одній і тій родині можуть стати всі по відношенню до інших: діти, жінки, чоловіки.

І хоча більша частина досліджень присвячена насильству над жінками та вважається вивченою, проте світова статистика говорить, що методики, які використовуються, а також допомога поліції, соціальних служб, громадських організаторів, є недостатньою, адже опитування, проведене у 2019 році під егідою ОБСЄ, показало, що [105]

- Регулярно зазнавали насильства з боку або партнера або колишнього партнера 67% українських жінок, починаючи з 15-річного віку. Це може бути будь-який вид насильства: психологічне, сексуальне, матеріальне чи фізичне.

- Не зверталися до поліції більшість з опитаних жінок навіть в разі серйозних випадків будь-якого виду насильства.

- При тому, що 64% респонденток вважають, що домашнє насильство є поширеним, з них 41% говорить про те, що ця проблема не повинна виноситись з дому, адже вирішити це можна між собою.

- 20% жінок вважають, що згода жінки на статевий акт не є обов'язковою, якщо це відбувається між постійними партнерами або чоловіком та дружиною.

Дані результати були отримані до початку пандемії, проте ситуація із домашнім насильством у зв'язку із пандемією COVID – 19 та введенням жорсткого карантину, роботою та навчанням (в тому числі дітей) дома, поверненням із заробітків чоловіків або самих жінок, спричинили сценарій, коли жінки постійно знаходяться поруч із своїм агресором та кривдником. Таким чином, саме дім став найбільш небезпечним місцем для таких жінок.

О. Стерліковим було проведено два опитування серед 80 жінок щодо з'ясування кримінологічних причин, які би розкрили суть дослідження, на яке ми посилалися вище. Карантин дещо змінив ситуацію в родинах, тому було проведено 2 опитування: в перших числах березня 2020 року (до

початку локдауна) та в перших місяцях січня 2021 року.

Головними в даному дослідженні є не самі відсотки результатів, а розуміння причин та особливостей домашнього насильства, інструментів боротьби з даним явищем, та виявлення шляхів його запобігання.

Висновки до розділу 3

Умовою виникнення випадків побутового насильства є суб'єктивні фактори, такі як: психологічні особливості агресора та жертви, здатність та бажання підтримувати стабільну рівновагу в родині членами родини, культурні традиції середовища проживання родини.

Виникнення несприятливих зовнішніх факторів зазвичай не є причиною побутових конфліктів, а лише виступає тригером, запускаючим негативний розвиток ситуації. Проте, як виходить з результатами низки досліджень, різке зростання домашнього насильства в різних соціальних, культурологічних та правових системах свідчить про об'єктивність процесу.

Масштабний стресовий фактор, що впливає на всі верстви населення всіх держав, викликав різку зміну в умовах життя людей. Кількісне зростання конфліктів свідчить про неготовність родин до пандемій.

Традиційний розвиток особистості, та її адаптації до суспільства не враховували реалій пандемії в сучасному середовищі. Вплив факторів надзвичайної ситуації у вигляді пандемії та карантинних заходів на родини потребують додаткових досліджень та розробки нових методів подолання побутового насильства.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного комплексного дослідження сформульовано концептуальні висновки та пропозиції, спрямовані на досягнення поставленої мети:

1) Проаналізовано стан дослідження актуальності проблеми домашнього насильства з урахуванням сучасної статистики.

Карантинні заходи 2020 року привели до різкого збільшення кількості потерпілих та загиблих та відкриття кримінальних справ за фактом порушення ст. 126-1 Кримінального кодексу України. Причиною цих порушень можна вказати такі ситуації: напруженість та страх захворіти, самоізоляція під час пандемії, зменшення робочих місць та заробітної плати, члени родини звикли жити окремо та спілкуватися в телефонному режимі, а не цілодобово бути поруч, дистанційне навчання дітей, відчуття своєї непотрібності. Все це робить актуальним проведення комплексного кримінологічного дослідження домашнього насильства.

2) Визначено підходи, які допомагають зрозуміти домашнє насильство: біологічний, психоаналітичний, психологічний, психопатологічний, культурологічний, феміністичний, віктимологічний, соціологічний, девіантологічний, екологічний є дієвими та допомагають розглянути проблему з різних сторін та надати рекомендації, які допоможуть блокувати домашнє насильство на різних етапах циклу.

3) Досліджено, що існує 4 види насильства: фізичне, матеріальне (економічне), сексуальне, психологічне, проте вони рідко зустрічаються в одному чистому виді, а зазвичай поєднують одночасно від 2 до 4 видів.

4) Проаналізовано, що цикл насильства має шість етапів: підготовка сцени або пастки; власне насильницький акт; відчуття провини та страх помсти; обґрунтування та виправдання; зміна поведінки на краще (гра); планування нової атаки.

5) Визначено, що поведінка жертви відіграє важливу роль у визначенні

сексуального насильства. Найпоширенішим є вживання алкоголю, сп'яніння, легковажна поведінка, яка створює враження приступності.

6) Показано, що невиконання дружинами своїх домашніх обов'язків, неохайність, грубість, нечемне поводження з дітьми часто приводили до конфліктів, особливо у випадках, коли чоловік зосереджується на авторитарному стилі управління родиною, що особливо проявилось під час карантину, коли всі члени родини цілодобово знаходилися разом, при чому не лише в звичних «ролях» мами, жінки, сестри, а і як керівник (якщо на роботі у жінки є підлеглі), колега тощо.

7) Проаналізовано, що жертви бояться відстоювати свої права у суді внаслідок пережитого ними приниження, фізичного і морального насильства, утиску фінансових потреб. Жертви насильства вважають, що до них не буде застосовано особистого підходу та що їх не зрозуміють, осудять, не підтримають; це приводить до продовження проживання у відносинах неповаги, знуцання та насильства.

8) Надано кримінологічну характеристику осіб, що вчинили домашнє насильство, адже кримінологічні дослідження показують, що агресором зазвичай стає людина, яка мала схильність до постійного контролю, неконтрольованих реакцій, нетерпимість до помилок інших. Проте агресивні реакції тихих та спокійних осіб складно було передбачити, адже вихід агресії відбувається в сторону найближчих осіб: дітей, дружини або чоловіка, батьків.

9) Надано кримінологічну характеристику жертв домашнього насильства: так, жертви, які зазвичай у випадках домашнього насильства вважаються у суспільстві спокійними та не схильними до агресії, - виявилось, що іноді поводять себе агресивно та грубо по відношенню до чоловіка, дітей чи членів родини старшого покоління; під час карантину вони не перестали постійно контролювати себе та стали частіше грубо поводитися, а їхні грубі словесні атаки викликали у кривдника стійку агресивну реакцію.

10) Щодо особистісних характеристик жертв домашнього насильства,

то крім внутрішньої агресії, вони відчувають постійний страх за своє життя та здоров'я, невпевненість у собі та своїх силах, страх засудження, недовіру до фахівців (соціальні служби, педагоги, психологи); жінки не знають своїх прав; соромляться звертатися до психолога, щоб їх не вважали психічно хворими; не довіряють поліції; фактично - це відмова від своїх прав (в тому числі абсолютних); вважають некваліфікованими психологів та класних керівників; бояться осуду родичами, сусідами та друзями; вважають, що так живуть всі родини.

11) Дослідження, проведене Стерліковим О. показало, що наслідками домашнього насильства для суспільства є такі: громадяни, які не знають своїх прав та бояться їх відстоювати; розвиток злочинності, нетолерантності та жорстокості. Особливої уваги потребують жінки невеликих міст та сіл у зв'язку із нестабільністю заробітної плати, поганим матеріальним станом, тому необхідне активне залучення представників громадських організацій, працівників соціальних служб, психологів, кримінологів, криміналістів та соціальних педагогів.

12) Розроблено 5 варіантів щодо попередження домашнього насильства із залученням громадськості:

Варіант 1 – продовження державної політики у подоланні домашнього насильства.

Варіант 2 – створення центрів проти насильства на базі Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Варіант 3 – впровадження окремих фахівців проти насильства в родинях в Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Варіант 4 – робота із релігійними організаціями в протидії насильству в родинях.

Варіант 5 – використання потенціалу громадянського суспільства для подолання насильства в родинях.

13) Для поглиблення розуміння віктимологічного напрямку запобігання домашньому насильству необхідним є постійне інформування

громадськості з даної проблеми, виховання у всіх членах родини неагресивної поведінки, розуміння необхідності мирного вирішення конфліктів, свідомого нестворення ситуацій, в якій може бути агресивна реакція та знання куди звертатися по допомогу; але найперше – виховання самоповаги, знань своїх прав, основ спілкування.

Масштабний стресовий фактор, що впливає на всі верстви населення всіх держав, викликав різку зміну в умовах життя людей. Кількісне зростання конфліктів свідчить про неготовність сучасних родин до пандемій.

Традиційний розвиток особистості, та її адаптації до суспільства не враховували реалій пандемії в сучасному середовищі. Вплив факторів надзвичайної ситуації у вигляді пандемії та карантинних заходів на родини потребують додаткових досліджень та розробки нових методів подолання побутового насильства, а також конкретно домашнього насильства щодо жінок під час карантину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
3. Собко Г. М. Кримінально-правові та кримінологічні основи протидії психічному насильству : дис. докт. юр. наук : 12.00.08 / Собко Г. М. – Одеса, 2020. – 791 с.
4. Відгук офіційного опонента на дисертацію Собко Г. М. Кримінально-правові та кримінологічні основи протидії психічному насильству [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://dndi.mvs.gov.ua/files/pdf/response_Kostenka_Sobko_G_M.pdf.
5. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>
6. Концепція загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1164-2011-%D1%80#Text>
7. Стратегія розвитку органів системи МВС на період до 2020 року, затвердженого у серпні 2019 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/693-2019-%D1%80#Text>
8. Кузнєцов М. Г. Домашнє насильство: кримінологічна характеристика та запобігання: дис. канд. юр. наук : 12.00.08 / Кузнєцов В. – Київ, 2019. – 245 с.
9. Александренко О. В. Проблемні питання захисту дітей від сімейного насильства кримінально-правовими заходами / О. В. Александренко, В. І. Женунтій. // TOPICAL ASPECTS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE PRACTICE // International Science Group. – 2021.

10. Пчеліна О. Перспективність побудови методики розслідування домашнього насильства [Електронний ресурс] / О. Пчеліна // // Юридичний електронний науковий журнал №4. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://www.lsej.org.ua/4_2020/81.pdf.

11. Христова Г. О. Розгляд судами справ, пов'язаних з насильством в сім'ї: методичний посібник / Христова Г. О. – Київ: ТОВ «Компанія «ВАІТЕ», 2011. – С. 86.

12. Белєвцова К. Насильство в сім'ї як масове правопорушення природних прав людини: криза правового захисту // Пріоритетні напрями діяльності Національної поліції України // Тези доповідей учасників науково-практичної конференції курсантів, студентів та слухачів магістратури. - м. Харків. - 12 грудня 2018 р.. – 255 с.

13. Соціально-просвітницька ініціатива «Розбудова благополуччя: від людини до громади» - оприлюднення результатів роботи Веселовської Н.О. - Наукового керівника Наукового дискусійного клубу «Власне розслідування» та діяльності партнерів заходів, присвячених протидії домашньому насильству [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://www.facebook.com/events/1172223149815913/?_cft__\[0\]=AZWrEOQm m0ov9XuJlpUWuxds5XzP6Wb0r8IHcFhAuprRE8ResE2bqgEB7A3zvasfJ-tOZpXFcmiPtJaX0iwqmM_Q4w-XGJvmFa3qai4lCk9YSnoBin4GpFBosYaubPIDQTehj2368BZxFN-35w-xOe3IrH2NW1BlM95essjs7D0BnqByRoydNDLwZN9lWJVxCmh6YnetQowBX A-SMnunyplrGXxcpPtirPI5SFJY0mRvUk7BdYIk6A3aJf9y0oBamHuLsa0Rqq-RZwhi31Y0v2Xn90Ql0W5xGkdRDSstnPbqlQ&_tn=-UC%2CP-y-R](https://www.facebook.com/events/1172223149815913/?_cft__[0]=AZWrEOQm m0ov9XuJlpUWuxds5XzP6Wb0r8IHcFhAuprRE8ResE2bqgEB7A3zvasfJ-tOZpXFcmiPtJaX0iwqmM_Q4w-XGJvmFa3qai4lCk9YSnoBin4GpFBosYaubPIDQTehj2368BZxFN-35w-xOe3IrH2NW1BlM95essjs7D0BnqByRoydNDLwZN9lWJVxCmh6YnetQowBX A-SMnunyplrGXxcpPtirPI5SFJY0mRvUk7BdYIk6A3aJf9y0oBamHuLsa0Rqq-RZwhi31Y0v2Xn90Ql0W5xGkdRDSstnPbqlQ&_tn=-UC%2CP-y-R)

14. Оприлюднення результатів Соціально-просвітницької ініціативи «Розбудова благополуччя: від людини до громади» Лабораторією малих груп та міжгрупових відносин [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.facebook.com/psychology.of.small.groups/>

15. Малкіна-Пих І.Г. Розділ 5.1 «Домашнє (сімейне) насилля» / Малкіна-Пих І.Г. // Психологічна допомога в кризових ситуаціях / Малкіна-

Пих І.Г., 2015. – С. 268-276.

16. Кабанець Л. Збірник тез доповідей учасників XXI студентської науково-практичної конференції іноземними мовами // Проблема домашнього насильства // Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід). – Харків, 2020. – С. 200-201.

17. Вох В. Запобігання насильства над жінками та домашнього насильства // Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід) // Збірник тез доповідей учасників XXI студентської науково-практичної конференції іноземними мовами. – Харків, 2020. – С. 174.

18. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству та боротьбу з цими явищами [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/mul1251>.

19. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. – К.: Ваіте, 2019. – 288 с.

20. Лесько Н. В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій // Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». — Інститут права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної академії управління персоналом. – К. - 2019.

21. Александренко О. Сучасні можливості судових експертиз і напрями використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з домашнім насильством // Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 2020 року) - Київ-Маріуполь, 2020. - 328 с.

22. Руководство для многодисциплинарних територіальних груп по

рассмотрению и разрешению случаев домашнего насилия. – Кишнев. – 2018. – 69 с.

23. Домашнее насилие: социально-правовой аспект: Учебно-методическое пособие // Под общей редакцией Е.Н. Ершовой, при участии С.Г. Айвазовой. - М., 2013. - 194 с.

24. Бєседіна О. А. Розповсюдженість жорстокого ставлення до дітей у російських сім'ях / О. А. Бєседіна // Соціально-економічні та правові дослідження / О. А. Бєседіна., 2016. – (Т. 2.; №. 3). – С. 55–65.

25. КОНВЕНЦІЯ про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

26. С. Я. Саламова Проблеми попередження побутових злочинів. // lexrussica. – 2018. – №9. – С. 129-138.

27. Горшкова И. Д., Шурьгина И. И. Насилля над дружинами у російських сім'ях. - Москва, 2003. - С. 3

28. Насилля в сім'ях – насилля в суспільстві // Звіт про проведення дослідження. - Москва, 2007. - С. 20.

29. Значення біологічних теорій у формуванні девіантності. // Проблеми сучасної психології. – 2009. – №3. – С. 339.

30. Шалгунова С.А. Особа насильницького злочинця: монограф. – 2-е вид., доп. і перероб. / Шалгунова Світлана Аполлінаріївна. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2012. – 548 с.

31. Доценко В. В. Зоопсихологія: навч. посіб. / В. В. Доценко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2019. – 240 с

32. Джужа О. М. Чи існує генетична схильність особи до вчинення кримінального правопорушення? / О. М. Джужа, Д. М. Тичина. – Київ, 2019. – 20 с.

33. Павелків В. Психологічний аналіз змісту та типології проблеми агресивності у психологічній науці / В. ПАВЕЛКІВ // Психологія: реальність і перспективи. – 2013, №2. – С. 139-143.

34. Лібідо [Електронний ресурс] // Психологос. Енциклопедія практичної психології – Режим доступу до ресурсу: <https://www.psychologos.ru/articles/view/libido>.

35. Фурман А. А. Концепт досвіду в індивідуальній психології Альфреда Адлера / А. А. Фурман // Історія психології / А. А. Фурман., 2012. – С. 78–94.

36. Соціокультурна психологія Карен Хорні [Електронний ресурс] // Психологія особистості – Режим доступу до ресурсу: https://pidru4niki.com/12810419/psihologiya/sotsiokulturna_psihologiya_karen_horni.

37. Лікувальні фактори групової психотерапії [Електронний ресурс] // Освіта.ua. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/psychology/29012/>.

38. Царевська Ю. Насильство / Ю. Царевська. – Київ: Альянс громадського здоров'я, 2017. – 36 с.

39. Носачев Г. Н. Синдром дименції в розуміння неврологів та психіатрів [Електронний ресурс] / Г. Н. Носачев // Російський психіатричний журнал. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://rpj.serbsky.ru/index.php/rpj/article/view/480>.

40. Виноградова В. Є. Профілактика та вирішення конфліктів / В. Є. Виноградова. – Київ, 2013. – 40 с.

41. Формування конфліктів у сім'ї [Електронний ресурс] // Освіта.ua. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/sociology/30011/>.

42. Сысенко В. А. Семейные конфликты / В. А. Сысенко. – Москва: МЫСЛЬ, 1989. – 173 с. – (2).

43. Кругла Т. О. Сімейний конфлікт: причини виникнення. Попередження, врегулювання / Т. О. Кругла. // Медсестринство. – 2017. – №4. – С. 71-74.

44. Кочеткова С. В. Опыт анализа насилия в семье [Електронний

ресурс] / С. В. Кочеткова. – 1999. – Режим доступу до ресурсу: http://ecsocman.hse.ru/data/803/872/1216/019_kochetkov.pdf.

45. В. Л. Леви. Искусство быть собой // Издание второе, переработанное и дополненное. - М., «Знание», 1977. - 208 с.

46. Ландіна А. В. Злочинність осіб із психічними аномаліями: проблеми теорії та практики // Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (6 листопада 2020 року) / упор. О. В. Авраменко, С. С. Гнатюк, І. І. Сидорук. Львів: ЛьвДУВС, 2020. - 396 с.

47. Забезпечення діяльності мобільних бригад соціально-психологічної допомоги як спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб від домашнього насильства // Методичний посібник. – К.: 30 березня 2020. – 190 с.

48. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України /Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброта Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. – Київ, 2012. – 246с.

49. Запобігання та протидія насильству // Методичні рекомендації [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2018/5/22/mon.pdf>.

50. Методичні рекомендації щодо надання психосоціальної допомоги особам, постраждалим від гендерно зумовленого насильства Департаменту соціального захисту населення Запорізької обласної державної адміністрації. КЗ «Запорізький обласний центр соціально-психологічної допомоги» Запорізької ОДА. – Запоріжжя, 2016. – С.34-35.

51. Насильство: короткий інструктаж для консультантів та консультанток // МБФ «Альянс громадського здоров'я». – Київ, 2017. – 35с.

52. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В.,

Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін. – К.: ФОП Нічога С.О. – 2020. – 196 с.

53. Макаренко О. М. Поняття девіантної поведінки в соціальному та психологічному аспектах / О. М. Макаренко, А. О. Андрейчева. // Наукові записки. – 2015. – С. 61-64.

54. Качанова Ю. Телебачення як фактор впливу на прояв агресивності людей [Електронний ресурс] / Ю. Качанова – Режим доступу до ресурсу: https://sociology.knu.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob10_45-51.pdf.

55. Бандура А. Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания и семейных отношений / А. Бандура, Р. Уолтрес. – Москва: ЭКСМО, 1999. – 512 с.

56. Протидія домашньому насильству: реалії та перспективи [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://stu.cn.ua/media/files/conference/zbirnik-nas.pdf>.

57. Садовникова А. Провоцирует ли виртуальная жестокость реальное насилие? // Есе [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://lunchonthegrass.livejournal.com/251687.html>

58. Троїцька М. Є. Сучасні інтерпретації проблеми побутового насильства як соціально- психологічного феномену / М. Є. Троїцька. // Проблеми сучасної психології. – 2016. – №34. – С. 570-582.

59. Мураторе М. Д. Збір даних стосовно насильства щодо жінок та домашнього насильства: в рамках вимог Стамбульської конвенції // Досвід та роль Національного інституту статистики Італії в боротьбі з насильством щодо жінок [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804951d5>

60. Сила Т. І. Проблема насильства а контексті екосистемного підходу / Т. І. Сила // Проблеми соціальної роботи. – 2012. – С. 72–78.

61. Насильство щодо дітей в Україні. Всеукраїнське опитування громадської думки / за ред. С. Павлиш, Т. Журавель. - К.:, вид-во ФОП Клименко, 2015. - 146 с.

62. Легенька М. М. Програма для кривдників як спеціальний захід реагування на вчення домашнього насильства / М. М. Легенька // Збірники наукових праць, матеріали конференцій (семініарів, круглих столів). / М. М. Легенька. - 2019.

63. Together we can end domestic abuse [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4b13a3662>

64. Domestic Abuse Intervention Programs. Home of The Duluth Model [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.theduluthmodel.org/about-us/>

65. Бідність та нерівні можливості дітей в Україні / Черенько Л.М., Полякова С.В., Реут А.Г. та ін.; за ред. Е.М.Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Український центр соціальних реформ, 2009. – 288 с.

66. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. – Київ, 2018. – 208 с.

67. Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів : матеріали круглого столу (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 10 лютого 2017 року). – Кривий Ріг, 2017. – 259 с.

68. Вахмянина, Т.А. Предотвращение и преодоление насилия в семье: территориально-управленческая модель: автореф. дис....канд. соц. наук: 22.00.08 / Вахмянина Татьяна Александровна. – Н.Новгород, 2000. – 20 с.

69. Брайцева, Е.А. Модели домашнего насилия. Влияние жестокого обращения на женщин / Е.А. Брайцева // Перспективы: сборник научных статей аспирантов. – Н. Новгород: НИСОЦ, 2006. – С. 59–69.

70. Циклы домашнего насилия [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.zhitkovichi.gov.by/ru/tsikly-dn/>

71. Тиждень науки - 2020. Факультет соціальних наук. Тези доповідей науково - практичної конференції, Запоріжжя, 13–17 квітня 2020 р. [Електронний ресурс] / Редкол.: В.В. Наумик (відпов. ред.) Електрон. дані. –

Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020.

72. Глобальний індекс миру [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://bintel.com.ua/uk/article/06_15_gpi/

73. Як відрізнити насильство від конфлікту // ПРОти НАСильства // Збірка / Упорядниця Лариса Денисенко. – Київ.: ВАІТЕ, 2018. – 326 с.

74. Ліщук Н.О. Насильницькі дії, що вчиняються щодо жінок: причини та запобігання // Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Заклад вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права», Національний університет «Львівська політехніка». - Львів, 2020.

75. Насильство в сім'ї. Як захистити себе та родину // Медицина Буковини [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.medcv.gov.ua/archives/18194>

76. Існуюча система збирання та аналізу даних про насильство щодо жінок і насильство в сім'ї в Україні // Аналітичний експертний звіт [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/1680471c22>

77. Domestic Violence: мифы и реальность: сб. материалов I Всероссийской научно-практической конференции (Казань, 30 октября 2020 г.) / сост.: Ю.М. Лукин, А.Г. Гаширов, Д.А. Фатхутдинов и др. – Казань: Издательство Казанского университета, 2020. – 372 с.

78. Кримінологічна віктимологія некорисливих злочинів [Електронний ресурс] Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/kryminoloh_viktyum/pluginAppObj_14_02/t6.pdf

79. Reskalenko Y. V. Combating Violence Against Women // Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід) // Збірник тез доповідей учасників ХХІ студентської науково-практичної конференції іноземними мовами. - м. Харків, 09.04.2020 р.

80. Дослідження, проведене Веселовською Н. О. та Веселовською Є.О. в 2014-2015 рр. та стало підставою для проєкта «Говори! Тебе чують» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://sinod-molodost.in.ua/mogilev->

podolskaya/5547-yak-proekt-molodoji-divchini-zminiiv-zhittya-bagatokh-ditej-proekt-govori-tebe-chuyut.html

81. Гриньків О.О. Домашнє насильство: проблема доказування /О.О. Гриньків, Б.В. Миськів // Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези II Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 2 березня 2018). – Хмельницький: вид-во НАДПСУ, 2018. – 580 с.

82. Guide to Recommendation CM/Rec of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member States on the access of young people from disadvantaged №3. 2015. - Издательство Совета Европы, F-67075, Strasbourg Cedex.

83. Новікова К. М. Психологічні особливості злочинця з насильницькою спрямованістю / К. М. Новікова. // Юридична психологія. – 2015. – С. 198–206.

84. Рогачевський Л. А. Особенности субъективной стороны преступлений, совершаемых в состоянии аффекта / Л. А. Рогачевський // Правоведение / Л. А. Рогачевський., 1983. – С. 82.

85. Абовян Е. П. Предупреждение преступлений, совершаемых в состоянии алкогольного опьянения в семейно-бытовой сфере: дис. канд. юр. наук : 12.00.08 / Абовян Е. П. – Рязань, 2011. – 166 с.

86. Проблеми гносеології кримінально - правового конфлікту [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3167/1/Panov_Gerasina_143.pdf.

87. Опитування, проведене автором протягом червня – липня 2020 р. серед 50 жінок, які зазнали насилля в родині протягом карантину (березень – червень 2020 р.)

88. Опитування, проведене автором протягом червня – липня 2020 р. серед 30 чоловіків, які повернулись з роботи із-за кордону на час карантину (березень – червень 2020 р.)

89. EUAM Ukraine: Домашнє насильство під час COVID-19

[Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/infographics/domestic-violence-through-covid-19/>

90. Новини ООН: Secretary General urges to protect women from epidemic of violence accompanying spread of COVID-19 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://news.un.org/ru/story/2020/04/1375602>

91. Violence against women: an EU-wide survey [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>

92. COVID-19 Aftershocks: A Perfect Storm [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.wvi.org/publications/report/coronavirus-health-crisis/covid-19-aftershocks-perfect-storm>

93. Безпека-альтернатива насиллю / новини сайту ВНЗ “Національна академія управління” [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nam.kiev.ua/trening-marafon-bezpeka-alternatyva-nasullyu.html>

94. Результати дослідження Стерлікова О. та Веселовської Н. представлені Лабораторією психології малих груп та міжгрупових відносин - науковим підрозділом Інституту соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.facebook.com/psychology.of.small.groups/>

95. Результати дослідження Стерлікова О. та Веселовської Н., проведеного 01.03.2020 р. - 01.09.2020 р., представлені на офіційній сторінці Науковго дискусійного клубу “Власне розслідування” кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ “Національна академія управління” [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/424421898495049/permalink/683778662559370>

96. Результати дослідження Стерлікова О. та Веселовської Н., представлені на офіційній сторінці Науковго дискусійного клубу “Власне розслідування” кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ “Національна академія управління” [Електронний

ресурс] – Режим доступу:
<https://www.facebook.com/groups/424421898495049/permalink/683829219220981>

97. Запобігання та протидія насильству. Методичні рекомендації для соціальних працівників // Міністерство освіти і науки України. - К., 2018 р.
 [Електронний ресурс] – Режим доступу:
https://web.znu.edu.ua/psychologicalservice//docs/metodychni_rekomendaciji/pro_tidiya-nasil--stvu.pdf

98. Центри зайнятості відновлюють особистий прийом громадян. Державний центр зайнятості [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<https://www.dcz.gov.ua/novyna/centry-zaynyatosti-vidnovlyuyut-osobystyy-pryyom-gromadyan>

99. Василенко Ю.О. «Сучасні методи запобігання та подолання наслідків стресу». Актуальні проблеми психології. Том V. Випуск 12, с.2-7.
 [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://appsychology.org.ua/data/jrn/v5/i12/5.pdf>

100. Колективна монографія під редакцією д.м.н. Солдаткіна В.А. Посттравматичний стресовий розлад. Міжнародна (Росія – Вірменія – Білорусь - Україна) - с.86-93, 191-199. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.rosmetod.ru/upload/2015/08/07/08-11-43-soldatkin.pdf>

101. Куфтяк Е.В. Жизнеспособность семьи: теория и практика // Медицинская психология в России: электрон. науч. журн. 2014. N 5(28)
 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mprj.ru>

102. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник / Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. С.18-21, 139-147.

103. ПРОТИ НАСИЛЬСТВА. Збірка / Упорядниця Лариса Денисенко. – Київ.: ВАІТЕ, 2018. – 326 с.

104. Деякі питання реалізації пілотного проекту щодо організації соціальної роботи у громаді в умовах децентралізації – Проект Постанови КМУ від 2020 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<https://www.msp.gov.ua/projects/597/>

105. Домашнє насильство – від фактів до дій. Як Стамбульська конвенція поліпшить становище? // Офіс ради Європи [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/domestic-violence-from-facts-to-acts-how-will-the-istanbul-convention-improve-the-situation->

106. Жмур Ю. М. Характеристика кримінального права США // Кримінальне право та процес. - Право. Вип. 31. – 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/19041/1/Zhmur.pdf>

107. Відділ протидії насильству щодо дітей управління у справах захисту прав дітей та протидії насильству Офісу Генпрокурора [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://tsn.ua/ru/politika/v-ukraine-usilyat-otvetstvennost-za-vovlechenie-detey-v-prestupnuyu-deyatelnost-1475067.html>

108. Стерліков О.С. Жінки як жертви домашнього насилля під час карантину / О. С. Стерліков // “Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці”: матеріали VII Міжнародної наукової Інтернет-конференції (Київ — Баку, 25-26 червня 2020 року). – К., 2020. – С. 86 – 95.

109. Опитування, проведене О. Стерліковим та Н. Веселовською протягом березня – грудня 2020 р. серед 200 жінок – учасниць марафонів «Безпека – альтернатива насильству», «Врятована від страху» - 16 днів проти насильства, які зазнали насилля в родині протягом карантину (березень – грудень 2020 р.)

МОГИЛІВ-ПОДІЛЬСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

**ВІДДІЛ КУЛЬТУРИ, МИСТЕЦТВ ТА СПОРТУ
ЦЕНТРАЛЬНА РАЙОННА БІБЛІОТЕКА**

24000 м. Могилів-Подільський, вул. Київська, 28/2, тел 6-45-11 E-Mail: mog-pod-c-b@mail.ru

Як волонтер, який здійснює наукове консультування установ, організацій, Наталія Веселовська співпрацює з бібліотекою вже більше 10 років.

З метою підвищення рівня правової освіти населення надає безкоштовну допомогу з правових питань мешканцям громади з усіх сфер життєдіяльності. Працює як індивідуально з жителями, так і з окремими групами користувачів бібліотеки: діти, підлітки, молодь, пенсіонери, працюючі, молоді сім'ї; батьки і діти, жінки, які потерпають від насилля; люди з особливими потребами, діти з багатодітних та неповних сімей; група вчителів, вихователів та бібліотекарів, які в свою чергу працюють з інклюзивними групами;

Очолила роботу молодіжно-правового центру юнацької кафедри бібліотеки «Молодь і сучасність», організувала і провела зустрічі «Дай руку, підлітку» з метою захисту та забезпечення прав дітей та молоді з особливими потребами. Перевагу віддавала групі «Хлопчик-Юнак-Чоловік», з якою працювала протягом 2-х років і провела більше 10 занять, міні-тренінги, години довіри. Ознайомила учасників групи з загальними відомостями про комп'ютерну злочинність, кримінально-правовою характеристикою складу злочинів, обговорила психологічну проблему насилля в шкільному середовищі, тощо

Разом зі Стерліковим Олександром працює з жінками, які потерпають від насилля: проводили індивідуальні бесіди «Якщо в сім'ї – біда...»,

На рахунку волонтерів О. Стерлікова та Н.Веселовської - десятки порад, консультацій: з групою «Батьки і діти» - «Бити чи не бити. Ось у чому питання», «Я маю право, ми маємо право», «Білі плями сімейного виховання»; з групою «Хлопчик-Юнак-Чоловік» - «Підліток і суспільство: права і відповідальність», «Як не загубити свою молодість».

Організовано скриньку «Служба доброї поради».

Надає значення найактуальнішим питанням сьогодення: правовий соціальний захист, насилля в сім'ї, школі, пресинг на роботі, газлайтинг, булінг, тощо.

Силами Н. Веселовської та О. Стерлікова організовано та проведено онлайн-конференції, «круглі столи», вони - ініціатори молодіжних акцій «АнтиСНІД», «Антинаркоманія».

Як юрист-криміналіст Веселовська Н. разом із Стерліковим О., який має стаж роботи рятувальником 17 років, взяли участь у міні-тренінгах з дітьми та молоддю з мистецтва виживання при ДТП, в надзвичайних обставинах в рамках

поширення знань та практик щодо здорового способу життя та відповідальної самозбережувальної поведінки на допомогу сприяння реалізації Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року: заняття «Життя та безпека дітей» було присвячене поведінці дитини в екстремальній ситуації, в небезпечних місцях, під час яких вони надавали дітям поради, як діяти по закону і по совісті, вчили, як стати щасливою дитиною, в якій батьки – друзі, а не опозиція; провели заняття «Допоможи собі сам», рекомендували дітям книги А.Ліндгрен «Калле Бломквіст», Керолайн Кин серію книг про Ненсі Дрю, Андрія Кокотюхи «Гімназист і Чорна рука» та інші.

Веселовська Н. та Стерліков О. продовжують роботу з прийомними батьками, опікунами, піклувальниками по актуальних питаннях: виховання без агресії, соціальна допомога, протидія домашньому насильству, підтримка жінок та дітей, які зазнали домашнього насильства, тощо.

Продовжують роботу за всіма напрямками сталого розвитку ООН до 2030 року: правовий аспект.

22.01.2021 р.

*Голова центральної районної
Офіс Н.Толовської*

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
'НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ'**

Україна, 03151, м.Київ, вул. Ушинського, 15
Internet: www.nam.kiev.ua

тел./факс: (044) 242 2464, (044) 246 2432
E-mail: office@nam.kiev.ua

06-20/24

24.04.2020 р.

РЕКОМЕНДАЦІЙНИЙ ЛИСТ

Просимо підтримати ініціативу ГО «Міжнародна Платформа Психічного Здоров'я» та ГО «Молодіжна організація Подільські скаути» щодо проведення проєкту «Організація в умовах карантину соціально-правової та психологічної допомоги сільським жінкам, що зазнали домашнього насильства».

У зв'язку із загальнодержавним карантинном, старший викладач кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ «Національна академія управління» та науковий керівник дискусійного он-лайн клубу «Власне розслідування» Веселовська Наталія Олександрівна провела Кримінологічний Тренінг – марафон «Безпека – альтернатива насиллю» (22 березня – 03 квітня 2020 року).

Даний марафон став підсумком 12-річної роботи Веселовської Н.О. та показав велику потребу у підтримці жінок, які постійно зазнають насильства в родині, проте не наслідуються просити допомоги. Наразі готуємо Робочий зошит для магістрів освітніх програм ВНЗ «Національна академія управління», який допоможе глибше зрозуміти дану проблему та боротися з нею.

Умови карантину показали, що необхідним є надання допомоги та консультування саме в он-лайн форматі, тож створення Тренінгового он-лайн центру буде корисним та дасть змогу жінкам отримувати допомогу прямо з дому, не наражаючись на небезпеку та ревності від чоловіків-агресорів.

Враховуючи повернення дорослих членів родин із-за кордону (де вони проживали тривалий час без родини); ризики, пов'язані з тривалим перебуванням на карантині, напруженим економічним становищем (фінансова нестабільність), необхідним є проведення для груп ризику та фахівців, які є

суб'єктами протидії домашнього насильства, тренінгів з питань протидії домашньому насильству та неагресивному спілкуванню у родині.

Семінари, тренінги та створення Тренінгового он-лайн центру, навчання фахівців світовим передовим технікам та методикам з попередження та боротьби із домашнім насиллям, може врятувати не одне життя жінок, які зазнають домашнього насилля.

Просимо всілякого сприяння у діяльності Веселовської Наталії Олександрівни спільно з ГО «Міжнародна Платформа Психічного Здоров'я» та ГО «Молодіжна організація Подільські скаути».

Перший проректор

**ВНЗ "Національна академія
управління"
доктор економічних наук,
професор**

І.Ю. Штулер

Додаток В

		
ВНЗ "Національна академія управління" Науковий дискусійний онлайн клуб "Власне розслідування" ГО "Молодіжна організація Подільські скаути"		№ сертифікату 20/0001- АПС
СЕРТИФІКАТ		
про проходження авторського практичного семінару з енвайронментальної кримінології		
" Співвідношення соціального та біологічного в особистості. Конфлікт та наслідки. Методи, які "працюють" "		
		
 Ерохін Сергій Аркадійович		 Веселовська Наталя Олександрівна
РЕКТОР, ПРОФЕСОР ВНЗ "НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ"		ЗАСТУПНИК ДЕКАНА ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ, АВТОР, НАУКОВИЙ КЕРІВНИК ДИСКУСІЙНОГО КЛУБУ
	17. 08. 2020 р. м. Київ	

Додаток Д

Питання	Кількість респонденток	%
Не знали про існування інформації про служби підтримки, захисту і правових засобів	200	100
Не можуть піти з дому, бо чоловік знає всі місця де вона могла б сховатись або зберегти свої речі	196	98
Не знали про існування телефону довіри	147	73,5
Стало б легше, якби під час акту насилля могли зателефонувати до поліції та кривдника затримали, а жертвам надали безкоштовну медичну та психологічну допомогу	194	97
Медичні працівники або консультації з психологами не можуть допомогти так, як жетрва вважає необхідним	166	83
Бояться, що при зверненні до спеціальних органів буде розкрита конфіденційність та анонімність	200	100
Хвилюються, що якщо підуть від чоловіка - сусіди та родичі будуть їх осуджувати	200	100
Не змогли би розповісти про свої проблеми медичним працівниками або правоохоронним органам (через недовіру, страх, стрес, сором)	188	94
Відчувають страх того, що якщо звернуться до правоохоронних органів або соціальних служб - можуть забрати опіку над дітьми або позбавити батьківських прав	144	72
Вважають непотрібним забезпечувати дітям сеанси з психологами та психотерапевтами, які зазнали насилля, або стали його свідками	176	88
Судові рішення не зможуть вирішити їх проблеми	172	86
Відчувають постійну агресію	200	100
Живуть у постійному страху за своє життя	200	100
Вважають свою ситуацію безвихідною	196	98

Додаток Е

Факти	Кількість респонденток	%
Жінка сумувала за чоловіком та чекала на його швидке повернення	48	96
Спілкувались в месенджерах та соціальних мережах:		
- щодня	42	84
- 1 раз на тиждень	5	10
- 1 раз на 2 тижні	2	4
- 1 раз на місяць	1	2
Спілкувались по телефону, обговорюючи справи та виховання дітей:		
- щодня	43	86
- 1 раз на тиждень	6	12
- 1 раз на 2 тижні	1	2
Спілкувались по телефону задля душевного приємного спілкування:		
- щодня	4	8
- 1 раз на тиждень	31	62
- 1 раз на 2 тижні	9	18
- 1 раз на місяць	6	12
Відчували до повернення чоловіка зниження довіри чи емоційної близькості	38	76
Відчули неповагу до себе, погрози фізичного покарання протягом першого тижня	27	54
Отримали моральне насилля протягом першого тижня після повернення чоловіка додому	34	68
Отримали моральне насилля протягом першого місяця після повернення чоловіка додому	43	86
Отримали матеріальне насилля протягом першого тижня після повернення чоловіка додому	16	32
Отримали матеріальне насилля протягом першого місяця після повернення чоловіка додому	42	84
Отримали фізичне насилля протягом першого тижня після повернення чоловіка додому	2	4
Отримали фізичне насилля протягом першого місяця після повернення чоловіка додому	38	76

АНОТАЦІЯ

Стерліков О.С. «Домашнє насильство щодо жінок під час карантину». – Кваліфікаційна робота подана для присвоєння другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю «Право». – К.: Національна академія управління, 2021.

Попередження домашньої насильницької злочинності - одне з основних завдань будь-якого суспільства і держави. Для соціально-орієнтованого правової держави пріоритетним напрямком є збереження і підтримка інституту сім'ї, де шануються моральні та культурні цінності, дотримуються права і враховуються інтереси всіх членів родини.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язаних із формуванням та реалізацією кримінологічних заходів протидії насиллю щодо жінок під час карантину.

Предметом дослідження є теоретичні, практичні та методологічні аспекти кримінологічної характеристики домашнього насильства щодо жінок під час карантину.

Метою роботи є розвиток та вдосконалення науково-практичних, теоретичних засад, системи кримінологічних попереджувальних заходів щодо домашнього насильства.

Здобувач в роботі проаналізував стан дослідження актуальності проблеми домашнього насильства з урахуванням сучасної статистики; ідентифікував поняття домашнього насильства; розглянув форми проявів та моделі домашнього насильства; дав кримінологічну характеристику злочинних проявів домашнього насильства; дослідив кримінологічну характеристику осіб, що вчинили домашнє насильство; оцінив жертв домашнього насильства та виділив їхні особистісні особливості; розкрив наслідки домашнього насильства для суспільства, в тому числі як щодо жінок, так і щодо чоловіків; розробив заходи попередження домашнього насильства; поглибив розуміння віктимологічного напрямку запобігання домашнього насильства.

Ключові слова: насилля, жертва, агресор, домашнє насильство, жорстокість в сім'ях, подружжя, види насильства, кривдник, конфлікт, поведінка, приниження, карантин, пандемія, COVID-19.

ABSTRACT

Sterlikov O.S. «Domestic violence against women during quarantine». – Qualification work is submitted for the assignment of the second (master's) level of higher education in the specialty «Law». – Kyiv: National Academy of Management, 2021.

Prevention of domestic violent crime is one of the main tasks of any society and state. For a socially-oriented state governed by the rule of law, the priority is to preserve and support the institution of the family, where moral and cultural values are respected, rights are respected and the interests of all family members are taken into account.

The object of the study is public relations related to the formation and implementation of criminological measures to combat violence against women during quarantine.

The subject of the research is theoretical, practical and methodological aspects of criminological characteristics of domestic violence against women during quarantine.

The purpose of the work is to develop and improve scientific and practical, theoretical principles, a system of criminological preventive measures against domestic violence.

The applicant analyzed the state of research on the relevance of the problem of domestic violence, taking into account modern statistics; identified the concept of domestic violence; considered the forms of manifestations and models of domestic violence; gave a criminological description of criminal manifestations of domestic violence; investigated the criminological characteristics of perpetrators of domestic violence; assessed the victims of domestic violence and highlighted their personal characteristics; disclosed the consequences of domestic violence for society, including both women and men; developed measures to prevent domestic violence; deepened the understanding of the victimological direction of domestic violence prevention.

Key words: *violence, victim, aggressor, domestic violence, family cruelty,*

married couple, types of violence, abuser, conflict, behavior, humiliation, quarantine, pandemic, COVID-19.